

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP ÇİFTLERİN BAŞA ÇIKMA DAVRANIŞLARININ
EVLİLİK UYUMLARI ÜZERİNDEKİ DİYADİK ETKİSİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MEHMET GÖKTAŞ

GAZİANTEP- 2020

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP ÇİFTLERİN BAŞA ÇIKMA DAVRANIŞLARININ
EVLİLİK UYUMLARI ÜZERİNDEKİ DİYADİK ETKİSİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MEHMET GÖKTAŞ

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ NAZLI BÜŞRA AKÇABOZAN KAYABOL

GAZİANTEP– 2020

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Engelli Çocuğa Sahip Çiftlerin Başa Çıkma Davranışlarının Evlilik Uyumları Üzerindeki Diyadik Etkisinin İncelenmesi**” başlıklı çalışmanın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. 28/05/2020

Mehmet GÖKTAŞ

ÖNSÖZ

Yüksek lisans sürecim, pek çok farklı yaşantıyı tattığım zorlu fakat bir o kadar da öğretici ve geliştirici bir dönem oldu. Bugüne kadar olduğu gibi hayatımın bu zor zamanlarında da desteklerini hissettiren kıymetli insanlara teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Başta, tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini her zaman gönlümde hissettiğim, çok sevdiğim **annem ve babama**; bugüne kadarki emekleri ve bana kazandırdıkları her şey için çok teşekkür ederim.

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanıyla tanıştığımndan bu yana kendisinden çok şey öğrendiğim, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca öğrencisi olmaktan gurur duyduğum, sayın hocam **Prof. Dr. Yaşar ÖZBAY'a**; yine lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca çok kıymetli bilgiler edindiğim, her anlamda örnek aldığım, fakültemiz için bir dekindan daha fazlası olarak bizlere bu çok kıymetli ve huzurlu çalışma ortamını sağlayan çok kıymetli hocam **Prof. Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK'e** sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmak istediğim konuya karar verdiğim andan itibaren sürecin tüm aşamaları boyunca içtenliklik, yardım ve desteğini hissettiğim, sürecin her aşamasında sabırla yol gösteren kıymetli danışmanım **Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Büşra AKÇABOZAN KAYABOL'a** akademik hayatım ve tez çalışmam boyunca benden anlayışı, sabrı ve emeğini esirgemeyişi için sonsuz teşekkür ediyorum.

Tez jürimde yer almayı kabul eden ve değerli katkılarıyla tezimin gelişmesini sağlayan kıymetli hocam **Doç. Dr. Fulya TÜRK'e**; lisans eğitimimden bu yana her zaman yardım ve desteğini hissettiğim, bilgi ve deneyimlerini her daim içtenlikle paylaşan çok değerli hocam **Dr. Öğr. Üyesi İsmail Hakkı TOMAR'a** sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte manevi desteklerini esirgemeyen, üzüntümü, sevincimi, heyecanımı, kaygılarımı paylaşan tüm arkadaşlarıma, dostlarıma; bugüne kadar üzerimde emeği geçen öğretmenlerime, öğrenim hayatımı ve akademik hayatımı değerli kılan değerli bölüm hocalarıma ve çalışma arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Ve son olarak her zaman yanımda olan, düştüğümde kaldıran, sabır ve anlayışı ile beni güçlendiren, hayattaki en değerli varlığım, en büyük destek kaynağım, biricik eşim **Selin GÖKTAŞ...** Varlığına şükrediyorum, iyi ki varsın.

Mehmet GÖKTAŞ

ÖZET

Ailelerin engelli bir çocuğa sahip olmalarının ebeveynler arasında stres yaratan bir durum olabileceği ve eşlerin yaşadıkları stresle başa çıkmak için başvurdukları yöntemlerin evlilik uyumlarını açıklamada önemli olduğu bilinmektedir. Bu araştırmanın amacı, engelli çocuğa sahip çiftlerin stresle başa çıkma davranışları ve evlilik uyumları arasındaki ilişkinin ikili (dyadic) olarak incelenmesidir. Bu amaçla engelli çocuğa sahip çiftlerin başa çıkma davranışlarının çiftlerin hem kendi evlilik uyumları (aktör etkisi) hem de eşlerinin evlilik uyumları (partner etkisi) ile ilişkisini ortaya koyabilmek amacıyla Aktör Partner Karşılıklı Bağımlılık Modeli kullanılmıştır. Korelasyonel araştırma modeline sahip olan bu çalışmada, araştırma grubu ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiş ve araştırma sırasında evlilikleri devam eden, engelli bir çocuğu olan ve araştırmaya katılmayı her iki eşin de kabul ettiği katılımcılar örnekleme dahil edilmiştir. Araştırmanın örneklemini 105 çift (210 birey) oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri Kişisel Bilgi Formu, Çift Başa Çıkma Envanteri ve Yenilenmiş Çift Uyum Ölçeği aracılığıyla elde edilmiştir. Veriler SPSS 22.0 ve AMOS 21.0 aracılığıyla analiz edilmiştir.

Araştırmada kadın ve erkeklerin evlilik uyumu üzerinde toplam çift başa çıkma, pozitif çift başa çıkma ve negatif çift başa çıkma değişkenlerinin aktör ve partner etkilerinin inceleneceği üç ayrı model test edilmiştir. Test edilen birinci modelde eşlerin sahip olduğu toplam çift başa çıkma puanlarının artmasının kendilerinin (aktör etkisi) ve partnerlerinin evlilik uyumlarını arttırmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır (partner etkisi). İkinci modelde; eşlerin pozitif çift başa çıkma puanlarının artmasının kendi evlilik uyumlarını arttırmakla birlikte (aktör etkisi) eşlerinin de evlilik uyumu arttırdığı görülmüştür (partner etkisi). Üçüncü modelde ise eşlerin negatif çift başa çıkma puanları arttıkça kendi evlilik uyum puanlarının azaldığı (aktör etkisi) ancak bu durumun eşlerinin evlilik uyumu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı bulunmuştur (partner etkisi). Özetle, araştırmanın bulguları çiftlerin stresle başa çıkma davranışları ile evlilik uyumları arasında anlamlı aktör ve partner etkileri olduğunu göstermiştir. Elde edilen bulgular ilgili alanyazın bağlamında tartışılmış ve teori, araştırma ve uygulama açısından araştırmanın etkileri sunulmuştur. Ayrıca, araştırmacı ve uygulamacılar için araştırma sonuçlarına dayalı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Aktör partner karşılıklı bağımlılık modeli, engelli çocuk, engelli çocuğa sahip aileler, evlilik uyumu, stresle başa çıkma, çift başa çıkma.

ABSTRACT

It is known that having a disabled child could be stressful for parents and it is important to examine how the methods that spouses use to deal with this stress predict their marital adjustment. The aim of this study is to examine the association between dyadic coping behaviors with stress and marital adjustment in a sample of married couples with children with disabilities in a dyadic context. For this purpose, the Actor Partner Interdependence Model was used to reveal the effect of dyadic coping behaviors of couples with disabled children on both their marital adjustment (actor effect) as well as their partner's marital adjustment (partner effect). In this correlational research, the participants were recruited by using the criterion sampling method. The inclusion criteria were being married during the research, having a disabled child, and being willing to participate to the study as a couple. The sample of the study consisted of 105 couples (210 individuals). The data of the study were gathered through the Personal Information Form, the Dyadic Coping Inventory, and the Revised Dyadic Adjustment Scale. The data were analyzed via SPSS 22.0 and AMOS 21.0.

In the study, three different models in which the actor and partner effects of total dyadic coping, positive dyadic coping and negative dyadic coping behaviors on women's and men's marital adjustment were examined. In the first model, it was found that the increase in the total dyadic coping scores of partners was related to increase in their (actor effect) and partners' (partner effect) level of marital adjustment. In the second model, it was observed that the increase in the positive dyadic coping scores of partners was related to increase in their (actor effect) and partners' (partner effect) level of marital adjustment. In the third model, it was found that the increase in the negative dyadic coping scores of partners was related to decrease in their own marital adjustment (actor effect); however, not significantly related to their partners' marital adjustment (partner effect). Overall, results of the study showed that significant actor and partner effects exist in explaining the relationships between couples' stress coping behaviors and marital adjustment. The results of the study were discussed in the context of the relevant literature. Implications for theory, research, and practice, and recommendations for future studies were presented.

Key words: Actor Partner Interdependence Model, disabled child, families having disabled child, marital adjustment, stress coping behaviors, dyadic coping.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Araştırmanın Varsayımları	6
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.6. Tanımlar	7
İKİNCİ BÖLÜM	8
KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Aile ve Evlilik	8
2.2. Evlilik Uyumu	10
2.2.1. Evlilik Uyumunu Etkileyen Faktörler	11
2.3. Engel ve Engellilik	15
2.3.1. Engelliliğe Neden Olan Faktörler	16
2.3.1.1. Doğum Öncesindeki Faktörler	16
2.3.1.2. Doğum Sırasındaki Faktörler	17
2.3.1.3. Doğum Sonrasındaki Faktörler	17
2.3.2. Engel Türleri	17
2.4. Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Deneyimleri	19
2.5. Stresle Başa Çıkma	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	34
YÖNTEM.....	34
3.1. Araştırmanın Modeli.....	34
3.2. Araştırma Grubu	34
3.3. Veri Toplama Araçları.....	36
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	37
3.3.2. Çift Başa Çıkma Envanteri	37
3.3.3. Yenilenmiş Çift Uyum Ölçeği	38
3.4. İşlem	38
3.5. Verilerin analizi	39
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	40
BULGULAR	40
4.1. Veri Setinin İncelenmesi	40
4.2. Betimsel Sonuçlar.....	41
4.3. Test Edilen Modellere İlişkin Bulgular	44
4.3.1. Evlilik Uyumunu Üzerinde Çift Başa Çıkmanın Aktör ve Partner Etkileri (H1, H2)	44
4.3.2. Evlilik Uyumunu Üzerinde Pozitif Çift Başa Çıkmanın Aktör ve Partner Etkileri (H3, H4)	46
4.3.3. Evlilik Uyumunu Üzerinde Negatif Çift Başa Çıkmanın Aktör ve Partner Etkileri (H5, H6)	48
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	51
TARTIŞMA VE YORUM	51
5.1. Çift Başa Çıkmanın Evlilik Uyumunu Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulgular.....	52
5.2. Pozitif Çift Başa Çıkmanın Evlilik Uyumunu Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulgular	55
5.3. Negatif Çift Başa Çıkmanın Evlilik Uyumunu Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulgular	56

ALTINCI BÖLÜM	60
SONUÇ VE ÖNERİLER	60
6.1. SONUÇLAR.....	60
6.2. ÖNERİLER	62
6.2.1. Araştırmacılara Öneriler	62
6.2.2. Uygulayıcılara Öneriler.....	63
KAYNAKÇA	64
EKLER	86
EK 1: Etik Kurul İzin Formu	86
EK 2: Çift Başa Çıkma Envanteri İzin Formu.....	87
EK 3: Yenilenmiş Çift Uyum Ölçeği İzin Formu.....	88
EK 4: Kişisel Bilgi Formu	89
EK 5: Çift Başa Çıkma Envanteri*.....	90
EK 6: Yenilenmiş Çift Uyum Ölçeği**	91

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Ait Bilgiler	35
Tablo 2. Çocukların Sahip Olduğu Engel Durumlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler.....	36
Tablo 3. Kadın ve Erkeğe Ait Değişkenler İçin Betimsel İstatistikler.....	41
Tablo 4. Evlilik Uyumuna Ait Cinsiyete göre T-Testi Sonuçları.....	42
Tablo 5. Çift Başa Çıkma Değişkenine Ait Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları.....	42
Tablo 6. Kadın ve Erkeğe Ait Evlilik Uyumunu, Toplam Çift Başa Çıkma, Pozitif Çift Başa Çıkma ve Negatif Çift Başa Çıkma Arasındaki İlişkiler.....	43
Tablo 7. Evlilik Uyumunu Üzerinde Çift Başa Çıkma Değişkenine Ait Aktör ve Partner Etkileri.....	45
Tablo 8. Evlilik Uyumunu Üzerinde Pozitif Çift Başa Çıkma Değişkenine Ait Aktör ve Partner Etkileri.....	47
Tablo 9. Evlilik Uyumunu Üzerinde Negatif Çift Başa Çıkma Değişkenine Ait Aktör ve Partner Etkileri.....	49

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1. Çiftlerde Başa Çıkma Biçimleri.....	25
Şekil 2. Evlilik Uyumu Üzerinde Çift Başa Çıkmanın Aktör ve Partner Etkileri.....	45
Şekil 3. Evlilik Uyumu Üzerinde Pozitif Çift Başa Çıkmanın Aktör ve Partner Etkileri.....	47
Şekil 4. Evlilik Uyumu Üzerinde Negatif Çift Başa Çıkmanın Aktör ve Partner Etkileri.....	49

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

APIM: Actor-Partner Interdependence Model

APKBM: Aktör-Partner Karşılıklı Bağımlılık Modeli

ÇBE: Çift Başa Çıkma Envanteri

YÇUÖ: Yenilenmiş Çift Uyum Ölçeği

SPSS: Statistical Package For Social Sciences

TDK: Türk Dil Kurumu

DEHB: Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

\bar{X} : Ortalama

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

“Aile, evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2019). Toplumun oluşturan en küçük birim olmasının yanı sıra aile, toplumsal yaşamın sürmesi ve insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi adına hayati bir öneme sahiptir. Hayatları, aileleri, kültürleri birbirinden farklı olan iki kişinin hayatlarını beraber geçirme kararı alarak evlenmeleri sonucunda kurulan ailede bireyler fizyolojik ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar (Yavuzer, 2011).

Evlilik, bireylerin hayatlarının birçok alanına etki etmektedir. Evlilikte bireylerin, arkadaşlık, paylaşım, karşılıklı güven, sosyal destek gibi ihtiyaçlarını giderdikleri, sorumlulukları paylaştıkları, ruhsal ve bedensel olarak daha sağlıklı kişiler durumuna geldikleri, eşler arasında cinsel haz ve olgunlaşmanın temin edildiği, ekonomik anlamda güçlenerek daha kaliteli bir yaşam sürdükleri görülmektedir (Doman ve Roux, 2010; Gülsün vd., 2009; Jerskey vd., 2010). Bundan dolayı evlilik ilişkisi bireylerin hayatlarındaki mutluluğu etkileyen önemli bir faktördür.

Kiecolt-Glaser ve Newton’a (2001) göre evlilik, bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlığına etki eden yakın bir ilişki halidir. Buna bağlı olarak evliliğin kalitesi bireylerin sahip oldukları genel mutluluk düzeyleri ve yaşam memnuniyetleri üzerinde kayda değer bir öneme sahiptir (Carr, vd., 2014). İlgili alanyazın incelendiğinde evlilik kalitesi kavramının evlilikteki memnuniyeti ifade eden evlilik doyumu, evlilik uyumu, evlilik bütünlüğü, evlilik mutluluğu, evliliğe olan bağlılık gibi çeşitli kavramlarla açıklandığı ve evliliklerin kalitesini inceleyen çalışmaların oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Bu kavramlar içerisinde çiftlerin yakın ilişkilerindeki gereksinimleri tatmin etmesine dair algıları olarak açıklanan evlilik uyumu kavramı hem ulusal hem de uluslararası alanyazında çiftlerin sahip olduğu evlilik kalitesinin ortaya konulması amacıyla sıklıkla araştırılmış bir kavramdır (Fışıoğlu ve Demir, 2000; Gündoğdu, 2007; Locke ve Wallace, 1959; Spanier ve Lewis, 1980). Evlilik uyumu, kişinin ilişkiden aldığı tatmin ve mutlulukla (Roach vd., 1981); kişinin kendi evliliğinde, evlilik ile ilgili beklentilerinin ne derece karşılandığı ile ilişkilendirilmiştir (Sharaievska vd., 2013). Ulusal ve uluslararası alanyazında yapılan birçok çalışma, evlilik uyumunu belirleyen birçok farklı faktöre dikkat çekmiştir. Bu

faktörlerden bazıları yaş, cinsiyet, gelir durumu, eğitim düzeyi, çocuk, evlilik süresi gibi demografik ve (Anderson vd., 1983; Çelik, 2006; Demiray, 2006; Lye ve Biblarz, 1993; Şendil ve Korkut, 2008) ve iletişim, empati, problem çözme, değerler, kişilik özellikleri gibi ilişkisel faktörlerdir (Bayraktaroğlu ve Çakıcı, 2013; Dilmaç ve Bakırcıoğlu, 2019; Kışlak ve Çabukça, 2002; Soylu ve Kağnıcı, 2015; Tutarel-Kışlak ve Göztepe, 2017; Troupe, 2008). Ayrıca çiftlerin ilişkilerine dair olumlu algıya sahip olmalarıyla birlikte ev içi sorumlulukları paylaşma, akrabalarla ilişkiler, ailedeki kararlar, duyguların ifade edilmesi, değerler, beklentiler ve amaçlar ile ilgili ortak görüş ve çabalar oluşturabilmeleri, başarılı iletişim kurabilmeleri, çatışma çözebilme becerisine sahip olmaları, zamanla çiftlerin arasındaki yakınlığın artması gibi farklı faktörlerin evlilik uyumunu desteklediği belirtilmektedir (Grych vd., 1992; Karadağ, 2015; Şener ve Terzioğlu, 2008).

Evlilik kalitesinin belirleyicisi olarak uzun yıllardır çalışılan değişkenlerden biri de evlilik ilişkilerinde kaçınılmaz olarak yaşanan stres, çatışma ve bu yaşantıların partnerler tarafından nasıl ele alındığıdır. Evlilik ilişkilerinde stres ve çatışma yaşanması kaçınılmazdır. Eşler arasında iletişim ve etkileşimde yaşanan sorunlar, cinsel ilişkiye dair yaşanan anlaşmazlıklar, eşlerin zararlı alışkanlıkları, kişilik bozuklukları, maddi sıkıntılar, evlilik dışı yaşanan ilişkiler, eşlerin ailelerinin sebep olduğu anlaşmazlıklar, eşlerin bütünleşme ve birbirlerini tamamlamalarında uyumlu olamamaları gibi birçok etmen evlilikte yaşanan çatışmaların kaynağı olabilmektedir (Fincham, 2003; Çelik, 2015). Çatışma kavramının evliliğin kalitesini nasıl açıkladığının araştırıldığı çalışmalarda çatışma sıklığı, çatışma alanları ve çatışmalarla baş etme becerilerinin incelendiği görülmektedir (Cramer, 2001; Çıtışlı Turgut, 2018; Malkoç ve Güren, 2018; Öner, 2013; Soylu ve Kağnıcı, 2015; Sprey, 1979; Şendil ve Korkut, 2008). Alanyazında çatışma sayısı, sıklığı ve süresinin artmasının evlilikte memnuniyetin azalmasına yol açtığını ortaya koyan çalışmalar yer almaktadır (Şendil ve Korkut, 2008; Tezer, 1986; 1994). Kurdek'e (1995) göre evlilikteki uyum eşler arasındaki çatışmanın düzeyi ve çatışmanın nasıl çözüldüğüne bağlıdır. Yapılan çalışmalarda çiftlerin başa çıkma tepkilerinin evlilik hususunda esas belirleyici role sahip olduğu ve bir takım baş etme tepkilerinin evlilik ile alakalı sorunları çözme noktasında yardımcı olduğu tespit edilmiştir (Bélanger vd., 2012). Benzer bir şekilde evliliklerde yaşanan stresin de evlilik kalitesinin belirleyicisi olduğu ve evlilikleri etkilediği görülmektedir. İlgili alanyazında çatışma ya da stres ile başa çıkma stratejilerinin farklı şekillerde gruplandırıldığı görülmekle birlikte genel olarak bu stratejileri pozitif/yapıcı/olumlu ya da negatif/yıkıcı/olumsuz olarak iki grupta ele almak mümkündür. Evlilik ilişkisinde çiftler tarafından kullanılan başa çıkma

stratejilerinin evlilikleri etkilediği bilinmektedir. Özen (2006) çiftlerin sahip olduğu çatışma çözüm stillerinin evlilik uyumunu anlamlı bir şekilde yordadığını bulmuştur. Çalışmaya göre olumsuz çatışma çözme stilleri kullanan eşlerin evlilik uyumlarının düşük, olumlu çatışma çözme stilleri kullanan eşlerin evlilik uyumlarının ise daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada evlilik uyumunun belirleyicisi olarak çiftlerin stres yaratan ortak bir durumla karşı karşıya kalması durumunda her iki partnerin de stresi yönetme davranışlarını kapsayan çift başa çıkma davranışı araştırılmıştır (Bodenmann, 2005). Çalışma kapsamında pozitif çift başa çıkma ve negatif çift başa çıkma olarak ikiye ayrılan çift başa çıkma davranışlarına odaklanılmaktadır. Pozitif çift başa çıkma destekleyicilik, işbirliği ve fedakârlık gibi davranışları içerirken; negatif çift başa çıkma suçlama, kızgınlık, kararsızlık ve yüzeysellik gibi davranışları içermektedir (Bodenmann, 2005). Bu araştırmada test edilecek modelde başa çıkma çift ilişkisi bağlamında ele alınmaktadır.

Evli bireylerin hangi alanlarda daha çok çatışma yaşadıkları ve evliliklerde stres yaratan faktörlerin incelendiği araştırmalara bakıldığında, çocukla ilgili faktörlerin gündeme geldiği görülmektedir. Çocukla ilgili olarak çocuk sahibi olamama, çocuklarla ilgili yaşanan anlaşmazlıklar gibi birçok faktörün aile içerisinde stres yarattığı ve çatışmaya sebep olduğu görülmektedir (Özgüven, 2000). Çocuk sahibi olmakla ilgili stres yaratan önemli faktörlerden biri de engelli bir çocuğa sahip olmaktır. Bir ailede beklenen ve istendik olan sağlıklı bir çocuk sahibi olmaktır ancak dünyaya gelen çocuğunun engelli olduğunu öğrenen ya da zaman içerisinde çocuğuna ait bir engelle karşılaşan aile sarsılmaya başlamakta ve sağlıklı aile psikolojisi bozulma ile karşı karşıya kalmaktadır (Dereli ve Okur, 2008; Metin, 2012). Engelli çocuğun aile içindeki sağlıklı ilişkilere ve çatışmalara sebep olduğu (Baltaş, 1986) ve aileyi psikolojik, ekonomik ve sosyal açılardan yıpratdığı bilinmektedir (Meral, 2011).

Engelli bir çocuğa sahip olmak ailenin yaşam biçimi ve günlük hayatını engelli çocuklarına göre düzenlemesini gerektirir; bu nedenle, aileler artan stres sonucu günlük yaşantılarının gereği olan işleri yapmak ve kişilerarası ilişkilerini etkili şekilde devam ettirmekte zorluklar yaşayabilmektedirler (Meral, 2011). Günlük yaşamında çiftin zaman, ilgi ve enerjisinin büyük bölümünü engelli çocuğuna ayırmak zorunda kalması eşlerin evlilik uyumunu zedeleyebilmektedir. Yapılan çalışmalarda engelli çocuğa sahip olan çiftlerin engelli çocuğa sahip olmayan çiftlere göre daha düşük bir evlilik uyumuna sahip oldukları görülmektedir (Ör, Bristol vd., 1988; Florian ve Findler, 2001; Yavuz, 2016). Ancak ulusal ve uluslararası alanyazında engelli çocuğa sahip olan aileler örnekleminde evlilik uyumuna

yönelik çalışmaların bu olguyu sadece partnerlerden sadece birinin bakış açısıyla, başka bir deyişle aktör etkileri bazında ya da sadece belirli bir engel türü ile sınırlandırarak sunduğu ve mevcut alanyazının sınırlı olduğu görülmektedir. Bu noktada engelli bir çocuğu (çocukları) olan çiftlerin evliliklerinde bir çatışma alanı olabilen ve stres yaratan bu durumla başa çıkma davranışları ve bu davranış biçimlerinin çiftlerin kendi ve eşlerinin evlilik uyumlarını nasıl etkilediği merak konusu olmuştur. Bu nedenle bu çalışmada, engelli çocuğa sahip çiftlerin stresle başa çıkma davranışlarının çiftin hem kendi hem de partnerinin evlilik uyumunu açıklamadaki rolü aktör-partner etkileri kapsamında incelenecektir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı engelli çocuğa sahip çiftlerin çift olarak stresle başa çıkma davranışlarının ve evlilik uyumları üzerindeki aktör ve partner etkisini incelemektir. Diyadik olarak ele alınacak olan çift başa çıkma davranışları ve evlilik uyumu ilişkisini açıklamaya çalışan bu araştırma engelli çocuğa sahip çiftlerin çift başa çıkma davranışlarının, çiftlerin hem kendi evlilik uyumları (aktör etkisi) hem de eşlerinin evlilik uyumları (partner etkisi) üzerindeki etkisini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırmada engelli çocuğa sahip evli çiftlerin çift olarak kullandıkları başa çıkma stratejileri bağımsız değişken, evlilik uyumları ise bağımlı değişken olarak ele alınacaktır. Bu kapsamda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

Hipotez 1: Engelli çocuğa sahip evli çiftlerin çift başa çıkma stratejileri ile evlilik uyumları arasındaki ilişkide aktör etkileri vardır.

Hipotez 2: Engelli çocuğa sahip evli çiftlerin çift başa çıkma stratejileri ile evlilik uyumları arasındaki ilişkide partner etkileri vardır.

Hipotez 3: Engelli çocuğa sahip evli çiftlerin pozitif çift başa çıkma stratejileri ile evlilik uyumları arasındaki ilişkide aktör etkileri vardır.

Hipotez 4: Engelli çocuğa sahip evli çiftlerin pozitif çift başa çıkma stratejileri ile evlilik uyumları arasındaki ilişkide partner etkileri vardır.

Hipotez 5: Engelli çocuğa sahip evli çiftlerin negatif çift başa çıkma stratejileri ile evlilik uyumları arasındaki ilişkide aktör etkileri vardır.

Hipotez 6: Engelli çocuğa sahip evli çiftlerin negatif çift başa çıkma stratejileri ile evlilik uyumları arasındaki ilişkide partner etkileri vardır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Ulusal ve uluslararası alanyazında evliliklerin niteliği uzun yıllardır araştırılmakta; bu bağlamda, evlilik uyumu, evlilik doyumu, evlilikte bağlılık, mutluluk ve yakınlık gibi kavramlar ve bu kavramların belirleyicileri sıklıkla incelenmektedir (Buluş ve Bağcı, 2016; Büyükbayraktar Girgin ve Kesici, 2015; Çağ ve Yıldırım, 2016; Erbek vd, 2005; Koydemir vd, 2016; Lavner vd, 2016; Lopez vd, 2011; Zamani vd, 2012). Evliliğin niteliğini belirlemede sıklıkla kullanılan kavramlardan birinin evlilik uyumu olduğu düşünülerek uyumla ilgili etmenleri incelemek uzun zamandır çalışmaların konusu olmuştur (Erbek vd., 2005). İlgili alanyazın incelendiğinde evlilik uyumu kavramının madde bağımlılığı (Muke vd., 2014), alkol bağımlılığı (Cesur Altıntaş, 2015; Eriki, 2017), gebelik (Gümüldaş ve Apay, 2016), infertilite (Bodur vd., 2013, Zeren ve Gürsoy, 2019) gibi dezavantajlı olarak nitelendirilen gruplarda çalışıldığı ancak bu gruplar arasından engelli bir çocuk ya da çocuklara sahip olan ailelerin evlilik uyumlarını/doyumları inceleyen çalışmaların sayısının sınırlı olduğu görülmektedir (Akandere vd, 2009; Ende İnce ve Güdücü Tüfekçi, 2015; Stoneman ve Gavidia-Payne, 2006; Trute, 1990). Dezavantajlı ailelerle yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalar incelendiğinde ise genellikle çalışmaların yalnızca çocuk, anne ya da babadan birisinden bilgi edildiği ya da belirli bir engel türüne odaklandığı karşımıza çıkmaktadır (Ar, 2014; Karakuş ve Kırloğlu, 2019; Karpat ve Girli, 2012; Naz, 2019; Ömeroğlu, 2019; Strachan, 2005). Bu bağlamda bu araştırma, farklı engel gruplarından çocukları olan ailelere odaklanması ve her iki eşten elde edilen verileri incelemesi açısından önem taşımaktadır.

İlişkisel süreçleri aktör-partner etkileri bağlamında incelemeye yardımcı olan Aktör-Partner Karşılıklı Bağımlılık Modeli (APKBM) (Actor-Partner Interdependence Model, APIM), evli bireylerin hem kendi hem de partnerleri üzerindeki etkisinin ilişkisel süreçleri nasıl açıkladığının araştırılmasına imkân veren bir modeldir. Özellikle son yıllarda ilişkilerde aktör ve partner etkilerinin test edilmesine oldukça önem verildiği ve özellikle uluslararası alanyazında bu bağlamda çok sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmalara göre eşlerden her birinin ilgili ilişkisel değişkenler hakkındaki bakış açılarını almanın eşlerden birinin bakış açısına göre hareket etmeye göre daha güçlü sonuçlar ortaya koyduğu bilinmektedir. Ulusal alanyazın incelendiğinde ise bu modelle yapılan çalışmaların oldukça az sayıda olduğu (Aydoğan, 2014; Eker, 2019; Tomar, 2014) engelli çocuğa sahip olan eşler örnekleminde yapılan çalışmalarda ise bu modelin daha önceden kullanılmadığı görülmüştür. Bu bağlamda, bu araştırma ile engelli çocuğa sahip anne ve babaların stresle başa çıkma davranışlarının, çiftlerin hem kendi evlilik uyumları (aktör etkisi) hem de eşlerinin evlilik

uyumları (partner etkisi) üzerindeki etkisinin APKBM aracılığıyla derinlemesine incelenmesinin önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada çiftlerin engelli çocuğa sahip olmalarının dışında herhangi bir stres yaratacak olaya maruz kalmadıkları varsayılmaktadır. Ayrıca katılımcıların sorulara içtenlikle yanıt verdikleri ve ebeveynlerin ölçekleri yanıtlarken birbirlerinden etkilenmedikleri ve bağımsız doldurdukları varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmadan elde edilen sonuçların aşağıdaki sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

1. Araştırma verilerinin büyük bir kısmının Gaziantep ve çevresinde (Gaziantep, Kilis ve Hatay) yaşayan evli çiftlerden toplanmış olması bir sınırlılık oluşturmaktadır. Bu durum çalışma sonuçlarının genellenebilirliği açısından bir sınırlılık getirmektedir.

2. Araştırmada çiftlerin engelli çocuğa sahip olmaları dışında herhangi bir stres yaratacak olaya maruz kalmadıkları varsayımı çalışmanın bir diğer sınırlılığıdır.

3. Verilerin elde edilmesi amacıyla kullanılan ölçeklerdeki maddeler düşünüldüğünde katılımcıların istedik yanıtlar verebilecekleri ve bu durum sonucu sosyal beğenirlik hatası ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Bu durum çalışma için sınırlılık oluşturabilir.

1.6. Tanımlar

Engellilik: “Engellilik, sağlık sorunları olan bireylerin kişisel ve çevresel faktörlerle etkileşimlerinde ortaya çıkan olumsuz durumları ifade eder” (Leonardi vd, 2006, s.1220).

Engelli Birey: “Engelli birey terimi, doğuştan ya da sonradan fiziksel ya da mental kapasitelerinde yetersizlik yaşayan, kendisinin normal kişisel ve sosyal ihtiyaçlarını bütünüyle ya da kısmen karşılamayan kişiyi ifade etmektedir” (Birleşmiş Milletler, 1971).

Evlilik Uyumu: Evli çiftlerin ilişkilerine dair pozitif şemaya sahip olmaları, birbirleriyle ve ilişkileri ile ilgili olumlu duygu ve düşünceler beslemeleri, beraber zevk alarak aktiviteler yapabilmeleri ve etkili iletişim kurabilmeleriyle birlikte meydana gelebilecek çatışmaları çözme kabiliyetlerine sahip olmaları olarak tanımlanmıştır (Halford, Kelly ve Markman, 1997).

Başa Çıkma: “Stres veren durum karşısında, bireyin kaynaklarını aşan içsel ve dışsal taleplerin üstesinden gelmek için sürekli değişen bilişsel ve davranışsal çabalar olarak ifade edilmektedir” (Lazarus ve Folkman, 1984, s.141).

Çift Başa Çıkma: Çiftlerin stres yaratan ortak bir durumla karşı karşıya kalması durumunda her iki partnerin de stresi yönetme davranışlarını kapsamakta ve ifade etmektedir (Bodenmann, 2005).

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Aile ve Evlilik

Toplumun en küçük birimi olan aile aynı zamanda toplumsal yapının en önemli kurumlarından birisidir. Bir tanım olarak aile, “biyolojik veya psikolojik bağları olan ve aralarında tarihsel, duygusal ve ekonomik bir birliktelik olan ve kendilerini aynı evin üyeleri olarak hisseden bireylerin oluşturduğu birlik” olarak tanımlanmaktadır. (Gladding, 2012, s.5) Bireyler bir araya gelerek aileleri, aileler ise toplumları oluşturur. Aile, sosyalleşmenin başlıca kurumudur; dolayısıyla büyümenin, gelişmenin, değişimin merkezidir ve toplumun şekillenmesinde önemli bir role sahiptir (Hallaç ve Öz, 2014; Zarnaghash vd., 2013).

Aile kavramını açıklamak için farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre aile kavramı “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanımda ise aile “biyolojik olarak insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur” (Sayın’dan [1990] aktaran Tunç, 2019, s:6). Aile, bireylerin kimlik, kişilik ve değerlerinin oluşması, zenginleşmesi ve korunmasına hizmet eden; sevgi, güven, bağlılık, sadakat, sorumluluk, birlik gibi duyguların ilk olarak kazanıldığı ve geliştiği ortamdır (Özkaya, 2010). Bununla birlikte ailede bireyler fizyolojik ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar (Yavuzer, 2011).

Aile olmanın ilk adımı evliliktir. Kadın ve erkeğin bir araya gelerek oluşturduğu evlilik ilişkisinin psikolojik sağlıkla ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Waite, Luo ve Lewin, 2009). Evlilik duygusal, davranışsal, biyolojik ve resmi yönleriyle sosyal bir sistemdir (Tutarel-Kışlak, 1999). Bireyler için evlilik, diğer sosyal ve yakın ilişkilerle karşılaştırıldığında insan yaşamında önemli ve belirleyici bir rol oynamaktadır. Evlilik kavramı ve aile kavramı karşılaştırıldığında, bu iki kavramın birbiriyle iç içe ve birbiriyle bağlantılı olan fakat farklı özellikler taşıyan iki kavram olduğu ve evliliğin aile kavramına göre daha belirgin bir kavram olduğu belirtilmektedir. Aile bir grup veya örgüt, evlilik ise karşı cinsten iki bireyin birlikte yaşamak, yaşantıları paylaşmak, çocuk yapmak ve yetiştirmek gibi amaçlarla oluşturdukları birlikteliğe verilen isimdir (Güleç, 2012).

Alanyazın incelendiğinde evlilik ile ilgili farklı tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Özgüven'e (2001) göre evlilik kadın ve erkeğin kurumsallaşmış bir yapı içerisinde yasal olarak birlikte olmasıdır. Güleç (2012) evliliği, bir kadın ve bir erkek arasında geçen bir sözleşme olarak görmüş ve toplum adına devletin doğrudan doğruya ilgilendiği, üzerinde kontrol hakkı ve yetkisi olan bir ilişki sistemi olarak tanımlamıştır. Karpaz (2011) ise evliliği, kadın ve erkeğin karı-koca rollerini edinerek yaşamlarını birlikte geçirmek ve yasaların koruduğu bir kurum içerisinde, belirli statüye sahip çocuklar dünyaya getirerek soylarını sürdürmek üzere oluşturdukları bir ilişkiler sistemi olarak tanımlamaktadır. Evlilik yaşantısı, barınma ve dış tehlikelere karşı korunmayı sağlayan birlik ve beraberliği, olumlu eş ilişkilerinin yarattığı doyumunu, cinsel olgunlaşmayı sağlayacak rollerin paylaşımını ve sosyal rol ve sorumlulukları kabullenmeyi içermektedir (Gülsün vd., 2009).

Evlilik, karşılıklı saygı, sadakat, sevgi, güven ve dayanışma esasına dayanır. Bunun yanı sıra evlilik eşlere çocukların bakımı, eğitim ve gözetimi, giderlere güçleri oranında emek ve mal varlıkları ile katılma, ihtiyaçları karşılama gibi birtakım kişisel ve maddi yükümlülükler yüklemektedir. Evlilik birliği devam ettiği müddetçe eşlerin bu yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekmektedir (Kavak, 2018). Evrensel bir yaşam biçimi olarak kabul gören evlilik, cinsel yaşamı sağlıklı ve meşru yoldan düzenlemesi, soy çizgisini belirleyerek çocuğa yasal bir baba sağlaması, cinsiyet rollerini ve iş bölümünü belirlemesi, ekonomik üretim ve tüketim etkinliklerini düzenlemesi, yaşam koşullarının yükseltilmesinde ekonomik destek sağlaması, bireylere güven, korunma, dayanışma içinde olduklarını hissettirmesi, sevme-sevilme arzularına cevap verme olanağı sunarak duygusal destek sağlaması, miras ve sosyal güvenlik gibi yasal hakların elde edilmesi, toplumsal statü sağlaması gibi kişisel ve toplumsal çeşitli işlevleri yerine getirmektedir (Güleç, 2012). Aynı zamanda evlilik, eşlerin geleceğe güvenle bakabilmelerini sağlama, korunma, işbirliği, toplumsal statü sağlama, karşılıklı olarak gurur ve kıvanç duyma gibi toplumsal fonksiyonları yerine getirmektedir (Özgüven, 2001).

Toplumda aileye atfedilen önem ve roller düşünüldüğünde aile ve dolayısıyla evlilik yaşantısı insan yaşamında önemli bir yere sahiptir (Yeşiltepe ve Çelik, 2014). Bu bağlamda, aileyi oluşturan eşler arasında nasıl bir ilişki kurulduğu, evliliğin eşleri nasıl etkilediği, bir başka deyişle, evliliklerin kalitesini ve evlilik kalitesini etkileyen faktörleri anlamak uzun yıllardır merak konusu olmuş ve araştırılmıştır. Bu noktada, evlilik uyumu, evlilik doyumunu, evlilikte bağlılık, evlilikte mutluluk ve yakınlık gibi kavramların sıklıkla evlilik kalitesinin belirleyicileri olarak ele alındığı ve araştırıldığı bilinmektedir (Buluş ve Bağcı, 2016;

Büyükbayraktar Girgin ve Kesici, 2015; Çağ ve Yıldırım, 2016; Erbek vd., 2005; Koydemir vd., 2016; Lavner vd., 2016; Lopez vd., 2011; Yılmazçoban, 2011; Zamani vd., 2012).

Evliliğin kalitesini açıklamak için ele alınan birçok kavram olmakla birlikte ilgili alanyazında evlilik doyumu ve uyumu kavramlarının en sık araştırılan kavramlar olduğu göze çarpmaktadır. Evlilik uyumu kavramının evlilik niteliğini kapsamlı bir şekilde ele almaya yardımcı olduğu (Erbek vd., 2005) ve bazı araştırmacıların eşlerin evliliğe yönelik duygularıyla birlikte ilişki sorunları, iletişim ve çatışmayı da içeren ve daha geniş kapsamlı bir terim olan “evlilik uyumu” kavramının kullanılmasını önerdiği (Glenn, 1990) düşünülerek bu çalışmada evlilik kalitesini belirlemede evlilik uyumu değişkeni ele alınacaktır.

2.2. Evlilik Uyumu

Evlilikle ilgili çalışmalarda sıklıkla görülen evlilik uyumu, evlilik doyumu, evlilik kalitesi, evlilik bütünlüğü kavramları evlilik kalitesini açıklamada birbirlerinin yerine kullanılan kavramlardır ve bu kavramlar arasındaki farklar belirgin değildir. Bununla paralel olarak üzerinde fikir birliğine ulaşılmış tek bir “evlilik uyumu” tanımı yapmak da zordur (Erbek vd., 2005; Spanier, 1972).

Uluslararası alanyazında evlilik uyumuyla ilgili yapılan çalışmaların başlangıcı evlilikteki bu olgunun tanımlanabilmesi ve ardından ölçülebilmesine odaklanmıştır. İlgili alanyazın incelendiğinde çok sayıda araştırmacı evlilikte uyumu ölçebilmek adına çalışmalar yapmıştır ve bu çalışmalar Hamilton’un 1929 yılında yaptığı çalışmaya kadar uzanmakta ve bu alandaki çalışmalar günümüze kadar sürmektedir (Burgess ve Cottrell, 1939; Crane vd., 2000; Hamilton, 1929; Hunsley vd., 2001; Khatun vd., 2019; Locke ve Wallace, 1959; Shek ve Cheung, 2008; Spanier, 1976).

Ulusal alanyazında ise evlilik uyumu ile ilgili araştırmaların 1990’lı yıllardan itibaren yapılmaya başlandığı ve halen evlilik uyumunun incelendiği çalışmaların devam ettiği görülmektedir (Fışıloğlu, 1992; Yıldırım, 1993; Tutarel-Kışlak, 1999; Tutarel-Kışlak ve Göztepe, 2017; Erbek vd., 2005; Fışıloğlu ve Demir, 2000; Kalkan ve Ersanlı, 2008; Koydemir vd., 2016; Malkoç 2001). Özellikle bu yıllarda Tutarel-Kışlak’ın (1999) Evlilikte Uyum Ölçeği’ni (Marital Adjustment Scale-MAS; Locke ve Wallace, 1959) ve Fışıloğlu ve Demir’in (2000) Çift Uyum Ölçeği’ni (Dyadic Adjustment Scale-DAS; Spanier, 1976) Türkçe’ye adapte etmeleriyle birlikte Türkiye’de evlilik uyumu ile ilgili çalışmaların arttığı görülmektedir.

Evlilik uyumu, çiftlerin uyumlu birlikteliklerinin sonucu olarak evlilik hayatındaki mutluluk ve memnuniyeti ifade eder. Uyumlu evlilik birbiri ile etkileşen, sorunlarını olumlu bir şekilde çözebilen, evlilik ve aileyi ilgilendiren konularda fikir birliği yapabilen çiftlerin evliliğidir (Erbek vd., 2005). Spanier (1972, 1976) eşlerin günlük yaşantıya ve yaşantı içinde değişen koşullara uyum sağlaması ve belirli bir süre içinde birbirlerine uygun olarak değişimleri sonucu, çatışmanın az olduğu, eşlerin önemli konularda anlaşmaya vardığı, eşlerin benzer aktiviteleri beraber keyif alarak yaptığı ve birbirlerine bağlılıklarıyla birlikte duygusal yakınlık gösterdiği evlilikleri uyumlu evlilik olarak tanımlamıştır. Sabatelli'ye (1988) göre uyumlu evlilik; eşlerin birbirleriyle iletişim kurabildiği, evlilikteki önemli konularda fazla anlaşmazlık yaşanmadığı, anlaşmazlıkların eşlerden her ikisini de memnun edecek şekilde çözümlendiği evlilik olarak tanımlanmaktadır. Halford ve arkadaşları (1997) ise evlilik uyumunu evli çiftlerin ilişkilerine dair pozitif şemaya sahip olmaları, birbirleriyle ve ilişkileri ile ilgili olumlu duygu ve düşünceler beslemeleri, beraber zevk alarak aktiviteler yapabilmeleri ve etkili iletişim kurabilmeleriyle birlikte meydana gelebilecek çatışmaları çözüme kabiliyetlerine sahip olmaları olarak tanımlamıştır.

2.2.1. Evlilik Uyumunu Etkileyen Faktörler

Bireyleri, aileyi ve dolayısıyla toplumu etkileyen evlilik ve evlilikteki uyum düzeyi uzun yıllardır incelenen bir alan olmuştur. Evlilik uyumuyla ilgili yapılan ulusal ve uluslararası araştırmalar evlilik uyumunu etkileyen kişisel, ilişkisel ve toplumsal birçok faktörü ortaya koymuştur. Farklı çalışmalarda farklı değişkenlerin evlilik uyumunu açıkladığı görülmektedir. Burada bu değişkenlerden bazılarının evlilik uyumu ile nasıl ilişkili olduğu ele alınmaktadır.

Uzun soluklu ve uyum düzeyleri yüksek evliliklerde temel faktörlerden biri eşlerin sahip olduğu iletişim becerileridir. Dilmaç ve Bakırcıoğlu (2019) yaptıkları çalışmada evli bireylerin evlilik uyumu ile en çok ilişkili olan değişkenin iletişim becerisi olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde Karadağ (2015) yaptığı araştırmada eşler arasında iletişimin (sorun ve duygu paylaşma, ev işi paylaşma, tartışma sıklığı, tartışma sonucu küslük, tartışma sonrası sorun çözme, birbirine vakit ayırma, eşlerin duygu düşünceleri ile ilgilenme) evlilik uyumunu önemli ölçüde etkilediğini bulmuştur. Soylu ve Kağnıcı (2015) da benzer şekilde evli bireylerin sahip olduğu aile içi iletişim ve çatışma çözme stillerinin evlilik uyumunun önemli bir yordayıcısı olduğunu bulmuşlardır. Etkili iletişim becerisine sahip eşler duygu ve

düşüncelerini paylaşabilmekte ve bu durum evlilik ilişkisini olumlu yönde etkilemektedir. Öte yandan, etkili iletişim becerisine sahip olmayan eşlerin evliliklerinde ortaya çıkan yıpranmalar sonucu evlilik uyumları olumsuz etkilenmektedir. Tüfekçi Hoşgör (2013) yaptığı çalışmada, eşle yaşanan iletişim problemlerinin ve kök ailelerden kaynaklı iletişim problemlerinin sıklığının evlilik uyumunun anlamlı yordayıcıları olduğunu ve sıklığın artmasının evlilik uyumunu düşürdüğünü bulmuştur. Stanley ve arkadaşları (2012) 126 çiftin katıldığı çalışmalarında, çiftler arasındaki evlenmeden önceki uyum ve doyumun evlilikten sonraki uyum ve doyumunu yordadığı sonucuna ulaşmışlardır. Sporakowski ve Hughston (1978) ise 50 yılı aşkın süredir evli olan çiftler üzerinde yaptıkları çalışmada, çiftlerin birbiriyle benzer olduklarına dair algılarının evlilik uyumunu en çok etkileyen faktörlerden biri olduğunu ortaya koymuşlardır. Eşlerin sahip olduğu benzerlik algısı daha uyumlu bir evlilik yaşamı sürdürmelerini sağlamaktadır.

Yalçın (2014) kadınların evlilik uyumları ve sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için yaptığı çalışmada kadınların yaş, evlilik süresi, cinsel yaşamları ve eşlerine karşı duyguları ile evlilik uyumları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu saptamıştır. Tutarel-Kışlak ve Çabukça (2002) empatinin ve demografik değişkenlerin evlilik uyumu ile ilişkisini açıklamaya yönelik yaptıkları çalışmalarında, empatinin evlilik uyumunu olumlu yönde yordayan anlamlı bir değişken olduğunu bulmuşlardır. Ancak çalışmaya dahil olan demografik değişkenlerin (yaş, cinsiyet, evlilik yılı, çocuk sayısı, meslek, eğitim, ev işlerini üstlenme) evlilik uyumunu yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Locke (1947) ise boşanmış ve evli çiftler üzerinde yaptığı çalışmada, çiftlerin evlenmeden önceki tanıdıklılık süresinin evlilik uyumunda önemli bir rol oynadığını bulmuştur. Araştırmasında daha az tanışık olan çiftlerin daha düşük evlilik uyumuna sahip olduklarını ve boşanmış kişilerin sonraki evliliklerinde daha başarılı olduğunu bulgulamıştır. Diğer demografik değişkenlerden, ekonomik faktörlerin evliliğe etkisi de araştırılmaya değer görülmüştür. Yapılan araştırmaya göre düşük ekonomik gelire sahip bireylerin, evliliklerinde daha fazla stres ve çatışma yaşadıkları ifade edilmiştir (Bradbury vd., 2000). Ayrıca evlilikte yaşanan ekonomik sıkıntıların evlilik uyumuyla negatif yönde ilişkili olduğunu bulunmuştur (Kinnunen ve Feldt, 2004). Şendil ve Korkut (2008) tarafından yapılan ve demografik özellikler ile çiftlerin uyumu ve evlilik çatışmaları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma sonuçları da benzer şekilde ekonomik durumu zayıf olan bireylerin orta ve yüksek olan çiftlere göre daha düşük çift uyumuna sahip olduklarını ve daha fazla evlilik çatışması yaşadıklarını göstermiştir. Ayrıca evlilik uyumunun çocuk

yetiştirme konusunda yaşanan anlaşmazlıklar ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (O'Leary ve Vidair, 2005).

Çiftler arasındaki uyumu, eşitlik kuramı bakış açısıyla ele alan Davidson'a (1984) göre ise en fazla uyuma sahip olan ilişkiler eşlerin kendisini diğeri ile eşit gördüğü ilişkilere dir. Çalışmaya göre çiftlerin ilişkisine yaptığı yatırımın sağladığı kazançtan az ya da yüksek olması evlilik uyumunu etkilemektedir. Eşitlik algısı sarsılan eşler daha az evlilik uyumu hissetmektedirler. Evlilik uyumunu ve doyumunu açıklamada ele alınan bir diğ er kuramsal bakış açısı da Yatırım Modeli'dir (Rusbult vd., 1986). İlişki yatırımı kısaca eşlerin evliliği için verdiği emekler, harcadığı zaman, kaynaklar ve ödediği bedeller olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda ilişki yatırımının fazla olmasının evlilik uyumu ile olumlu yönde ilişkili olduğu görülmektedir (İdiz, 2009).

Evlilik uyumu bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlığını ve dolayısıyla yaşam doyumlarını etkilemektedir (Kiecolt-Glaser ve Newton, 2001). Tutarel-Kışlak ve Göztepe (2017) çalışmasında evlilik uyumu azaldıkça depresyon puanlarında artış gözlemlendiğini bulmuştur. Be ve arkadaşları (2013), 1385 çiftin katıldığı ve çiftlerin evlilik uyumu ile yaşam doyumları arasındaki ilişkinin aktör-partner etkileri çerçevesinde incelendiği çalışmaları sonucunda çiftlerin evlilik uyumu ve yaşam doyumunun birbirini çift yönlü olarak etkilediğini ve evlilik uyumu ile yaşam doyumunu arasında yüksek bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bulguya göre, bireylerin evliliklerinde yüksek uyum düzeyine sahip olmaları yaşam doyumlarını arttırmaktadır. Yine benzer şekilde yüksek yaşam memnuniyetinin evlilik uyumunu arttırdığı söylenebilir. Yüksel (2013) yaptığı çalışmasında evlilik uyumu arttıkça, kadınların sahip oldukları psikolojik sorunlarda azalma olduğunu görmüştür. Fidanoğlu (2007) çalışmasında çift uyumu ile somatizasyon arasında negatif yönde bir ilişki bulmuştur. Buna göre çiftlerin somatizasyon puanları azaldıkça çift ilişkisindeki doyum, fikirbirliği, duyguların ifadesi ve genel evlilik uyumlarının arttığı görülmüştür. Eşlerde gözlenen anksiyetenin de (Dehle ve Weiss, 2002) evlilik uyumu ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Evlilik uyumunu olumsuz etkileyen ve evlilik kalitesinin belirleyicisi olarak uzun yıllardır çalışılan değişkenlerden biri de evlilik ilişkilerinde kaçınılmaz olarak yaşanan stres, çatışma ve eşlerin stres ve çatışmayı nasıl ele aldığıdır. Evlilikte, genel anlamda bireylerin ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanmaması, eşler arasındaki etkileşim, paylaşım ve ilişkilerin ciddi şekilde bozulması eşler üzerinde stres oluşturmaktadır. Bu durum sonucunda eşlerin evlilik ilişkisinden aldıkları doyum azalmaktadır (Özgüven, 2000). Çiftlerin yaşanan çatışmaları ele alma biçimleri ve çatışmalarla nasıl başa çıktıkları evlilik uyumunu

yordamaktadır. Yapıcı, pozitif çatışma çözme stratejileri ve pozitif stresle başa çıkma tarzlarının evlilik uyumu ile olumlu yönde ilişkili olduğu birçok araştırma tarafından ortaya konulmuştur (Bélanger vd., 2012; Bouchard ve Theriault, 2003; Yılmaz, 2018). Öte yandan çiftler arasında olumsuz/yıkıcı çatışma çözme tarzının kullanılması, strese karşı savunma gücünü ve dayanıklılığı azalttığından evlilik uyumunun ve evlilik doyumunun azalmasına neden olmaktadır (Greeff ve De Bruyne, 2000).

Çatışma ve stresin ilişkilerdeki sıklığı ve eşlerin çatışma ve stresle nasıl başa çıktıklarının yanısıra eşlerin hangi alanlarda çatışma ve stres yaşadıklarının evlilik uyumuyla nasıl ilişkili olduğu da ilgili alanyazında incelenmiştir. Eşlerin birçok alanda (Ör., ekonomik konular, cinsellik, ev işlerinin paylaşımı gibi) çatışma ve stres yaşayabildikleri bilinmektedir. Evlilikte çatışma yaşanan ve stres yaratan bu alanlara bakıldığında çocukla ilgili konuların gündeme geldiği görülmektedir. Bir ailede çocuğun doğumu, ailede yeniliklere ve ilişkilerde değişikliklere sebep olmaktadır. Çocuğun aileye katılması ile eşlerin birbirlerinden, mesleklerinden, yakın çevrelerinden, toplum ve hayattan beklentileri farklılaşmaya başlamaktadır (Akkök vd., 1992). Eşler çocuk sahibi olmakla aile yaşam döngüsünde yeni bir evreye girmekte ve evliliklerinde eş rolünün yanında bir de ebeveyn rolünü üstlenmeye başlamaktadır. Çocukla ilgili olarak yaşanan anlaşmazlıklar, çocuk sahibi olamama, çocuğun yetiştirilmesi, bakımı, eğitimi gibi birçok faktörün aile içerisinde stres yarattığı ve eşler arasında çatışmaya sebep olduğu görülmektedir (Bodur vd., 2013, Özgüven, 2000; Zeren ve Gürsoy, 2019). Örneğin, çocuk sayısının artmasının çiftin evlilik uyumunu negatif şekilde yordadığını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Aktaş, 2009; Şendil ve Korkut, 2008). Çocuk sahibi olmakla ilgili stres yaratan ve evlilik uyumunu etkileyen durumlardan biri de engelli bir çocuk sahibi olmaktır. Çocuk sahibi olmanın getirdiği doğal zorluklara ilaveten engelli bir çocuk sahibi olmanın aileler için büyük güçlükler oluşturan ve stres yaratan bir diğer durum olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Akandere vd., 2009). Bir sonraki bölümde engel ve engellilik konusu açıklanarak engelli çocuk sahibi olmanın yarattığı stresin ve bu stresle başa çıkmanın evlilik uyumu ile ilişkisi daha ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

2.3. Engel ve Engellilik

İlgili alanyazın incelendiğinde engel ve engellilik sözcükleri ile bağdaştırılan ve zamanla birbiri yerine kullanılan birçok kavram bulunmaktadır. “Özürlü” , “sakat”, “özel eğitime muhtaç” “özel gereksinimli”; “özürlülük”, “sınırlılık”, “sakatlık”, “bozukluk”, “yetersizlik” gibi kavramlar bunlara örnek olarak verilebilir.

Bu kavramlar arasında engellilik; yetersizlik, aktivite sınırlılıkları ve katılım kısıtlamaları için kullanılmaktadır ve herhangi bir sağlık durumu bulunan birey ile o bireyle ilgili bağlamsal faktörler (çevresel ve kişisel faktörler) arasındaki olumsuzluklara atıfta bulunmakta olan bir çatı terimdir (Dünya Sağlık Örgütü, DSÖ, 2011). Yani engellilik, sağlık durumları ile bağlamsal faktörler (çevresel ve kişisel faktörler) arasındaki etkileşimden doğar (DSÖ, 2011). Ayrıca engel kavramı bireyin özür veya yetersizliği dışında çevresel etkileri öne çıkarması açısından daha işlevsel bir kavram olarak görülmektedir (Çitil, 2012). Farklı kavramlar kullanıldığı gibi engel ve engelliliğe dair farklı tanımlamalar mevcuttur. Leonardi ve arkadaşlarına (2006) göre engellilik, sağlık sorunları olan bireylerin kişisel ve çevresel faktörlerle etkileşimlerinde ortaya çıkan olumsuz durumlar olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler (1971) yaptığı tanımla engelli bireyi, doğuştan ya da sonradan fiziksel ya da mental kapasitelerinde yetersizlik yaşayan, kendisinin normal kişisel ve sosyal ihtiyaçlarını bütünüyle ya da kısmen karşılamayan kişi olarak açıklamaktadır. İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması (The International Classification of Functioning, ICF) ise engellilik anlayışı ve engelliliğin ölçülmesini daha ileri bir aşamaya taşımıştır. ICF insan işleviyle ilgili sorunları birbiriyle bağlantılı üç alanda kategorize etmiştir. ICF’ye göre engellilik, bu işlev alanlarının birinde ya da tümünde yaşanan güçlüklerdir ve bunları kapsamaktadır (DSÖ, 2011). Bu üç alan:

Yetersizlik, vücut işlevindeki bir sorun veya vücut yapısında meydana gelen bir değişikliktir (Örneğin, felçlik veya görme yetisinin yitilmesi gibi).

Aktivite sınırlılığı, aktiviteyi uygulamada güçlük çekilmesini ifade etmektedir (Örneğin, yürümede veya yemek yemede güçlük çekilmesi gibi).

Katılım kısıtlaması, yaşamın herhangi bir alanına katılımdan alıkoyan veya katılmayı güçleştiren sorunlar olmasıdır (Örneğin, istihdam alanında veya ulaşımında ayrımcılığa maruz kalınması gibi).

DSÖ’nün 2011 yılında yayınladığı Dünya Engellilik Raporu’nda global anlamda engelliliğe dair bazı veriler sunulmuştur. Raporda, 2010 yılı nüfus tahminlerine göre 6.9

milyar olan dünya nüfusu (15 yaş altı nüfus 1.86 milyar) içerisinde 15 yaş ve üzeri engelli birey sayısının Dünya Sağlık Araştırması'na göre yaklaşık 785 milyon (%15.6) olduğu belirtilmektedir. Bu araştırmalar çocuklar da dahil edilerek yapıldığında ise dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin (bir milyardan fazla insan) engelli olduğu tespit edilmiştir (DSÖ, 2011. ss. 48). Benzer şekilde DSÖ tarafından 2018 yılında yayınlanan bildiri de ise bir milyardan fazla insanın, dünya nüfusunun yaklaşık % 15'inin bir çeşit engeli bulunduğu açıklanmıştır. Ülkemizde ise Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2011 yılında yaptığı Nüfus ve Konut Araştırması (NKA) sonuçlarına göre en az bir engeli olan 3 yaş ve üstü nüfusun oranı % 6,9 (4.876.000 kişi) olduğu belirtilmektedir.

2.3.1. Engelliliğe Neden Olan Faktörler

Sağlık durumlarının, kişisel faktörlerin ve çevresel faktörlerin etkileşiminden kaynaklanan engellilik deneyimi büyük farklılıklar göstermektedir (DSÖ, 2011). Farklı engel türleri düşünüldüğünde ise her bir engel türünün ortaya çıkmasına sebep olan durumlar farklılaşmaktadır. Engellilik, nedenlerine ve kaynağına göre olmak üzere iki şekilde ele alınabileceği gibi; engelliliğe neden olan faktörler genel olarak doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç farklı başlıkta da ele alınmaktadır. Kaynağına göre engellilikte doğum öncesindeki faktörler, nedenlerine göre engellilikte ise doğum sırasındaki ve sonrasındaki faktörler değerlendirilmektedir (Dünya Engelliler Vakfı, 2010).

2.3.1.1. Doğum Öncesindeki Faktörler

Doğuştan engelliliğe sebep olan durumlar doğum öncesi faktörlerin içerisinde bulunmaktadır. Akraba evlilikleri, kalıtsal hastalıklar, kan grubu uyumsuzluğu, annenin sahip olduğu diyabet, hipertansiyon, epilepsi, kalp hastalıkları, annenin yaşı (18'in altından ya da 35'in üstünde olması), annenin hamileyken karşılaştığı sorunlar (kötü ve yetersiz beslenme, doktor kontrolünde kullanılmayan ilaçlar, sigara ve alkol kullanımı, annenin tehlikeli kimyasal maddeler sonucu zehirlenmesi, röntgen ışınlarına maruz kalma, stres) ve bu dönemde geçirilen enfeksiyon hastalıkları engelliliğe sebep olan doğum öncesindeki faktörlerdendir (Dünya Engelliler Vakfı, 2010; Trabzon İl MEM, 2014).

2.3.1.2. Doğum Sırasındaki Faktörler

Doğum esnasında kordonun bebeğin boynuna dolanması ve geliş pozisyonu anomalileri sebebiyle bebeğin oksijensiz kalması beyin hücrelerinin ölmesine sebep olarak bebekte beyin felci, epilepsi ve zihinsel yetersizlik durumları oluşturabilir. Doğum esnasında karşılaşılan yanlış uygulamalar, geliş pozisyonu anomalileri ve dar pelviks sonucu güç doğumda forceps, çengel ve vakumla doğum, doğumla birlikte yanlış kuvöz içi ışık ve oksijen ayarlaması gibi faktörler zedelenme ve incinmelere yol açabilmektedir. Bununla birlikte prematüre doğum (bebeğin gelişimsel olarak hazır olmadan doğması) gibi sorunlar çocuklarda engel sebebi olabilmektedir (Dünya Engelliler Vakfı, 2010; Trabzon İl MEM, 2014).

2.3.1.3. Doğum Sonrasındaki Faktörler

Doğumdan sonra ortaya çıkabilecek solunum güçlükleri ve oksijen seviyesinin düşmesi sonucu hücre ve doku ölümü gibi durumlar ağır zihinsel gerilik oluşturabilmektedir. Bununla birlikte menenjit, kızamık, kızamıkçık, suçiçeği, çocuk felci, sarılık ve ateşli hastalıklar, psiko-sosyal ve çevresel yoksunluklar engelliliğe sebep olabilmektedir (Trabzon İl MEM, 2014). Düşme, yanma gibi olaylar, ev, iş ve trafik kazaları, savaşlar ve doğal afetler, yaşlılık, yanlış ilaç kullanımları, madde bağımlılığı, birçok çevresel faktör yine doğum sonrası sürece ait faktörlerden olabilmektedir (Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002). Doğum sonrası faktörler için ise yeni doğan bakımı, aşılama hizmetleri ve bazı metabolik hastalıkları tarama yöntemiyle erken tanımak ve yol açabilecekleri engelliliği ortadan kaldırmak gibi tedbirler alınabilmektedir. Fakat doğum sonrası süreç tüm yaşamımızı kapsadığı ve birçok yaşamsal ve çevresel faktörü barındırdığından engelliliği tamamen ortadan kaldırmak olmasa da tüm toplumsal mekanizmaların etkileşim ve işbirliği içerisinde çalışması ile engelliliğin önlenmesine katkı sağlanabilmektedir (Dünya Engelliler Vakfı, 2010; Trabzon İl MEM, 2014).

2.3.2. Engel Türleri

Alanyazında engel türleri ve sınıflandırılması ile ilgili bazı farklılıklar bulunmaktadır. Engele sahip çocuklar ortak bazı özelliklerine ya da eğitim gereksinimlerine göre sınıflandırılabilir. Bu nedenle kabul görmüş ortak bir sınıflandırma bulunmamaktadır.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne (2006, 2018) göre engel türleri ve bireylere ait açıklamalar, tanımlar bölümünde alfabetik sıralama ile aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan birey; “Yaşına ve gelişim seviyesine uygun olmayan dikkat eksikliği, aşırı hareketlilik, hiperaktivite ve dürtüsellik belirtilerini en az iki ortamda ve altı ay süreyle gösteren, bu özellikleri yedi yaşından önce ortaya çıkan, özel eğitim ile destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey” olarak tanımlanmaktadır (ÖEHY, 2006, s:1).

Dil ve konuşma güçlüğü olan birey; “Dili kullanma, konuşmayı edinme ve iletişimdeki güçlük nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey” olarak tanımlanmaktadır (ÖEHY, 2006, s:1).

Duyusal ve davranışsal bozukluğu olan birey; “Yaşına uygun olmayan sosyal ve kültürel normlardan farklı duygusal tepki ve davranışlar göstermesi nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey” olarak ifade edilmektedir (ÖEHY, 2006, s:1).

Görme engelli birey; “Görme gücünün kısmen ya da tamamen kaybindan dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey” şeklinde ifade edilmektedir (ÖEHY, 2018, s:1). Tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı veya bozukluğu olan kişidir.

İşitme engelli birey; “İşitme duyarlılığının kısmen veya tamamen kaybindan dolayı konuşmayı edinmede, dili kullanma ve iletişimde yaşadığı güçlükler nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey” olarak tanımlanmaktadır (ÖEHY, 2018, s:1).

Ortopedik yetersizliği olan birey; “Hastalıklar, kazalar ve genetik problemlere bağlı olarak kas, iskelet ve eklemlerin işlevlerini yerine getirememesi sonucunda meydana gelen hareket ile ilgili yetersizlikler nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey” şeklinde tanımlanmaktadır (ÖEHY, 2006, s:1).

Otizmlili birey; “Sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılığı erken çocukluk döneminde ortaya çıkan ve bu özellikleri nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyler” olarak tanımlanmaktadır (ÖEHY, 2006, s:1).

Özel öğrenme güçlüğü olan birey; “Dili yazılı ya da sözlü anlamak ve kullanabilmek için gerekli olan bilgi alma süreçlerinin birinde veya birkaçında ortaya çıkan ve dinleme, konuşma, okuma, yazma, heceleme, dikkat yoğunlaştırma ya da matematiksel işlemleri

yapma güçlüğü nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyler” şeklinde tanımlanmaktadır (ÖEHY, 2006, s:1).

Özel yetenekli birey; “Yaşlıtlarına göre daha hızlı öğrenen, yaratıcılık, sanat, liderliğe ilişkin kapasitede önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, ilgi alanlarında bağımsız hareket etmeyi seven ve yüksek düzeyde performans gösteren bireyler” olarak tanımlanmaktadır (ÖEHY, 2018, s:1).

Serebral palsili birey; “Doğum öncesi, doğum sırası veya doğum sonrasında meydana gelen beyin hasarının neden olduğu kas ve sinir sistemi bozukluklarına bağlı motor becerilerde yetersizliğinden dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyler” olarak tanımlanmıştır (ÖEHY, 2006, s:1).

Süreğen hastalığı olan birey; “Sürekli ya da uzun süreli bakım ve tedavi gerektiren hastalığı nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey” şeklinde tanımlanmaktadır (ÖEHY, 2006, s:1).

Zihinsel yetersizliği olan birey; “Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyler” olarak tanımlanmaktadır (ÖEHY, 2006, s:1).

2.4. Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Deneyimleri

Bireyler evlendikten sonra anne baba olmayı arzu edebilmektedirler. Aileye yeni bir üyenin katılacak oluşu kuşkusuz eşleri gelecekle ilgili planlar yapmaya yöneltmektedir. Ebeveynler farklı gelişimsel özellikleri olan, normal gelişim göstermeyen, bir engeli olan çocukları olduğunu ilk öğrendikleri anda karmaşık duygular yaşamaktadırlar (Akkök, 2005). Alanyazın incelendiğinde engelli çocuğu bulunan ailelerin tepkilerini açıklayan Bireysel Yapılanma Modeli, Sürekli Üzüntü Modeli, Aşama Modeli, Çaresizlik, Güçsüzlük ve Anlamsızlık modeli gibi farklı modeller bulunmaktadır. Bu modeller içerisinde en sık kullanılan ve bilinen model ise Gargiulo (1985) tarafından açıklanan Aşama Modeli’dir. Bu modelde üç evreden oluşmaktadır. Aileler zamanla şok, inanmama, inkâr gibi çeşitli aşamalardan geçerek kabullenme ve uyum aşamasına kadar giden bir süreç izlemektedirler (Gargiulo, 1985; Gargiulo ve Bouck, 2019).

Aşama Modeli'ne göre aileler birinci evrede; şok, reddetme, acı çekme ve depresyon tepkileri göstermektedir. Çocuğunun engeli bulunduğunu öğrenen ebeveynler inanmak istememekte ve durumu reddetmektedirler. Birincil evre aynı zamanda üzüntü ve keder ile karakterize edilmektedir. Çünkü ebeveynler hayallerindeki "ideal çocuk" veya "mükemmel bebek" imgesine dair bir kayıp yaşamaktadır ve bunun yasını tutmaktadırlar (Gargiulo ve Bouck, 2019).

İkinci evrede; karmaşa, suçluluk, kızgınlık ve utanç tepkileri görülmektedir. Aileler bir yandan çocuklarıyla ilgilenme ve ona en iyi bakımı sunmak isterler. Bu durum ebeveynlerin karışık duygular yaşamalarına sebep olur. Suçluluk aşamasında aileler geçmişteki hatalarının sonucu bunun başına geldiğini düşünerek kendilerini suçlayabilmektedirler. Bu evrede, ailenin öfke göstermeksizin "Neden ben?" sorularını sorması ya da öfkesini dışarıya yöneltmesi, engelli çocuğa sahip olduğu için etiketlenebileceği ve dalga konusu olabileceğini düşünerek kendisini toplumdan soyutlaması ile karşılaşabilmektedir (Cavkaytar, 2010; Gargiulo ve Bouck, 2019).

Üçüncü ve son evrede ise pazarlık etme, kabul ve uyum aşamaları görülmektedir. Bu evrede aile, çocuğun engelini ortadan kaldırmanın yollarını aramaktadır. Aile için önemli olan çocuğun normal hale gelmesi olduğundan ebeveynler herkesle anlaşmaya girebilecek durumdadır. Son aşama olan kabul ve uyum aşamasına erişebilen ebeveynler, çocuklarını olduğu gibi kabul etmeye ve ailenin bir üyesi olarak benimsemeye hazırdırlar. Çocuğunun engelli oluşundan eskisi kadar rahatsızlık duymazlar. Bu aşamada aile çocukla ilişki kurar, gereksinimlerini gidermeye çalışır (Cavkaytar, 2010).

Engelli bir çocuğa sahip olmak engeli ne olursa olsun birtakım zorlukları da ortaya çıkarmaktadır. Engelli çocuğun doğumu ile anne-babalar, çocuğun engel durumuna bağlı ortaya çıkan davranış ve sağlık problemleriyle baş başa kalmaktadır. Uygun tedavi ve eğitimi bulma gayretleri daha fazla para, enerji ve zaman harcamalarına neden olmakta ve bunun sonucunda maddi ve manevi olarak yıpranabilmektedir. İlgili alanyazın incelendiğinde ailelerin, engelli çocuğun beraberinde psikolojik (Dereli ve Okur, 2008; Kazak ve Marvin, 1984; Köksal ve Kabasakal, 2012; Özokçu ve Canpolat, 2013), sosyal (Çapa, 2009; Karataş, 2003; Kazak ve Marvin, 1984; Kearney ve Griffin 2001; Kurt vd., 2008), fiziksel (Işıkhana, 2005), ekonomik (Özmen ve Çetinkaya, 2012) ve eğitimsel (Eripek, 2012) zorluklarla birlikte bir takım sağlık sorunları (Duygun ve Sezgin, 2003) ve kardeş sorunları (Kurt vd., 2008; Tuncay ve Polat, 2019) yaşadığı görülmektedir.

Engelli çocukların ebeveynlerinin stres yaşadığı önemli konulardan biri de çocuklarının karmaşık bakım ihtiyaçları ile ilişkilidir (Grosse vd., 2009; Lach vd., 2009). Ayrıca engelli çocuğa sahip olmanın aileleri ekonomik açıdan da zorladığı ve ekonomik zorlukların da ailedeki stresin artmasında etken olduğu ifade edilmektedir (Doğru ve Arslan, 2008). Ailelerin bu tür konularda destek gereksinimleri olduğu açıktır. Engelli bireyler ve ailelerinin, engelsiz bireyler ve ailelerinin sahip olduğu yaşam standartlarına ulaşabilmek için çoğunlukla ek maliyetler yüklenmek durumunda kaldıkları bulunmuştur (Braithwaite ve Mont, 2009; Zaidi ve Buchardt, 2005).

Birçok çalışma, engelli çocuğu bulunan çiftlerin kaygı, stres, depresyon, umutsuzluk düzeylerinin çocuğu normal gelişim gösteren çift ve ailelere oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir (Bailey vd., 2007; Dyson, 1997; Gallagher vd., 2008; Guralnick vd., 2008; Hayes ve Watson, 2013; Kazak ve Marvin, 1984; Lovell vd., 2015; Olsson ve Hwang, 2001; Öksüz, 2008). Richman ve arkadaşları (2009) çocuklardaki gelişimsel yetersizliğin, ebeveynlerinin stres seviyeleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonuçları ebeveynlerin stres düzeylerinin, çocukların yetersizliği ile ilişkili zorlukların ciddiyetine bağlı olduğunu göstermiştir. Yapılan çalışmalar engelli çocuğa sahip ailelerin, yaşamlarını çocuğun engel durumuna göre tasarlamak zorunda kaldıklarını ve ailelerin gündemindeki temel konuların kendilerine bağımlı olarak yaşayan çocuklarının sağlık, eğitim, barınma ve hayata tutunma gibi ihtiyaçlarının temin ve tedarik edilmesi olduğu belirtilmektedir. Bu durumun aileyi bireysel ve sosyal anlamda etkilediği, aileleri ileriki yaşamlarını nasıl kurgulayacakları yönünde kaygılandığı tespit edilmiştir (Genç, 2017). Ayrıca engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal anlamda karşılaştıkları ‘etiketleme’, ‘dışlama’ ve ‘ötekileştirme’ kaynaklı bazı davranışların onların çevreyle iletişim ve etkileşimini engellediği ve sosyal destek ağındaki kişi sayısını azalttığı, yaşanan bu sosyal sorunlar sonucu ise engelli çocuğa sahip ailelerin ‘sosyal izolasyon’ ve ‘sosyal yalnızlık’ sorunları yaşamalarına yol açtığı belirlenmiştir (Üstün, 2018).

Kazak ve Marvin’in (1984) de engelli ve normal çocukların aile ve ebeveynlerini bazı yönlerden karşılaştırdıkları çalışmalarında engelli çocuğu bulunan ailelerin normal çocuğa sahip ailelere göre daha yüksek düzeyde strese sahip olduklarını göstermiştir. Bununla birlikte annelerin babalara göre stresten daha fazla etkilendikleri tespit edilmiştir. Engelli çocuğu bulunan annelerin, çocuklarının bakımıyla daha yakından ilgilendikleri için kendilerine ve sosyalleşmeye zaman ayıramadıkları ve stresin etkilerine daha fazla maruz kalabildikleri bilinmektedir. Hodge ve arkadaşları (2011) da yaptıkları çalışmada engelli çocuğu bulunan

annelerin babalara göre daha fazla stres yaşadığını ortaya koymuştur. İçmeli ve arkadaşları (2008) engelli ve normal çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliklerini karşılaştırmak amacıyla yaptıkları çalışma sonucunda engelli çocuğa sahip olmanın, aile işlevselliği üzerinde olumsuz etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır.

Alanyazın incelendiğinde sosyal desteğin engelli çocuğu bulunan aileler için oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Zihinsel engelli çocuğu bulunan ailelerle yapılan çalışmalar anne babanın algıladığı sosyal destek arttıkça psikolojik belirtiler ve stresin azaldığını göstermektedir (Bailey vd., 2007; Çan Aslan, 2010; Feldman vd., 2002; Sivrikaya ve Tekinarslan, 2013). Ailenin kendilerine sosyal destek sağlayan birilerinin olduğunu bilmesi, problemlerle baş edebilmelerini kolaylaştırmakta ve ailenin stresini azaltmaktadır. Ayrıca Çan Aslan (2010), yaptığı çalışmada zihinsel engelli çocuğu bulunan annelerin yaşları ilerledikçe stres düzeylerinde azalma olduğunu bulmuştur. Bunun zamanla annelerin durumu kabullenme, bilgi ve deneyimin artması yoluyla başa çıkma anlamında güçlenmelerinden kaynaklanabileceği belirtilmiştir. Özekes ve arkadaşları (1998) normal çocuğu bulunan ebeveynlere göre engelli çocuğa sahip ailelerde ebeveynlerin birbirlerini daha güvenilir bulduklarını tespit etmiş ve bu boyutun evlilik uyumunu arttıran bir etken olduğunu bulmuşlardır. Jenhaug ve Askheim (2018) engelli çocuğa sahip ebeveynlere Norveç'te yerel yönetim tarafından sağlanan kişisel yardım ve desteğin aileler üzerindeki etkilerini belirlemek üzere bir çalışma yapmış ve verilen desteğin ebeveynleri daha güçlü hissettirdiğini, kontrol ve başa çıkma düzeylerini geliştirdiğini bulmuşlardır. Bununla birlikte çocukların bağımsızlık ve ebeveyn bakımına yönelik avantajlar sağladığı belirlenmiştir.

Ömeroğlu (2019) engelli çocuğu olan annelerin evlilik uyumlarını etkileyen psikolojik ve sosyodemografik faktörleri incelediği araştırması sonucunda, engelli çocuğa sahip ailelerde evlilik uyumunu etkileyen sosyodemografik bulguları sırasıyla gelir, birlikte yaşamak, evlilik şekli, eğitim, çalışma durumu ve evlilik yılı olarak sıralamıştır. Çalışmada annelerin eğitimleri arttıkça anksiyete, depresyon, olumsuz benlik ve somatizasyon puanlarının azaldığı, yine eğitimleri arttıkça daha yüksek evlilik uyumuna sahip olduklarını ortaya koymuştur. Ailede gelir arttıkça evlilik uyumunun arttığı, bununla birlikte annelerden tanışarak evlenenlerinin, görücü usulü ile evlenenlere kıyasla daha yüksek evlilik uyumuna sahip olduğu görülmüştür. Eşlerinden yardım almayan annelerin, yardım alanlara kıyasla anksiyete, depresyon, olumsuz benlik ve somatizasyon belirtilerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ende İnce ve Güdücü Tüfekçi (2015) ise engelli çocuğa sahip ailelerle yaptıkları çalışmada, yaşı, eğitim seviyesi ve geliri düşük; birden fazla engelli çocuğu bulunan, serbest meslekle

uğraşan, çocuk sayısının fazla olduğu, madde bağımlılığı olan ve şiddet gören ebeveynlerin evlilik uyumlarının düşük olduğunu bulmuştur. Ayrıca Ömeroğlu (2019) ile benzer şekilde engelli annelerin eğitim durumu artıkça evliliklerinde daha iyi genel uyum gösterdikleri ve engelli çocuğu olan ebeveynlerin eğitim durumu yükseldikçe evlilik uyumlarının arttığı tespit edilmiştir.

2.5. Stresle Başa Çıkma

Selye'nin (2013, s.15) biyolojik tanımına göre stres “vücudun üzerindeki baskılar karşısında verdiği tepki” olarak tanımlanmaktadır. Stres anında her birey kendine özgü tepkiler verir ve her birey stres ile farklı biçimlerde baş etmeye çalışmaktadır. Bireylerin stres karşısında nasıl davrandığı ve stresin üstesinden gelmek için kullandığı yöntemlerin belirlenmesi araştırmacıların dikkatini çekmektedir. İlgili alanyazın incelendiğinde stresle başa çıkmayı açıklamak için stresle başa çıkma tarzı, başa çıkma biçimleri, başa çıkma mekanizmaları ve başa çıkma stratejileri gibi kavramların sıklıkla kullanıldığı ve uzun yıllardır araştırıldığı görülmektedir (Aldwin ve Brustrom, 1997; Berg vd., 1998; Bodenmann, 1995, 2000; Carver vd., 1989; Coyne ve Smith, 1991; Folkman ve Lazarus, 1980; Herzberg, 2013; Molgora vd., 2018; Parkes, 1984; Stone ve Neale, 1984; Yılmaz, 2018).

Stres ve başa çıkmanın kavramsallaştırılmasında en önemli yaklaşımlardan biri Lazarus ve Folkman (1984) tarafından ortaya konulmuştur. Lazarus ve Folkman (1984) başa çıkma davranışını stres veren durum karşısında, bireyin kaynaklarını zora sokan ya da aşan içsel ve dışsal taleplerin üstesinden gelmek için sürekli değişen bilişsel ve davranışsal çabalar olarak tanımlamışlardır. Bu çabaların, bireyin içsel ve dışsal talepleri ve bunlar arasındaki çatışmaları idare etmek, tolere etmek veya azaltmak amaçlı olduğunu belirtmişlerdir. Stres, çevre ve birey arasında bir etkileşim süreci olarak tanımlanmaktadır (Folkman ve Lazarus (1985). Bu yaklaşım her ne kadar birey merkezli bir yaklaşım olsa da birey ve sosyal çevresini birleştirmektedir. Folkman ve Lazarus (1980) yaptıkları çalışmada, bireylerin stresle karşılaştıklarında ne tür başa çıkma yöntemleri kullandıklarını belirlemeye çalışmış ve genellikle dört yöntemin kullanıldığını tespit etmişlerdir. Bunlar:

1. Durumu değiştirmek ya da değiştirmeye yönelik çaba göstermek,
2. Harekete geçebilmek ve durumu yönetebilmek için daha fazla bilgiye sahip olmaya çabalamak,

3. Olayı ya da durumu kabul etmek,
4. Yapmak istenilen şeyi yapmaktan kendini alıkoymak.

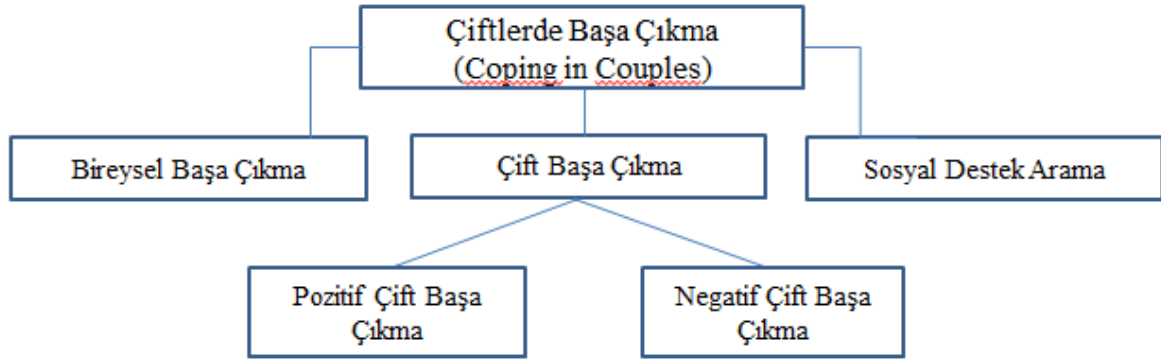
Lazarus ve Folkman'a (1984) göre başa çıkmanın sıkıntıya neden olan problemle başa çıkmak ve duyguları düzenlemek gibi iki temel işlevi vardır. Bu sebeple stresle başa çıkma stratejileri, problem odaklı ve duygusal odaklı olmak üzere iki gruba ayrılır. Yukarıdaki yöntemlerden ilk ikisi problem odaklı başa çıkma, diğer ikisi ise duygusal odaklı başa çıkma stratejilerine dahil olmaktadır. Problem odaklı başa çıkma biçimleri arasında, karşılaşılan durumu değiştirmeye ve düzenlemeye yönelik girişken ve kişilerarası çabaların yanı sıra kasıtlı ve rasyonel çabalar yer almaktadır (Folkman vd, 1986). Problem odaklı başa çıkma aktif ve hedefe yönelik bir süreçtir. Sorunun ana kaynağına ilişkin stresörün değiştirilmesini, ortadan kaldırılmasını ya da yönetilmesini hedefleyen psikolojik ve davranışsal yanıtlar içermektedir (Şengül ve Baykan, 2013).

Duygu odaklı başa çıkma biçimleri arasında ise problemlerden uzaklaşma, sosyal destek arama, inkâr, kaçma-kaçınma, sorumluluk kabul etme ve olumlu değerlendirme gibi davranışlar yer alır (Folkman vd, 1986). Duygu odaklı başa çıkma, daha çok ana kaynağın yol açtığı duygusal etkiyle başa çıkma tutumlarını içerir. İlkine göre daha pasif bir süreç olarak görülürken stresörden uzaklaştıran davranışları içermektedir (Şengül ve Baykan, 2013). Birey strese sebep olan durum ya da olaydan uzak durarak, duruma ait gerçekliği reddederek, hissettiği duygularla ilgili olarak başkalarıyla konuşarak kendini daha iyi hissetmeye çalışmaktadır.

Bireylerin yaşadıkları stresli durumların %98'inde her iki başa çıkma stratejisinin de varlığı bulunmuştur. Bununla birlikte bireylerin bir şey yapabileceğine inandıkları zamanlarda daha çok problem odaklı başa çıkma stratejilerini kullandığı, duygu odaklı başa çıkma stratejisini ise hiçbir şeyin yapılamayacağı düşünülmesi gereken durumlarda kullandıkları belirtilmiştir. Ayrıca çalışma sonuçları erkeklerin işyerindeki durumlarda, daha fazla bilgi gerektiren durumlarda ve kabul edilmesi gereken durumlarda kadınlardan daha fazla problem odaklı başa çıkma stratejisini kullandıklarını ortaya koymuştur (Folkman ve Lazarus, 1980).

Lazarus ve Folkman'ın yaklaşımı stresi ve başa çıkmayı her ne kadar kişinin çevresiyle etkileşimi ile kavramsallaştırırsa da başa çıkma davranışı bireysel bir değişken olarak ölçülmektedir. Lazarus ve Folkman'ın yaklaşımını temel alarak bazı araştırmacılar ortaya yeni yaklaşımlar koymuştur ve bu yaklaşımlarda başa çıkma ikili bir fenomen olarak

incelenmeye başlamıştır. Coyne ve Smith (1991), geleneksel stres ve başa çıkma modellerinin son derece bireysel olduğunu, koşullara ve başkalarıyla ilişkiye çok az dikkat ettiğini savunarak ilişki odaklı başa çıkma kavramını ortaya atmıştır. Berg, Meegan ve Deviney (1998) ise günlük yaşam problemleri ve bireylerin bu problemlerle nasıl başa çıktığını öngören sosyal-bağlamsal bir süreç modeli geliştirmesine ve tanımlamasına rağmen, çalışmada çiftlerin günlük sorunlarla nasıl başa çıktıklarına az vurgu yapmıştır. Bodenmann'ın (1995, 1997) stres ve başa çıkma yapılarının bireysel düzeyde tanımlanmasını eleştirerek ortaya attığı sistemik transaksiyonel bakış açısı ise ikili başa çıkma süreçlerine dikkat çekmektedir. Bodenmann'a (2005) göre ilişki sürecinde stres yaratan ortak bir durumla karşı karşıya kalındığında ilk olarak *bireysel başa çıkma*, ikinci olarak *ikili (çift) başa çıkma* ve sonrasında ise *diğerlerinden (Ör., arkadaşlar ve akrabalar) sosyal destek arama* davranışları ortaya konulmaktadır. İkili başa çıkma sıklıkla bireysel başa çıkma çabaları göstermesi ve başarısız olma sonucunda kullanılır (Bodenmann, 2005).

Şekil 1. Çiftlerde Başa Çıkma Biçimleri (Bodenmann, 2005)

Çoğunlukla başa çıkma araştırmaları öncelikle insanların bireysel yanıtlara odaklanarak hem akut hem de kronik stres faktörlerini ele alma yollarını incelemiştir. Fakat insanların uğraştığı stres faktörlerinin çoğu en az bir kişi daha içerir. Bireysel stres, günlük stres faktörlerinin birikmesi, bireyin yoğun ve şiddetli olarak strese maruz kalması, bireysel başa çıkma çabalarının işlevsiz veya etkisiz kalması sonucunda diğer önemli kişileri (Ör. eş) etkileyebilmektedir. Bu yüzden stresin ya da başa çıkma çabalarının değerlendirilmesi ve sonuçlarını anlamak, ilgili diğer kişilerin dahil edilmesini gerektirir. Yani partnerlerin her ikisi de her bir stresörle ilgili başa çıkma sürecine katılır ve stresli durumlarla başa çıkmada bir diğerinin yardımıyla motive olur (Bodenmann, 2005). Çiftlerin başa çıkma süreçleri üzerinde

her iki partnerin de etkili olduğunu belirten çalışmalar bulunmaktadır (Berg ve Upchurch, 2007; Bodenmann vd., 2006; Coyne ve Smith, 1991; Herzberg, 2013; Revenson, 1994).

Çift başa çıkma, çiftlerin stres yaratan ortak bir durumla karşı karşıya kalması durumunda her iki partnerin de stresi yönetme davranışlarını kapsayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Bodenmann, 2005). Berg ve Upchurch'e (2007) göre ise çift başa çıkma, çiftlerin stres faktörleriyle uğraşırken potansiyel olarak etkileşime girme yollarını ifade eder (Ör., işbirliği, destek, koruyuculuk gibi). Çift başa çıkma problem odaklı ve duygu odaklı stratejileri de içermektedir. Problem odaklı başa çıkmanın işlevi stresli durumu aktif bir şekilde değiştirmek ve/veya düzenlemektir, duygu odaklı başa çıkma ise duygusal etkileri düzenlemeye yöneliktir. Temelde çift başa çıkma, *pozitif çift başa çıkma* ve *negatif çift başa çıkma* olarak ikiye ayrılmaktadır.

Pozitif çift başa çıkma biçimleri arasında pozitif destekleyici çift başa çıkma, ortak çift başa çıkma ve benimseyici/fedakârca çift başa çıkma bulunmaktadır. Pozitif destekleyici çift başa çıkma bir partner diğer partnerin başa çıkma çabalarına yardımcı olduğunda ve destek verdiğinde ortaya çıkar. Günlük görevlerde yardımcı olma, pratik öneriler sağlama, empatik olma, durumu farklı bir bakış açısıyla görmede yardımcı olma, partnerin yeteneklerine olan inancı ifade etme ve dayanışma çabalarını içerir. Pozitif destekleyici çift başa çıkma basitçe bir özgeci davranış değildir, aynı zamanda kişinin kendi stresini de azaltmasını sağlayan ikincil bir amaca sahiptir. Çünkü eşlerden birinin çözümleyemediği veya etkili şekilde ele alamadığı stres diğerini de etkileyeceğinden, partnerlerin birbirlerine sağladıkları destek hem kendilerinin hem de ilişkilerinin iyi oluşu ve istikrarı için önemli hale gelmektedir (Bodenmann, 2005).

Ortak çift başa çıkma, her iki partnerin de ortak bir stresli duruma maruz kaldıklarında her iki partner tarafından gösterilen ortak başa çıkma çabalarını kapsamaktadır. Ortak bilgi toplama, ortak problem çözme, duyguların paylaşımı, karşılıklı bağlılık ya da birlikte rahatlama gibi stratejileri kullanarak duygu odaklı ya da problem odaklı bir sorunu birlikte ele alma çabalarını içerir. Destekleyici çift başa çıkmada partnerlerden biri diğerinin stresle başa çıkabilmesine destek sağlarken, ortak başa çıkmada her iki partner de stres yaşar ve durumu birlikte yönetmeye çalışır (Bodenmann, 2005).

Benimseyici/fedakârca çift başa çıkma, partnerlerden biri diğerinin yaşadığı stresi azaltmak için sorumlulukları üstlendiğinde ortaya çıkar. Destekleyici çift başa çıkmanın aksine, fedakârca çift başa çıkmada bir partner açıkça destek vermeyi sorar, sorumluluk alarak destek sunmayı teklif eder. Bir eşin yoğun olduğu zamanda diğerinin ona yardım etmesi,

yaptığı işlerin bir kısmını üstlenmesi gibi çabalarla ortaya konulur. Bu başa çıkma biçimi en çok probleme yönelik stres faktörlerine yanıt vermek için kullanılır (Bodenmann, 2005).

Negatif çift başa çıkma biçimleri arasında düşmanca, kararsız ve yüzeysel olarak çift başa çıkma bulunmaktadır. Düşmanca çift başa çıkmada eş tarafından sunulan destek kızgınlık, suçlama, alaycılık, eleştiri, iğneleme, diğerinin stresini küçümseme ve ciddiye almama, uzaklaşma gibi sözel ya da sözel olmayan düşmanca unsurlar içerir. Kararsız çift başa çıkmada, bir eşin diğerini isteksiz ve gönülsüz bir şekilde desteklemesi görülür. Yüzeysel çift başa çıkma da ise samimiysiz ya da yapay bir destek sunulur. Bir eşin diğerini empati kurmadan, gerçekten dinlemeden ve desteklemeden partnerinin duyguları hakkında konuşarak sorular sorması gibi davranışlar yüzeysel başa çıkmaya örnek oluşturur (Bodenmann, 2005).

Alanyazın incelendiğinde çift başa çıkma süreçlerine dair yapılan ilk araştırmalar, ortakların bireysel stres ve ilişkisel stres faktörlerini yönetmek için çift başa çıkma stratejilerini kullanmasının güvenilir ve tutarlı sonuçlar ortaya koyduğunu göstermiştir (Bodenmann vd., 2004; Papp ve Witt, 2010). Herzberg (2013) tarafından yapılan çalışmada, özellikle çift başa çıkma ve bireysel başa çıkma arasındaki etkileşim ve bu başa çıkma biçimlerinin ilişki doyumu etkisi test edilmiştir. 240 çiftin katıldığı çalışmanın sonuçları, çift başa çıkmanın bireysel başa çıkmadan daha güçlü bir ilişki doyumu yordayıcısı olduğunu ve bireysel başa çıkma çabalarına aracılık ettiğini göstermiştir. Aynı zamanda araştırma çiftlerin birlikte nasıl başa çıkacaklarına odaklanması itibariyle çift başa çıkmanın önemini vurgulamaktadır.

Çalışmalar stresin evlilik etkileşimi üzerinde doğrudan olumsuz bir etkisi olduğunu (Bodenmann, 2000), stres altında pozitif etkileşimlerin (örneğin, aktif dinleme, ilgi ve empati) azaldığını ve negatif davranışların (örneğin, kavga etme, tartışma, eleştiri, hakaret etme, küçümseme, geri çekilme) arttığını göstermektedir (Gottman ve Levenson, 1992; Kiecolt-Glaser vd, 1996). Benzer şekilde stresin ebeveynlik sürecini de etkilediğini gösteren çalışmalar literatürde yer almaktadır. Bu durum hem normal ailelerle hem de engelli çocuğu bulunan ya da bazı bakımlardan dezavantajlı durumda olan aileler ile yapılan çeşitli çalışmalarla ortaya konulmuştur (Davis ve Carter, 2008; Gupta, 2007; Hastings, 2004; Heaman, 1995; İçmeli vd., 2008; Smith vd., 2001; Karadağ, 2014; Kaytez, 2015; Pelchat vd, 2003; Pottie ve Ingram, 2008; Richman vd., 2009; Sood, 2020).

Engelli bir çocuğa sahip olmak ebeveynlik stresini arttıran bir durumdur ve çocukların davranışları ve özellikleri de ebeveynlik stresi üzerinde belirleyicidir (Hastings, 2004).

Engelli çocuğa sahip ebeveynler, başa çıkma ve uyum gerektiren stres faktörleriyle karşılaşırlar. Alanyazında engelli çocuğa sahip ailelerle yapılan ve ebeveynlerin bu stres verici durumla başa çıkmak için ne gibi stratejileri kullandıklarını belirlemeye çalışan araştırmalar bulunmaktadır. Smith ve arkadaşları (2008) otizmliler çocukların annelerinin iyi oluşları ve başa çıkma biçimleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve problem odaklı başa çıkma stratejileri kullanan annelerin, duygu odaklı başa çıkma stratejileri kullananlara kıyasla iyi oluşlarının daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Benzer Şekilde Miller ve arkadaşları (1992) da engelli çocukların annelerinde duygu odaklı başa çıkma biçiminin stres düzeyini yükselttiği, problem odaklı başa çıkma biçimini kullanımının ise stresi düşürdüğünü tespit etmişlerdir.

Şengül ve Baykan (2013) zihinsel engelli çocuğa sahip annelerinde depresyon, anksiyete ve stresle başa çıkma tutumları arasındaki ilişkileri değerlendirdiği çalışması sonucunda; zihinsel engelli çocuğa sahip annelerinin, normal çocuğa sahip annelere oranla depresyon ve anksiyete seviyelerinin yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca zihinsel engelli çocuğa sahip anneler stres ve sorunlarla başa çıkma tutumlarına göre değerlendirildiklerinde, inkâr ve davranışsal olarak boş vermeyi, normal çocuğa sahip annelere göre daha çok kullandıkları bulunmuştur. Essex ve arkadaşları (1999) zihinsel yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin başa çıkmaları ve iyi oluşları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir ve anneler için aynı bulguyu tekrarlamışlardır. Yani problem odaklı başa çıkma biçimini daha fazla, duygu odaklı başa çıkmayı daha az kullanan annelerin iyi oluş düzeylerinin arttığı gözlenmiştir. Ancak kullanılan başa çıkma biçiminin babaların iyi oluşuna herhangi bir etkisi bulunmadığı tespit edilmiştir.

Lopez ve arkadaşları (2008), gelişimsel geriliği bulunan çocuğa sahip olan ve olmayan ebeveynleri başa çıkma biçimleri açısından karşılaştırmıştır. Çalışmaya gelişimsel geriliği bulunan 29 çocuğun ebeveynleri ve gelişimsel geriliği bulunmayan 17 çocuğun ebeveynleri katılmıştır. Diğer araştırmaların aksine, çalışmada ebeveynlerin benzer başa çıkma biçimleri kullandığı görülmüş ve ebeveynler arasında başa çıkma biçimleri açısından bir farklılığa ulaşılamamıştır. Genel olarak çalışmalar incelendiğinde problem odaklı başa çıkma stratejileri genellikle duygu odaklı stratejilerden daha etkilidir. Glidden ve Natcher (2009) ise engelli çocuğa sahip ebeveynlerdeki uyumu, problem odaklı başa çıkma stratejilerinin, duygu odaklı başa çıkma stratejilerinin kullanılmasından daha fazla arttırdığını bulmuşlardır.

Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı problemler düşünüldüğünde, eşlerin bu doğal stresör ile nasıl başa çıktıklarının ortaya konulması ve bunun eşlerin evlilik uyumlarına

karşılıklı bağımlılık (aktör-partner etkileri) bağlamında etkisinin incelenmesi önemli görülmektedir. Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları güçlüklerin anne, baba ya da bakım veren tarafından bireysel olarak ele alınması zor görülmektedir. Çift başa çıkma özellikle dezavantajlı sayılabilecek ailelerde (Ör., hastalıklarla uğraşan aileler, engelli çocuğa sahip aileler) çiftlerin psikososyal, ilişkisel ve sağlıkla ilgili sonuçlar açısından oldukça önemli bir yordayıcısıdır (Berg ve Upchurch, 2007).

Evlilik ve yakın ilişkilerde sahip olunan başa çıkma davranışları ile evlilik kalitesi arasında anlamlı ilişkiler yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Örneğin, yaptıkları boylamsal çalışmaları sonucu Bodenmann ve Cina (2000) bireysel başa çıkmanın evlilik istikrarını arttırdığını bulmuşlardır. Çalışmanın başlangıcında aktif problem çözme eksikliği, kaçınma, kendini suçlama davranışları gösteren çiftlerin 5 yıllık takipte ilişkilerinde sıkıntılar yaşama veya boşanmış olma olasılığının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Wunderer ve Schneewind (2008) de yaptıkları çalışmada çift başa çıkma süreçleri, evlilik standartları ve evlilikteki memnuniyet arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Benzer şekilde çift başa çıkma süreçleri ile evlilik memnuniyeti arasında anlamlı ilişkiler elde etmişlerdir. Eşler arasındaki destekleyici davranışların, evlilik memnuniyeti ile yüksek ilişki gösterdiği, standartlar ve memnuniyeti arasında aracı rol oynadığı bulunmuştur. Ptacek ve Dodge (1995), 70 çiftin katılımı ile başa çıkma ve evlilik memnuniyeti arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Eşlerin kendi başa çıkmalarının yanı sıra partnerlerinin başa çıkma algıları hakkında bilgi toplanmıştır. Çalışma sonuçları aktif katılım, yapıcı problem çözme, iyimserlik, olumlu sözlü anlatımın daha işlevsel başa çıkma davranışları arasında bulunduğunu, bu davranışların ilişki memnuniyeti ve kalitesini yükselttiğini göstermiştir. Ayrıca eşlerin benzer şekilde başa çıktıklarına inanmalarının ilişki memnuniyetlerini de arttığı bulunmuştur.

Watts ve arkadaşları (2011), meme/yumurtalık kanseri riski yüksek olan kadınlar üzerinde yaptıkları çalışmada, ilişkilerindeki çift başa çıkma süreçleri (destekleyici ve işbirlikçi süreçler) ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Eşlerinden daha fazla destek aldığını bildiren, daha fazla işbirliği ve fikir birliği algılayan eşler arasında evlilik uyum ve memnuniyetinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Çalışma sonuçlarında çift başa çıkma stratejilerinin, meme/yumurtalık kanseri riski bulunan çiftlerin ilişkilerinin kalitesinde rol oynayan önemli faktörler olduğu vurgulanmıştır.

Bıykoğlu (2012) problem odaklı başa çıkma stratejilerini fazla kullanan bireylerin evlilik uyumlarının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bouchard ve Theriault (2003) da problem odaklı başa çıkma biçimine sahip kişilerin evlilik uyumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Stres ile başa çıkmada kadın ve erkeklerin kullandığı stratejiler ve evlilik uyumları arasındaki ilişkinin irdelendiği benzer bir çalışmada ise Bouchard ve arkadaşları (1998) pasif başa çıkma stratejilerinin evlilik uyumunu olumsuz, aktif başa çıkma stratejilerinin ise olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Lussier, Sabourin ve Turgeon (1997) uzun süredir birlikte olan çiftlerin katıldığı örnekleme, eşlerin bağlanma stilleri, baş etme stratejileri ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonuçları görev odaklı başa çıkmanın evlilik uyumu ile pozitif ilişkili olduğunu ve evlilik uyumunu arttırdığını, duygu odaklı başa çıkmanın ise negatif ilişkili olduğunu ve evlilik uyumunu azalttığını göstermiştir.

McLaughlin ve arkadaşları (1988) tarafından kadınlar örnekleminde yapılan çalışmada stres düzeyi, başa çıkma biçimlerinin kullanım sıklığı, evlilik uyumu arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonucunda evlilik uyumu yüksek kadınların stres düzeylerinin düşük olduğu ve daha fazla başa çıkma stratejisi kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda evlilik uyumu yüksek kadınların, evlilik uyumu düşük kadınlara göre de daha fazla başa çıkma stratejisi kullandıkları tespit edilmiştir.

Yüksel (2013) kadınlar örnekleminde evlilik uyumu, psikolojik belirtiler ve stresle baş etme biçimleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, pasif baş etme biçimleri (boyun eğici ve çaresiz yaklaşım) kullanan kadınlarda evlilik uyumunun azaldığını ve sahip olunan psikolojik belirtileri arttığını bulmuştur. Kanserli kadın hastalar örnekleminde, eşler arası uyum ve başa çıkma biçimleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada evlilik uyum puanları ile etkisiz baş etme biçimlerinin eşler arası uyumu olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur (Babaoğlu Akdeniz, 2012). Spangenberg ve Theron (1999) tarafından depresif hastaların eşlerinin kullandıkları başa çıkma stratejileriyle, depresyon ve evlilik uyumsuzluğunun arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada da kaçınmacı başa çıkma stratejisinin depresyonla pozitif, evlilik uyumu ile ise negatif anlamda ilişki bulunduğu belirlenmiştir. Çalışma sonuçlarında depresif hastaların eşleri için kaçınmacı bir başa çıkma stratejisinin etkisizliğini vurgulanmıştır.

Yılmaz (2018), evli bireylerin stresle başa çıkma ile evlilik uyumu arasındaki ilişkiyi incelediği çalışması sonucunda, problem odaklı başa çıkma stratejilerinden olan aktif başa çıkma ve plan yapma tutumunun evlilik uyumunu pozitif yönde etkilediğini, davranışsal olarak boş verme stratejisinin evlilik uyumu ile negatif yönlü ilişkisi olduğunu bulgulamıştır.

Bélanger ve arkadaşları (2014) benlik saygısı, başa çıkma biçimleri ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışma sonucunda; başa çıkma biçimlerinden aktif problem çözme stratejilerinin daha fazla, kaçınma stratejilerinin ise daha az kullanılmasının yüksek benlik saygısı ve yüksek evlilik uyumu ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bélanger ve arkadaşları (2012) evli çiftlerde başa çıkma biçimleri, problem çözme, iletişim davranışları ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiyi incelemiş ve 72 çiftten alınan verilerin analizi sonucunda hem kadın hem de erkeklerde baş etme biçimleri ve evlilik uyumu arasında ilişkiler olduğu görülmüştür. Buna göre, erkeklerde eşi destekleme / onayını alma, problem çözme gibi davranışlar uyumlu pozitif anlamda ilişkilirken eşlerin eleştirileri uyum ile negatif ilişkilidir. Geri çekilme ve görmezden gelmenin ise kadınlarda evlilik uyumuyla ters yönde ilişkili olduğu bulunmuştur.

İlgili alanyazında ailelerin stresle başa çıkma mekanizmalarının evliliklerini nasıl etkilediğinin engelli çocuğa sahip olan aileler örneğinde araştırıldığı çalışmalara rastlamak da mümkündür. Örneğin, Öztürk (2017), zihinsel engelli ve yaygın gelişimsel bozukluk tanısı bulunan çocuk ve ergenlerin ebeveynlerinde stresle başa çıkma tutumları ve evlilik uyumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği'nin alt testleri arasında sadece işlevsel olmayan başa çıkma tutumları ile evlilik uyumu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki elde ederken diğer alt testlerin hiçbirinde anlamlı bir ilişki bulunmadığı ifade edilmiştir. Brown (2012), otizmlili çocuğa sahip olan ailelerde ebeveynlik stresi, ilişki doyumu ve stresi yönetmek adına kullanılan çift başa çıkma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 38 evli çiftten alınan veriler hem nicel hem de nitel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda çift başa çıkma ilişki doyumu ile pozitif, ebeveynlik stresi ile negatif olarak ilişkili bulunmuştur. Ayrıca ilişki doyumu ebeveynlik stresi ile negatif olarak ilişkilidir ve ilişki doyumu, çift başa çıkma ile ebeveynlik stresi arasındaki ilişkilere aracılık etmektedir. Sarıkaya (2011) ise zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin, kullandıkları stresle başa çıkma stratejilerinin yaşam doyumlarının farklılaştırdığını bulmuştur. Strachan (2005), engelli çocuğu olan ve olmayan babalarda stresin etkileri ve stresle başa çıkma durumları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkiyi belirlemek adına yaptığı karşılaştırmalı analizler sonucu babalarda yaşam doyumu, aile olma stresi, fiziksel ve duygusal sağlık durumu, karşılaştıkları problemlerle başa çıkma beceri seviyeleri, günlük yaşam yoğunluğu, ailedeki yaşam değişiklikleri bakımından anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Engelli çocuğa sahip babaların engelli çocuğu olmayan babalara göre ailesel anlamda yaşamlarının

daha çok değiştiği, günlük zorluklarla daha sık karşılaştıkları ve yaşam doyumlarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Bu noktaya kadar ele alınan çalışmaların başa çıkma fenomenini bireysel düzeyde ele aldığı görülmektedir. Sayıca ve görece az da olsa başa çıkma süreçlerini ikili düzeyde ve karşılıklı bağımlılık etkisi bağlamında ele alan çalışmalar da bulunmaktadır (Alves vd., 2018; Bodenmann vd., 2006; Brando vd., 2020; Herzberg, 2013; Molgora vd., 2018; Stoneman ve Gavidia-Payne, 2006; Wunderer ve Schneewind, 2008). Bodenmann ve arkadaşları (2006) ift başa çıkma ile evlilikteki kaliteyi ilişkilendiren çok az çalışma bulunduğunu ifade ederek 90 çiftte 2 yıllık bir süre boyunca çift başa çıkma ile evlilik kalitesi arasındaki ilişkiyi ele alan bir çalışma yapmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre, kadınlar için çift başa çıkma süreçleri hem kendilerinin hem de eşlerinin (hem aktör hem partner etkileri) evlilik kaliteleri için anlamlı bir belirleyicisiyken, erkekler için sadece kendi çift başa çıkmaları (partner etkileri) evlilik kalitelerini açıklamaktadır. Papp ve Witt (2010) APKBM aracılığıyla çiftlerin, bireysel başa çıkma, çift başa çıkma ve ilişki süreçlerini incelemiştir. Çift başa çıkmanın, bireysel başa çıkmaya karşı eşlerin ilişki memnuniyetleri ile daha gcl bir ilişkiliye sahip olduğunu bulgulamıştır. Aynı zamanda çalışmanın bulguları, aktör ve partner etkileri bakımından Bodenmann ve arkadaşlarını (2006) destekler niteliktedir. Stoneman ve Gavidia-Payne, (2006) engelli çocuğu bulunan 67 ailenin katılımı ile ikili (dyadic) düzeyde evlilik uyumları, problem odaklı başa çıkma ve günlük stres yaşantıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda anlamlı aktör ve partner etkileri elde edilmiştir. Günlük stres ve zorluklar daha yüksek olduğunda hem kadın hem de erkekler evliliklerini daha olumsuz olarak gördüğünü bildirmişlerdir (aktör ve partner etkileri). Erkeklerin problem odaklı başa çıkma biçimini daha fazla uygulamaları da hem kendilerinin (aktör etkisi) hem de eşlerinin (partner etkisi) evlilik uyumlarına olumlu etki yapmaktadır. Ancak kadınların problem odaklı başa çıkma biçimini daha fazla uygulamaları sonucunda herhangi anlamlı bir etkiye ulaşılamamıştır.

Özellikle son yıllarda, dezavantajlı sayılabilecek durumlar, stresli yaşantılara sahip dönemler (r. engelli çocuğa sahip olma, hamilelik süreci gibi) zerinde karşılıklı bağımlılık süreçlerine odaklanarak evlilik uyumunu inceleyen çalışmaların arttığı görülmektedir. Brando ve arkadaşları (2020) gebelik sürecindeki çiftlerde çift başa çıkma ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkide kadın ve erkekler için anlamlı aktör partner etkileri elde etmişlerdir. Benzer Şekilde Molgora ve arkadaşları (2018) hamilelik sırasında çift başa çıkma ve evlilik uyumu arasındaki ilişkileri incelediği çalışmasında hem kadınların hem de erkeklerin pozitif çift başa çıkma davranışları göstermelerinin evlilik uyumuna katkı yaptığını bulmuştur.

Özetle, ulusal ve uluslararası alanyazında evli bireylerin yaşadıkları çeşitli stresörlerle başa çıkma tarzlarının evliliklerinin kalitesini nasıl yordadığına ilişkin çalışmaların olduğunu görülmektedir. Öte yandan yapılan araştırmaların çift başa çıkma tarzlarını ve çiftlerin başa çıkma tarzlarının evlilik kalitelerine karşılıklı etkisini (aktör ve partner etkisi) ve aileler için ayrıca bir stres faktörü olan engelli çocuğa sahip olmanın ve bu durumun yarattığı stresle başa çıkma biçimlerinin evlilik uyumlarını nasıl açıkladığını ele alan çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Buradan hareketle, engelli çocuğa sahip ailelerin stresle başa çıkma stratejilerinin çift başa çıkma ve aktör ve partner etkisi bağlamında ele alınmasının evlilik uyumunu açıklamada önemli bir katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın modeli, araştırma grubu, veri toplama araçları, işlem ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, engelli çocuğa sahip çiftlerin stresle başa çıkma davranışlarının (pozitif ve negatif çift başa çıkma) evlilik uyumlarını açıklamadaki rolünün araştırıldığı korelasyonel araştırma modelindedir. Korelasyonel araştırmalar en az iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla yapılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2016).

3.2. Araştırma Grubu

Araştırma grubunun belirlenmesinde ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcı çiftler için araştırma sırasında evliliklerinin devam ediyor olması, engelli çocuğa sahip olmaları ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmaları ölçüt olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında engelli çocuğa sahip 150 çifte ulaşılması hedeflenmiştir. Ölçütleri karşılayan toplam 156 çiftten ($n = 312$ birey) veri toplanmış; ancak elde edilen veriler incelendiğinde eşlerden her ikisinin de ölçekleri yanıtlamadığı, kendisi ve/veya eşinin ölçeklerden biri ya da bazılarını doldurmadığı, engelli çocuğa dair bilgileri boş bıraktığı gözlenen 49 çift ($n = 98$ birey) araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu nedenle araştırmada kalan katılımcı sayısı 107 çift ($n = 214$ birey) olmuştur. Veri girişinin ardından veri setinde yapılan uç değer incelemesi sonucunda 2 çift uç değer olarak görülerek veri setinden çıkarılmıştır. Analizler, engelli çocuğa sahip olma ölçütünü karşıladığı görülen 105 çift ($n = 210$ birey) ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırma grubunda yer alan tüm katılımcıların yaş aralıkları 22-63 arasında değişmektedir ($\bar{X} = 41.46$, $Ss = 7.03$). Araştırmada kadınların yaş aralığı 22-59 arasında değişmekte olup, yaş ortalamaları $\bar{X} = 40.03$ ($Ss = 6.60$), erkeklerin ise yaş aralığı 28-63 arasında değişmekte olup yaş ortalamaları $\bar{X} = 42.90$ 'dır ($Ss: 7.18$). Eğitim düzeyleri açısından bakıldığında ise katılımcıların 121'i (%57.6) ilkokul, 50'si (%23.8) ortaokul, 23'ü (%11) lise, 3'ü (%1.4) ön lisans, 13'ü (%6.2) üniversite mezunudur. Çiftlerin evlilik süreleri 3 ile 41 yıl

arasında değişmektedir. Çiftlerin evlilik yılı ortalamaları 19.30 yıldır ($Ss = 5.62$). Katılımcıların 17'si (%16.2) çift olarak engelli çocuklarının durumuna ilişkin bir eğitim aldıkları, 88'i (%83.8) ise böyle bir eğitim almadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 1. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Ait Bilgiler

Eğitim Düzeyi	Kadın		Erkek		Toplam	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
İlkokul	77	73.3	44	41.9	121	57.6
Ortaokul	16	15.2	34	32.4	50	23.8
Lise	6	5.7	17	16.2	23	11.0
Ön Lisans	1	1.0	2	1.9	3	1.4
Üniversite	5	4.8	8	7.6	13	6.2
Toplam	105	100	105	100	210	100

Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı 1 ve 9 arasında değişmekte olup katılımcılar ortalama olarak 4 çocuk sahibidir. Çiftlerin sahip olduğu engelli çocuğa ilişkin veriler incelendiğinde ise, sahip olunan engelli çocuk sayısının 1 ile 2 çocuk arasında değişmekte olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan çiftlerden 90'ının (%85.7) 1 çocuğunun, 15'inin (%14.3) 2 çocuğunun engele sahip olduğu görülmektedir.

Engelli çocuğa ait betimleyici istatistiklere bakıldığında ise çocukların yaşlarının 1 ve 24 arasında değişmekte ve yaş ortalamalarının $\bar{X} = 13.53$ ($Ss = 5.58$) yıl olduğu görülmektedir. Çocukların engellilik sürelerinin 1 ve 24 yıl arasında değişmekte olduğu görülmektedir. Çocukların ortalama engellilik süresi ise $\bar{X} = 12.09$ ($Ss = 6.16$) yıldır. Çocuklardan 69'unun (%57.5) engelinin doğumundan beri var olduğu, 51'inin (%42.5) engelinin ise sonradan meydana geldiği belirtilmiştir.

Engeli bulunan çocuklardan 75'inin (%62.5) tek bir engeli (Ör., sadece zihinsel yetersizlik, görme yetersizliği, işitme yetersizliği, ortopedik yetersizlik) olduğu, 45'inin (%37.5) ise birden fazla yani çoklu engel türüne (Ör., zihinsel yetersizlik, ortopedik yetersizlik ve özel öğrenme güçlüğü birlikte) sahip olduğu görülmektedir. Çocukların sahip olduğu engel durumlarına ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Çocukların Sahip Olduğu Engel Durumlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler

Engel Türü	Kız	Erkek	Toplam
	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>
Zihinsel Yetersizlik	8	11	19
İşitme Yetersizliği	6	1	7
Görme Yetersizliği	3	2	5
Ortopedik Yetersizlik	3	5	8
Dil ve Konuşma Güçlüğü	4	6	10
Özel Öğrenme Güçlüğü	1	6	7
DEHB	0	5	5
Otizm Spektrum Bozukluğu	4	10	14
Toplam	29	46	75
Çoklu Engeli Bulunan	15	30	45
Toplam	44	76	120

Tablo 2 incelendiğinde tek bir engeli bulunan 29’u kız, 46’sı erkek olmak üzere toplam 75 çocuktan, 8’i kız 11’i erkek olmak üzere toplam 19’unun (%25.3) zihinsel yetersizliği, 6’sı kız 1’i erkek olmak üzere toplam 7’sinin (%9.3) işitme yetersizliği, 3’ü kız 2’si erkek olmak üzere toplam 5’inin (%6,6) görme yetersizliği, 3’ü kız 5’i erkek olmak üzere toplam 8’inin (%10.6) ortopedik yetersizliği, 4’ü kız 6’sı erkek olmak üzere toplam 10’unun (%13.3) dil ve konuşma güçlüğü, 1’i kız 6’sı erkek olmak üzere toplam 7’sinin (%9.3) özel öğrenme güçlüğü, 5 erkek çocuğun (%6.6) dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ve 4’ü kız 10’u erkek olmak üzere toplam 14’ünün (%21.3) otizm spektrum bozukluğu (Yaygın gelişimsel bozukluk) bulunduğu görülmektedir. 15’i kız 30’u erkek olmak üzere toplam 45 çocuğun ise birden fazla (çoklu) engeli bulunmaktadır.

Araştırmaya dahil olan 120 engelli çocuktan 64’ünün (%53.3) okul dışındaki herhangi bir kurum/uzmandan eğitim ya da destek aldığı geriye kalan 56’sının (%46.7) ise okul dışındaki herhangi bir kurum/uzmandan eğitim ya da destek almadığı ifade edilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verileri Kişisel Bilgi Formu, Çift Başa Çıkma Envanteri ve Yenilenmiş Çift Uyum Ölçeği aracılığıyla elde edilmiştir.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanmış olan Kişisel Bilgi Formu, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, evlilik süresi, çocuk ve engelli çocuk sayısı, çiftlerin engelli çocuklarının durumuna ilişkin eğitim alıp almadıkları, engelli çocuğa dair cinsiyet, yaş, engel süresi, engel türü, engel derecesi gibi bilgilerin elde edilmesine yönelik sorulardan oluşmaktadır.

3.3.2. Çift Başa Çıkma Envanteri

Araştırmada çiftlerin başa çıkma davranışlarını belirleyebilmek amacıyla Bodenmann (2008) tarafından geliştirilen, Tomar (2014) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan Çift Başa Çıkma Envanteri (ÇBE) kullanılmıştır. ÇBE yakın ilişkilerde partnerlerden biri ya da her ikisi strese maruz kaldığında, bireyin hem kendi hem de partnerinin stresini ifade etmeye başa çıkma sürecindeki destekleyici ve olumsuz çift başa çıkma davranışlarına ilişkin algısını ölçmektedir. Envanter 37 madde ve 10 alt ölçekten (Kendi İfade Ettiği Stres, Partnerin İfade Ettiği Stres, Kendi Destekleyici Çift Başa Çıkması, Partnerin Destekleyici Çift Başa Çıkması, Kendi Benimseyici Çift Başa Çıkması, Partnerin Benimseyici Çift Başa Çıkması, Ortak Çift Başa Çıkması, Kendi Negatif Çift Başa Çıkması, Partnerin Negatif Çift Başa Çıkması ve Çift Başa Çıkma Kalitesi) oluşmakta, 4'lü likert tipi (0=Hiçbir zaman, 1=Nadiren, 2=Bazen, 3=Sık sık, 4=Her zaman) derecelendirme ile yanıtlanmaktadır. Her alt ölçekteki maddelerin puanlarının toplanması ile alt ölçek puanları, bütün ölçeğin puanlarının toplanması ile de toplam puan elde edilmektedir. Ölçekten alınabilecek toplam puan 0 ile 148 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan destekleyici ve pozitif çift başa çıkma davranışlarını, düşük puanlar ise olumsuz ve negatif çift başa çıkma davranışlarını işaret etmektedir. Envanterin Türkçe uyarlama çalışmasında yapı geçerliğini sınamak için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmış ve orijinalinde olduğu gibi 10 faktörlü bir yapı elde edildiği görülmüştür (\bar{X}/sd (1368/584) = 2.34, GFI = .82, CFI = .98, RMSEA = .05). Aynı çalışmada ÇBE'nin güvenilirliğini tespit etmek için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları hesaplanmış ve yapılan analiz sonucunda Cronbach Alfa kat sayısı .85 olarak bulunmuştur. Envanterin alt boyutlarına ilişkin elde edilen güvenilirlik katsayıları ise sırasıyla Kendi İfade Ettiği Stres .65, Partnerin İfade Ettiği Stres .65, Kendi Destekleyici Çift Başa Çıkması .78, Partnerin Destekleyici Çift Başa Çıkması .91, Kendi Benimseyici Çift Başa Çıkması .68, Partnerin Benimseyici Çift Başa Çıkması .84, Ortak Çift Başa Çıkması .86, Kendi Negatif Çift Başa Çıkması .73, Partnerin Negatif Çift Başa Çıkması .80 ve Çift Başa Çıkma Kalitesi .92 olarak gözlenmiştir. ÇBE'nin bu çalışmadaki güvenilirlik katsayısı .85 olarak bulunmuştur. ÇBE'nin örnek maddelerine EK 5'te yer verilmiştir.

3.3.3. Yenilenmiş Çift Uyum Ölçeği

Yenilenmiş Çift Uyum Ölçeği (YÇUÖ), Spanier (1976) tarafından geliştirilen Çift Uyum Ölçeği'nin Busby ve ark. (1995) tarafından yeniden düzenlenerek, Gündoğdu (2007) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış 14 maddelik son halidir. Ölçek, evlilik veya benzer ikili ilişkilerde, evli veya birlikte yaşayan çiftlerin ilişki kalitesini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir.

YÇUÖ'nün geliştirme çalışmasında Cronbach alfa katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır (Busby vd., 1995). Türkçe'ye uyarlama çalışmasında ise ölçeğin toplam ve alt ölçeklerine ait Cronbach alfa katsayıları .74 ile .87 arasında hesaplanmıştır (Gündoğdu, 2007). Ayrıca YÇUÖ'nün psikometrik özelliklerinin Kuzey Kıbrıs örnekleminde belirlenmesinin amaçlandığı çalışmada ise ölçeğe ait Cronbach alfa katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır (Bayraktaroğlu ve Çakıcı, 2017). YÇUÖ'nün bu çalışmadaki güvenilirlik katsayısı ise .81 olarak hesaplanmıştır. YÇUÖ'nün örnek maddelerine EK 6'da yer verilmiştir.

3.4. İşlem

Çalışma kapsamında ilk olarak Hasan Kalyoncu Üniversitesi Etik Kurulu'ndan araştırmayı gerçekleştirmek için gerekli izin alınmıştır (EK 1). Ölçek formunda sırasıyla araştırmacı tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu, Çift Başa Çıkma Envanteri ve Yenilenmiş Çift Uyum Ölçeği bir araya getirilerek bir ölçek bataryası oluşturulmuştur. Araştırmanın verileri 2018-2019 yılında toplanmıştır. Ölçek bataryası Gaziantep ve çevresinde bulunan rehberlik ve araştırma merkezleri, okullar, çeşitli rehabilitasyon ve özel eğitim merkezleri, çeşitli özel kurum ve birimler aracılığıyla araştırma sırasında evli olan ve engelli çocuğu bulunan ailelere ulaşılarak kapalı zarflar aracılığıyla araştırmacı tarafından verilmiş yine aynı şekilde kapalı zarflar içerisinde geri alınmıştır. Katılımcılar ölçme araçlarını eşlerinin de doldurması gerektiği konusunda bilgilendirilmiş ve eşleriyle birlikte araştırmaya katılmayı kabul eden çiftler örnekleme dahil edilmiştir. Katılımcılar, araştırmacının verilerin çift verisi olduğunu ayırt edebilmesi için katılımcı bilgi formuna aynı rumuzu (Ör., çiçek, taş gibi) yazmaları konusunda bilgilendirilmişlerdir. Ölçek formunun yanıtlanması yaklaşık 10 dakika sürmüştür.

3.5. Verilerin analizi

Araştırma verilerinin analizinde ilk olarak tüm veriler veri tabanına girilip kodlanmış ve veri setine ilişkin kayıp ve hatalı veriler incelenmiştir. Veri analizi sürecinin ikinci aşamasında, değişkenlere ilişkin betimleyici istatistikler yapılmıştır. Ardından varsayım testleri sınanmıştır. Daha sonra değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik Pearson korelasyon analizi ve çiftlerin bağımlı (evlilik uyumu) ve bağımsız değişkenlere (başa çıkma davranışları) ait hem aktör hem partner etkilerinin test edilmesine fırsat sunan Aktör-Partner Karşılıklı Bağımlılık Modeli (Kenny, Kashy ve Cook, 2006) kullanılarak çiftlerin stresle başa çıkma davranışları ve evlilik uyumları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu bağlamda karşılıklı ve ilişkisel bir model kurgulanmış ve test edilmiştir. Bu model özellikle çift ve aile ilişkilerinin ikili (dyadic) olarak derinlemesine inceleme fırsatı sunmaktadır. Çiftlerle yapılan çalışmalarda katılımcıların ayırt edilebilir ya da ayırt edilemez olup olmadıkları önem taşımaktadır (Kenny, Kashy ve Cook, 2006). Burada bahsedilen ayırt edilebilirlik çiftlerin belirli bir mantık çerçevesinde ayrılabilir (örneğin karı-koca, baba-oğul gibi) olmasıdır. Bu tür örneklerde veri elde edilen çiftler ayırt edilebilir (distinguishable) olarak kabul edilmektedir. Eşcinsel çiftler ya da ikizlerden elde edilen veriler ise ayırt edilemez (indistinguishable) veriler olarak kabul edilmekte ve tek bir grup olarak ele alınmaktadır (Lederman, Macho ve Kenny, 2011). Görüldüğü üzere, bu çalışmada yer alan çiftler kadın ve erkek eşler olarak ayrılabilirlik için çalışmada cinsiyet ayırt edilebilirlik ölçütü olarak alınmış ve ayırt edilebilir çiftler için APKBM kullanılarak analizler yapılmıştır. Bu amaçla kadın ve erkeklerin evlilik uyumu üzerinde toplam başa çıkma, pozitif çift başa çıkma ve negatif çift başa çıkma değişkenlerinin aktör ve partner etkilerinin inceleneceği üç ayrı model test edilecektir. Ölçeklerin güvenilirliğini test etmek için Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır. Verilerin istatistiksel analizinde SPSS 22.0 ve AMOS 21.0 istatistik paket programlarından yararlanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde değişkenlere yönelik betimsel istatistiklerle, değişkenler arasındaki korelasyon bulgularına ve Aktör Partner Karşılıklı Bağımlılık Modeli sonuçlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Veri Setinin İncelenmesi

Tüm verilerin veri tabanına girilip kodlanmasının ardından ilk olarak veri setine ilişkin kayıp ve hatalı veriler incelenmiştir. Veri setinde herhangi bir kayıp değere rastlanmamıştır. Diğer aşamada veri setinde uç değer incelemesi yapılarak tüm katılımcılar için standartlaştırılmış z puanlarına bakılması sonucunda iki çiftin puanlarının -3 ve +3 değerleri dışında olduğu, bu nedenle uç değer oldukları görüşmüştür. Bu çiftler veri setinden çıkarılmıştır.

Uç değerler temizlendikten sonra verilerin normalliği basıklık (kurtosis), çarpıklık (skewness) katsayıları ile birlikte histogram grafikleriyle incelenmiştir. Çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında değişim göstermesi normal dağılım ölçütü olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada kadınların evlilik uyumu değişkeni için çarpıklık değeri -.21, basıklık değeri ise -.41; erkeklerin evlilik uyumu değişkeni için çarpıklık değeri -.43, basıklık değeri ise -.31; kadınların toplam çift başa çıkma değişkeni için çarpıklık değeri -.53, basıklık değeri ise +.22; erkeklerin toplam çift başa çıkma değişkeni için çarpıklık değeri -.27, basıklık değeri ise -.18; kadınların pozitif çift başa çıkma değişkeni için çarpıklık değeri -.37, basıklık değeri ise -.35; erkeklerin pozitif çift başa çıkma değişkeni için çarpıklık değeri -.22, basıklık değeri ise -.39; kadınların negatif çift başa çıkma değişkeni için çarpıklık değeri +.68, basıklık değeri ise +.01; erkeklerin negatif çift başa çıkma değişkeni için çarpıklık değeri +.31, basıklık değeri ise -.62'dir. Görüldüğü üzere değişkenlerin bütün çarpıklık ve basıklık değerleri +1.5 ve -1.5 aralığında dağılmaktadır. Bunun üzerine histogram grafikleri de incelenmiş ve hem kadın hem erkek katılımcılar için çift başa çıkma ve evlilik uyumu ölçeklerine ait puanların normal dağıldığı görülmüştür.

4.2. Betimsel Sonuçlar

Araştırmada Aktör Partner Karşılıklı Bağımlılık Modeli testi öncesinde katılımcılara ait bağımlı ve bağımsız değişkenlerin ortalama ve standart sapma puanları hesaplanmıştır. Ayrıca evlilik uyumu, toplam başa çıkma, pozitif ve negatif çift başa çıkma değişkenlerinin kadın ve erkekler için anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için t-testi yapılmıştır. Ardından, değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Tablo 3'te kadın ve erkek katılımcılara ait değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapma puanları verilmiştir.

Tablo 3. Kadın ve Erkeğe Ait Değişkenler İçin Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Kadın				Erkek			
	Min.	Max.	\bar{X}	S_s	Min.	Max.	\bar{X}	S_s
Evlilik Uyumu	31	69	50.97	8.10	32	69	51.94	8.02
Toplam Çift Başa Çıkma	39	144	102.15	21.73	53	144	104.90	18.42
Pozitif Çift Başa Çıkma	19	76	51.78	13.45	22	76	53.57	11.54
Negatif Çift Başa Çıkma	0	27	8.80	6.07	0	20	8.63	5.00

Değişkenlere ilişkin kadına ait ortalama puanlar incelendiğinde evlilik uyumu ortalama puanı 50.97 ($S_s = 8.10$), toplam çift başa çıkma ortalama puanı 102.15 ($S_s = 21.73$), pozitif çift başa çıkma ortalama puanı 51.78 ($S_s = 13.45$) ve negatif çift başa çıkma ortalama puanı 8.80 ($S_s = 6.07$) olarak bulunmuştur.

Değişkenlere ilişkin erkeğe ait ortalama puanlara bakıldığında ise evlilik uyumu ortalama puanı 51.94 ($S_s = 8.02$), toplam çift başa çıkma ortalama puanı 104.90 ($S_s = 18.42$), pozitif çift başa çıkma ortalama puanı 53.57 ($S_s = 11.54$) ve negatif çift başa çıkma ortalama puanı 8.63 ($S_s = 5.00$) olarak bulunmuştur.

Ölçeklerden alınabilecek minimum ve maksimum puanlar göz önüne alındığında katılımcıların evlilik uyumu ve başa çıkma toplam puanlarının yüksek olduğu görülmektedir. Kadın ve erkeklere ait pozitif çift başa çıkma puan ortalamalarına bakıldığında ise katılımcıların ortalama üzerinde değerler aldıkları görülmektedir. Öte yandan, kadın ve erkeklere ait negatif çift başa çıkma puanlarının ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

Evlilik uyumu, toplam başa çıkma, pozitif ve negatif çift başa çıkma değişkenlerinin kadın ve erkekler için anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan t-testi sonuçlarına Tablo 4 ve Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Evlilik Uyumuna Ait Cinsiyete göre T-Testi Sonuçları

Grup	<i>n</i>	\bar{X}	<i>Sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Kadın	105	50.97	208	-.872	.384
Erkek	105	51.94			

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların evlilik uyumu puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($t(208) = -.872, p > .05$). Başka bir deyişle, erkeklerin evlilik uyumu puan ortalamaları ($\bar{X} = 51.94$) ile kadınların evlilik uyumu puan ortalamaları ($\bar{X} = 50.97$) arasındaki anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 5. Çift Başa Çıkma Değişkenine Ait Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Değişkenler	Grup	<i>n</i>	\bar{X}	<i>Sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Toplam Çift Başa Çıkma	Kadın	105	87.71	208	-1.02	.306
	Erkek	105	90.17			
Pozitif Çift Başa Çıkma	Kadın	105	51.78	208	-1.03	.303
	Erkek	105	53.57			
Negatif Çift Başa Çıkma	Kadın	105	8.80	208	.217	.828
	Erkek	105	8.63			

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların toplam başa çıkma [$t(208) = -1.02, p > .05$], pozitif çift başa çıkma [$t(208) = -1.03, p > .05$] ve negatif çift başa çıkma [$t(208) = .217, p > .05$] puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Kadınların ve erkeklerin değişkenlerden aldıkları puanlar arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile incelenmiş ve kadın ve erkeğe ait evlilik uyumu, toplam başa çıkma, pozitif çift başa çıkma ve negatif çift başa çıkma puanları arasındaki ilişkiler Tablo 6'te gösterilmiştir.

Tablo 6. Kadın ve Erkeğe Ait Evlilik Uyumu, Toplam Çift Başa Çıkma, Pozitif Çift Başa Çıkma ve Negatif Çift Başa Çıkma Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Kadın Evlilik Uyumu	1							
2. Kadın Toplam Çift Başa Çıkma	.48**	1						
3. Kadın Pozitif Çift Başa Çıkma	.47**	.94**	1					
4. Kadın Negatif Çift Başa Çıkma	-.14	-.54**	-.29**	1				
5. Erkek Evlilik Uyumu	.82**	.37**	.37**	-.05	1			
6. Erkek Toplam Çift Başa Çıkma	.41**	.66**	.63**	-.25*	.49**	1		
7. Erkek Pozitif Çift Başa Çıkma	.38**	.58**	.62**	-.29**	.46**	.95**	1	
8. Erkek Negatif Çift Başa Çıkma	-.19	-.40**	-.24*	.64**	-.25**	-.47**	-.25**	1

* $p < .05$; ** $p < .01$

Tablo 6'daki bulgulara bakıldığında; kadınların evlilik uyumları ile kadınların pozitif çift başa çıkma ($r = .47, p < .01$) puanları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Ancak kadınların evlilik uyumları ile kadınların negatif çift başa çıkma ($r = -.14, p > .05$) puanları arasında negatif bir ilişki olduğu görülürken anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Kadınların evlilik uyum puanları ile erkeklere ait pozitif çift başa çıkma ($r = .38, p < .01$) puanları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Ancak kadınların evlilik uyum puanları ile erkeklere ait negatif çift başa çıkma ($r = -.19, p > .05$) puanları arasında negatif yönlü bir ilişki görülürken bu ilişkinin anlamlı düzeyde olmadığı bulunmuştur.

Erkeklerin evlilik uyum puanları ile kadınlara ait pozitif çift başa çıkma ($r = .37, p < .01$) puanları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Ancak erkeklerin evlilik uyum puanları ile kadınlara ait negatif çift başa çıkma ($r = -.05, p > .05$) puanları arasında negatif yönlü bir ilişki görülürken anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Erkeklerin evlilik uyum puanları ile erkeklere ait pozitif çift başa çıkma ($r = .46, p < .01$) puanları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Yine erkeklerin evlilik uyum puanları ile erkeklere ait negatif çift başa çıkma ($r = -.25, p < .01$) puanları arasında negatif bir ilişki görülürken ve anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Kadınların pozitif çift başa çıkma puanları ile kadınlara ait negatif çift başa çıkma ($r = -.29, p < .01$) puanları arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Benzer şekilde erkeklere ait pozitif çift başa çıkma puanları ile erkek negatif çift başa çıkma ($r = -.25, p < .01$) puanları arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki

bulunduğu görülmektedir. Hem kadınların hem erkeklerin pozitif ve negatif çift başa çıkma puanları arasında ters yönde ve anlamlı ilişkiler elde edilmiştir.

Kadınların pozitif çift başa çıkma puanları ile erkeklere ait pozitif çift başa çıkma ($r = .62, p < .01$) puanları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Kadınların pozitif çift başa çıkma puanları ile erkeklere ait negatif çift başa çıkma ($r = -.24, p < .05$) puanları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir.

Erkeklerin pozitif çift başa çıkma puanları ile kadınlara ait negatif çift başa çıkma ($r = -.29, p < .01$) puanları arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Erkeklerin negatif çift başa çıkma puanları ile kadınlara ait negatif çift başa çıkma ($r = .64, p < .01$) puanları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir.

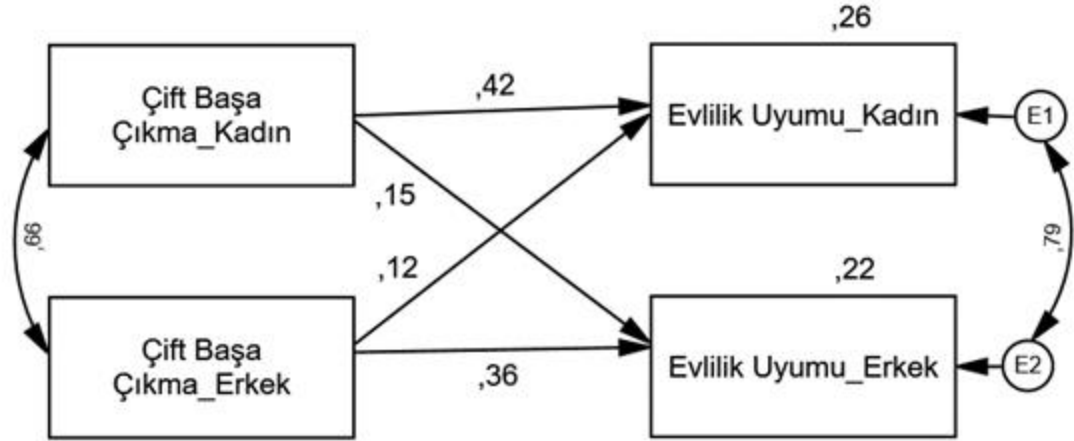
Ayrıca kadınlara ait toplam çift başa çıkma puanları ile kadınlara ait pozitif çift başa çıkma ($r = .94, p < .01$) puanları arasında beklendiği üzere pozitif, anlamlı ve yüksek korelasyonlar elde edildiği görülmektedir. Benzer şekilde erkeklere ait toplam çift başa çıkma puanları ile de erkeklere ait pozitif çift başa çıkma ($r = .95, p < .01$) puanları arasında pozitif, anlamlı ve yüksek ilişkiler bulunduğu görülmektedir.

4.3. Test Edilen Modellere İlişkin Bulgular

4.3.1. Evlilik Uyumu Üzerinde Çift Başa Çıkmanın Aktör ve Partner Etkileri (H1, H2)

İlk olarak araştırmada test edilecek modeller için elde edilen uyum indekslerine bakılmıştır. İlk olarak test edilmek üzere evlilik uyumu ve çift (toplam) başa çıkma arasındaki ilişkiye yönelik kurulan modelde elde edilen uyum indeksleri (RMSEA = .00, AGFI = .99, GFI = .99, NFI = .99, CFI = 1.00) model-veri uyumunun oldukça iyi olduğunu göstermektedir. RMSEA değeri incelendiğinde; .00 değerinin mükemmel uyum gösteren bir değer olduğu bulunmuştur (Browne ve Cudeck, 1993; Çokluk vd., 2012). AGFI değeri incelendiğinde; 0.99 değerinin mükemmel uyum gösteren bir değer olduğu görülmüştür (Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003). GFI ve NFI değerleri incelendiğinde; her iki uyum indeksine ait .99 değerinin mükemmel uyum gösteren bir değer olduğu görülmüştür (Marsh vd., 2006). Son olarak CFI değeri incelendiğinde ise 1.00 düzeyinde mükemmel uyum gösteren bir değer elde edildiği görülmektedir (Marsh vd., 2006).

Kadın ve erkeklerin evlilik uyum düzeylerinin kendi çift başa çıkma düzeyleri (aktör etkisi) ve eşlerinin çift başa çıkma düzeyleri (partner etkisi) tarafından nasıl açıklandığının test edildiği model Şekil 2’de gösterilmektedir. Bu modele ait aktör ve partner etkilerinin bulguları Tablo 7’de sunulmaktadır. APKBM sonuçları incelendiğinde hipotezin doğrulandığı görülmektedir.

Şekil 2. Evlilik Uyumu Üzerinde Çift Başa Çıkmanın Aktör ve Partner Etkileri

Tablo 7. Evlilik Uyumu Üzerinde Çift Başa Çıkma Değişkenine Ait Aktör ve Partner Etkileri

Etkiler	B	sh	t	p	β
Aktör etkileri (H1)					
Çift Başa Çıkma → Evlilik Uyumu					
Kadın Aktör Etkisi	.42	.02	7.08	.000**	.42
Erkek Aktör Etkisi	.36	.02	7.08	.000**	.36
Partner etkileri (H2)					
Kadın Partner Etkisi	.15	.02	2.40	.016*	.15
Erkek Partner Etkisi	.12	.02	2.40	.016*	.12

* $p < .05$; ** $p < .01$

Tablo 7 incelendiğinde kadın ve erkeğe ait çift başa çıkma ve evlilik uyumları arasındaki ilişkide hem aktör hem partner etkilerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Kadınların çift başa çıkma düzeylerinin kendi evlilik uyumunu anlamlı ve pozitif yönde ($B= .42$, $p < .001$) yordadığı görülmektedir. Benzer şekilde erkeklerin çift başa çıkma düzeylerinin kendi evlilik uyumunu anlamlı ve pozitif yönde ($B= .36$, $p < .001$) yordadığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle kadın ve erkeğin bireysel olarak sahip oldukları toplam çift başa çıkma düzeylerinin kendilerinin evlilik uyumları üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir.

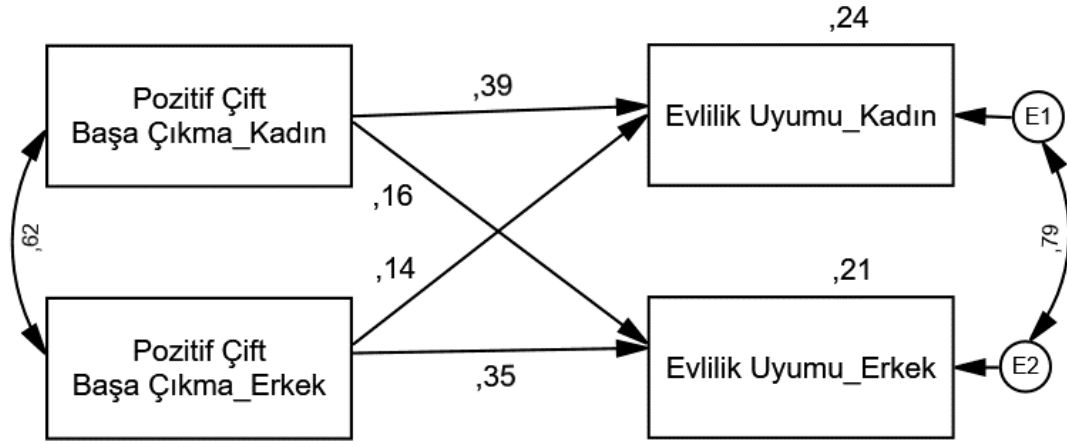
Çift başa çıkma ve evlilik uyumları arasındaki ilişkide partner etkilerine bakıldığında ise hem kadın ($B = .15, p < .05$) hem de erkeklerin ($B = .12, p < .05$) toplam çift başa çıkma düzeylerinin partnerlerinin evlilik uyumlarını anlamlı ve pozitif yönde yordadığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle kadınların ve erkeklerin partnerlerinin sahip olduğu toplam çift başa çıkma davranışları kadın ve erkeklerin kendi evlilik uyumlarını artırmaktadır.

Bu etkilere ilişkin hesaplanan etki büyüklüklerinin ise kadınlar için (kadın çift başa çıkma için $R^2 = .26$) yüksek düzeyde, erkekler için ise (erkek çift başa çıkma için $R^2 = .22$) orta düzeyde olduğu görülmektedir (Cohen, 1988).

4.3.2. Evlilik Uyumu Üzerinde Pozitif Çift Başa Çıkmanın Aktör ve Partner Etkileri (H3, H4)

İkinci olarak evlilik uyumu ve pozitif çift başa çıkma arasında kurulan aktör-partner karşılıklı bağımlılık modeline ait uyum indeksleri test edilmiştir. Modele ait uyum indeksleri şu şekildedir: RMSEA = .00, AGFI = .99, GFI = .99, NFI = .99, CFI = 1.00 şeklindedir. Uyum indeksleriyle ilgili olarak RMSEA değeri incelendiğinde; .00 değerinin mükemmel uyum gösteren bir değer olduğu bulunmuştur (Browne ve Cudeck, 1993; Çokluk vd., 2012). AGFI değeri incelendiğinde; 0.99 değerinin mükemmel uyum gösteren bir değer olduğu görülmüştür (Schermele-Engel ve Moosbrugger, 2003). GFI ve NFI değerleri incelendiğinde; her iki uyum indeksine ait 0.99 değerinin mükemmel uyum gösteren bir değer olduğu bulunmuştur (Marsh vd., 2006). Son olarak CFI değeri incelendiğinde ise 1.00 düzeyinde mükemmel uyum gösteren bir değer elde edildiği görülmektedir (Marsh vd., 2006).

Kadın ve erkeklerin evlilik uyum düzeylerinin kendi pozitif çift başa çıkma düzeyleri (aktör etkisi) ve eşlerinin pozitif çift başa çıkma düzeyleri (partner etkisi) tarafından nasıl açıklandığının test edildiği model Şekil 2'de gösterilmektedir. Bu modele ait aktör ve partner etkilerinin bulguları Tablo 8'de sunulmaktadır. APKBM sonuçları incelendiğinde hipotezin doğrulandığı görülmektedir.

Şekil 3. Evlilik Uyumu Üzerinde Pozitif Çift Başa Çıkmanın Aktör ve Partner Etkileri

Tablo 8. Evlilik Uyumu Üzerinde Pozitif Çift Başa Çıkma Değişkenine Ait Aktör ve Partner Etkileri

Etkiler	B	sh	t	p	β
Aktör etkileri (H3)					
Pozitif Çift Başa Çıkma → Evlilik Uyumu					
Kadın Aktör Etkisi	.24	.04	6.70	.000**	.39
Erkek Aktör Etkisi	.24	.04	6.70	.000**	.35
Partner etkileri (H4)					
Kadın Partner Etkisi	.01	.04	2.68	.007*	.16
Erkek Partner Etkisi	.01	.04	2.68	.007*	.14

* $p < .05$; ** $p < .001$

Tablo 8 incelendiğinde kadın ve erkeklere ait pozitif çift başa çıkma tutumları ve evlilik uyumları arasındaki ilişkide hem aktör hem partner etkilerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Kadınların pozitif çift başa çıkma düzeylerinin kendi evlilik uyumunu anlamlı ve pozitif yönde ($B = .39, p < .001$) yordadığı görülmektedir. Benzer şekilde erkeklerin pozitif çift başa çıkma düzeylerinin kendi evlilik uyumlarını anlamlı ve pozitif yönde ($B = .35, p < .001$) yordadığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle kadın ve erkek eşlerinin sahip oldukları destekleyici ve pozitif çift başa çıkma davranışlarının kendilerinin evlilik uyumları üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitiftir.

Pozitif çift başa çıkma davranışı ve evlilik uyumu arasındaki ilişkide partner etkilerine bakıldığında ise hem kadın ($B = .16, p < .05$) hem de erkeklerin ($B = .14, p < .05$) pozitif çift başa çıkma düzeylerinin partnerlerinin evlilik uyumlarını anlamlı ve pozitif yönde yordadığı

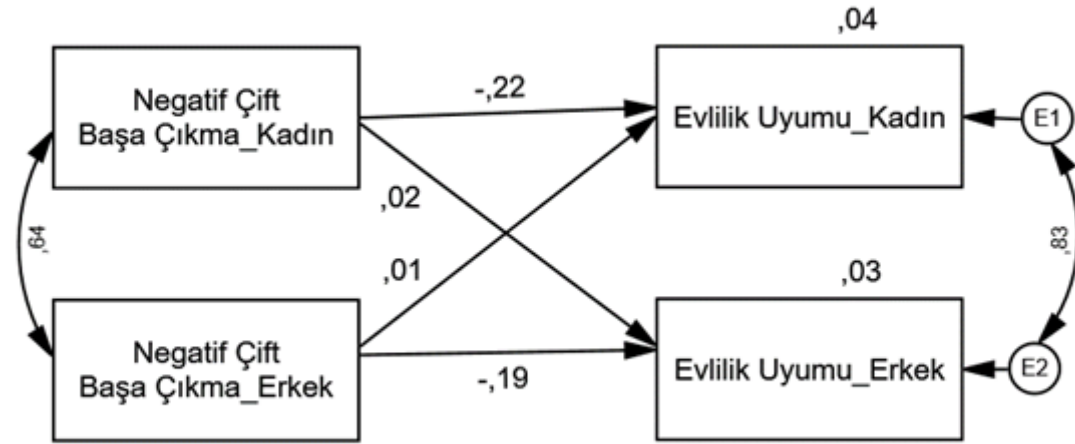
görülmektedir. Diğer bir ifadeyle kadın ve erkeklerin partnerlerinin sahip olduğu pozitif çift başa çıkma davranışlarının kendi evlilik uyumlarını artırdığı söylenebilmektedir.

Bu etkilere ilişkin hesaplanan etki büyüklüklerinin ise hem kadınlar hem de erkekler için (kadın pozitif çift başa çıkma için $R^2=.24$), (erkek pozitif çift başa çıkma için $R^2=.21$) orta düzeyde olduğu görülmektedir (Cohen, 1988).

4.3.3. Evlilik Uyumu Üzerinde Negatif Çift Başa Çıkmanın Aktör ve Partner Etkileri (H5, H6)

Araştırmanın üçüncü ve son modeli olan evlilik uyumu ve negatif çift başa çıkma arasındaki ilişkiye yönelik kurulan aktör-partner karşılıklı bağımlılık modeline ait uyum indeksleri, RMSEA = .07, AGFI = .93, GFI = .98, NFI = .98, CFI = .99 şeklinde hesaplanmıştır. Uyum indeksleriyle ilgili olarak RMSEA değeri incelendiğinde; .07 olarak elde edildiği görülmektedir. RMSEA değerinin .05 ile .08 arasında olması kabul edilebilir ve iyi bir uyuma işaret ettiği belirtilmektedir (Browne ve Cudeck, 1993; Çokluk vd., 2012). AGFI değeri incelendiğinde; 0.93 değerinin mükemmel uyum gösteren bir değer olduğu görülmüştür (Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003). GFI ve NFI değerleri incelendiğinde; her iki uyum indeksine ait 0.98 değerinin mükemmel uyum gösteren bir değer olduğu bulunmuştur (Marsh vd., 2006). Son olarak CFI değeri incelendiğinde ise .99 düzeyinde mükemmel uyum gösteren bir değer elde edildiği görülmektedir (Baumgartner ve Homburg, 1996; Bentler, 1980; Bentler ve Bonett, 1980; Marsh vd., 2006).

Kadın ve erkeklerin evlilik uyum düzeylerinin kendi negatif çift başa çıkma düzeyleri (aktör etkisi) ve eşlerinin negatif çift başa çıkma düzeyleri (partner etkisi) tarafından nasıl açıklandığının test edildiği model Şekil 3'te gösterilmektedir. Bu modele ait aktör ve partner etkilerinin bulguları Tablo 9'da sunulmaktadır. APKBM sonuçları incelendiğinde hipotezin doğrulandığı görülmektedir.

Şekil 4. Evlilik Uyumu Üzerinde Negatif Çift Başa Çıkmanın Aktör ve Partner Etkileri

Tablo 9. Evlilik Uyumu Üzerinde Negatif Çift Başa Çıkma Değişkenine Ait Aktör ve Partner Etkileri

Etkiler	B	sh	t	p	β
Aktör etkileri (H5)					
Negatif Çift Başa Çıkma → Evlilik Uyumu					
Kadın Aktör Etkisi	-.29	.09	-3.32	.000***	-.22
Erkek Aktör Etkisi	-.29	.09	-3.32	.000***	-.19
Partner etkileri (H6)					
Kadın Partner Etkisi	.02	.09	.24	.807	.02
Erkek Partner Etkisi	.02	.09	.24	.807	.01

* $p < .001$

Tablo 9'daki APKBM sonuçları incelendiğinde hem kadınların ($B = -.22$, $p < .001$) hem de erkeklerin ($B = -.19$, $p < .001$) negatif çift başa çıkma düzeylerinin kendi evlilik uyumlarını açıklamada anlamlı ve negatif bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Buna göre kadın ve erkeklerin evlilik uyumları üzerinde negatif çift başa çıkmanın anlamlı bir olumsuz aktör etkisi bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle kadın ve erkeklerin sahip oldukları negatif çift başa çıkma davranışlarının kendilerinin evlilik uyumları üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir.

Modelde bulunan partner etkileri incelendiğinde ise anlamlı bir partner etkisi olmadığı görülmüştür. Kadınların negatif çift başa çıkmaları ile partnerinin evlilik uyumları arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır ($B = .02$, $p > .05$). Benzer şekilde erkeklerin negatif çift başa çıkma düzeylerinin, partnerlerinin evlilik uyumlarına herhangi bir etkisinin bulunmadığı söylenebilir ($B = .01$, $p > .05$).

Bu etkilere ilişkin hesaplanan etki büyüklüklerinin ise hem kadın hem de erkekler için (kadın negatif çift başa çıkma için $R^2=.04$), (erkek negatif çift başa çıkma için $R^2=.03$) küçük düzeyde olduğu görülmektedir (Cohen, 1988).

Özetle, incelenen üç modelde evlilik uyumu üzerinde toplam çift başa çıkma, pozitif çift başa çıkma ve negatif çift başa çıkma değişkenlerinin etkileri test edilmiştir. Evlilik uyumunu açıklamada toplam çift başa çıkma ve pozitif çift başa çıkma düzeylerinin hem aktör hem de partner etkilerinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Bir başka deyişle, kadın ve erkeklerin toplam çift başa çıkma ve pozitif çift başa çıkma davranışlarının hem kendilerinin hem de partnerlerinin evlilik uyumlarını arttırdığı görülmektedir. Evlilik uyumunu negatif çift başa çıkma düzeyinin ne şekilde yordadığını incelendiği üçüncü ve son modelde ise sadece aktör etkileri anlamlı bulunmuş, kadın ve erkeklerin negatif çift başa çıkma davranışlarının kendi evlilik uyumlarını anlamlı ve negatif yönde yordadığı ancak partnerlerinin evlilik uyumunu anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

Bu araştırmanın amacı engelli çocuğa sahip çiftlerin stresle çift başa çıkma davranışları ve evlilik uyumları arasındaki ilişkinin ikili (dyadic) olarak incelenmesidir. Bu bağlamda Aktör Partner Karşılıklı Bağımlılık Modeli kullanılarak engelli çocuğa sahip çiftlerin başa çıkma davranışlarının (çift başa çıkma, pozitif çift başa çıkma ve negatif çift başa çıkma), eşlerin hem kendi evlilik uyumları (aktör etkisi) hem de partnerlerinin evlilik uyumları (partner etkisi) üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu bölümde, çalışmanın amacına yönelik geliştirilen üç modele ilişkin elde edilen bulgular tartışılıp yorumlanmıştır.

Çalışmada test edilen modellere ilişkin bulguların tartışılmasına geçmeden önce stresle başa çıkma (çift başa çıkma, pozitif ve negatif çift başa çıkma) davranışlarının ve evlilik uyumunun cinsiyete göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgular tartışılacaktır. Engelli çocuğu olan ailelerle yapılan çalışmalar engeli olmayan çocuğa sahip ebeveynler ile kıyaslandıklarında engelli çocuğu bulunan çiftlerin kaygı, stres, depresyon ve mutsuzluk düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Dyson, 1997; Gallagher vd., 2008; Guralnick vd., 2008; Hayes ve Watson, 2013; Kazak ve Marvin, 1984; Lovell vd., 2015; Olsson ve Hwang, 2001; Öksüz, 2008). Bu stresin anne ve babaları farklı şekillerde etkilediği de bilinmektedir. Örneğin, engelli çocuğa sahip ailelerde anneler ev işleriyle ve çocuğun bakımıyla daha yakından ilgilenmek durumunda kaldıkları için kendilerine ve sosyalleşmeye zaman ayıramadığından eşlerine göre stresin olumsuz etkilerine daha fazla maruz kaldıklarından söz etmektedirler (Heaman, 1995; Hodge vd., 2011). Yaşanan bu stres durumu bireylerin evlilik ilişkilerini de etkilemekte (Brown, 2012; Stoneman ve Gavidia-Payne, 2006; Öztürk, 2017) ve eşlerin bu stresör karşısındaki etkilenme düzeylerindeki farklılığa bağlı olarak evlilik uyumları arasında da fark olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışma kapsamında engelli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyum düzeyleri karşılaştırılmış ancak erkeklerin evlilik uyumu puanları ortalaması kadınlara göre yüksek olsa da erkek ve kadınların evlilik uyumları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Özekes ve arkadaşları (1998), engelli olmayan çocuğa sahip ebeveynlere göre engelli çocuğa sahip ebeveynlerin birbirlerini daha güvenilir olarak gördüğü ve bu boyutun evlilik uyumunu arttıran bir etken olduğunu bulmuşlardır. Eşler arasındaki güven duygusunun yüksek olması evlilik ilişkisinde engelli çocuğun ilişkiyi güçlendirici bir etki yapması sonucu, benzer uyum düzeylerine sahip olmalarının bundan kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca farklı örneklemelere ait benzer bulgular alanyazında bulunmaktadır. Engelli çocuğu bulunmayan

çiftler örnekleminde yapılan bazı çalışmalarda da eşlerin evlilik uyumları arasında herhangi bir fark olmadığı görülmüştür (Tutarel-Kışlak ve Çabukça, 2002).

Stresle başa çıkma davranışları ve cinsiyet arasında bir farklılık olup olmadığına ilişkin bulgular ise erkeklerin çift başa çıkma ve pozitif çift başa çıkma puan ortalamalarının kadınların puan ortalamalarından, kadınların ise negatif çift başa çıkma puan ortalamalarının erkeklerin puan ortalamalarından yüksek olduğunu ancak istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Spesifik olarak engelli çocuğa sahip ebeveynler örnekleminde olmasa da bu bulgunun mevcut alanyazında örtüştüğü ve ters düştüğü çalışmalar yer almakta olduğu görülmüştür. Örneğin, Billings ve Moos (1984) kadınların duygusal odaklı, işlevsel olmayan başa çıkma yaklaşımlarını daha sık kullandığını, Folkman ve Lazarus (1980) ise iş ile alakalı durumlarda erkeklerin kadınlara oranla daha fazla problem odaklı başa çıkma stratejileri kullandığını bulmuştur. Alanyazında başa çıkma stratejilerinin kullanımında cinsiyet farkı bulgusuna ulaşmayan araştırmaların yer aldığı da görülmektedir (Hamilton ve Fagot, 1988; Rosario vd.,1988).

5.1. Çift Başa Çıkmanın Evlilik Uyumu Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulgular

Engelli çocuğa sahip olmak ebeveynler için birtakım zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik (Dereli ve Okur, 2008; Kazak ve Marvin, 1984; Köksal ve Kabasakal, 2012; Özokçu ve Canpolat, 2013), sosyal (Çapa, 2009; Karataş, 2003; Kazak ve Marvin, 1984; Kearney ve Griffin, 2001; Kurt vd., 2008), fiziksel (Işıksan, 2005), ekonomik (Özmen ve Çetinkaya, 2012), eğitimsel (Eripek, 2012), sağlıkla ilgili (Duygun ve Sezgin, 2003) sorunlar yaşayabildiği ve bu alanlarda yaşanan sorunların ebeveynlerin stresinin artmasında etken olduğu görülmektedir. Her bireyin yaşadığı stres ve stresle başa çıkma yöntemleri kendisine özgüdür ve birbirinden farklılaşmaktadır. Ebeveynlerin yaşamlarında bulunan bu doğal stresör ile başa çıkmada kullandıkları başa çıkma yaklaşımları bireysel başa çıkma, çift başa çıkma ve sosyal destek arama davranışlarını içermektedir. Ebeveynlerin stres yaratan bu durumla ilk olarak bireysel olarak başa çıkmaya çalıştıkları görülmektedir. Çiftler, bireysel başa çıkma çabalarının sonuçsuz kalması ya da başarısız olması sonucu çift başa çıkma ve sosyal destek arama çabaları ortaya koymaktadırlar (Bodenmann, 2005).

Bu çalışmada da ilk olarak eşlerin çift başa çıkma davranışlarına odaklanılmış ve kadın ve erkek eşlerin çift başa çıkma davranışlarının kendilerinin ve eşlerinin evlilik

uyumunu nasıl etkilediği araştırılmıştır. Engelli çocuğa sahip çiftlerin sergilemiş olduğu çift başa çıkma yaklaşımlarının evlilik uyumlarına etkileri açısından elde edilen bulgular araştırmanın birinci hipotezini doğrulamış ve kadın ve erkeklerin çift başa çıkma yaklaşımlarının hem kendi evlilik uyumları üzerinde hem de eşlerinin evlilik uyumları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bir başka ifadeyle kadın ve erkek ebeveynlerin çift başa çıkma yaklaşımları arttıkça hem kendi evlilik uyumları hem de eşlerinin evlilik uyumları artmaktadır.

Bu bulguyu alanyazınla ilişkilendirilirken hem anlamlı aktör etkileri hem de partner etkileri bağlamında tartışmak gerekmektedir. Ancak alanyazın incelendiğinde, mevcut çalışmaların büyük çoğunluğunun bireysel düzeyde yani aktör etkileri bağlamında sonuçlar elde ettiği görülmektedir. Bu çalışmadaki kadın ve erkeklerin çift başa çıkma yaklaşımlarının kendi evlilik uyumlarını olumlu etkilediğine ilişkin bulgu alanyazınla örtüşmektedir. McLaughlin ve arkadaşları (1988) kadınlar örnekleminde yaptığı çalışmada daha fazla başa çıkma stratejileri kullanan kadınların evlilik uyumlarının daha yüksek olduğunu bulgulamışlardır. Bodenmann ve Cina (2000) bireysel başa çıkma stratejilerinin bireylerin evlilik istikrarını arttırdığını bulmuşlardır. Diğer bir çalışmada; birlikte, benzer ve işlevsel şekilde başa çıktıklarına inanan çiftlerin ilişki kaliteleri ve evlilik memnuniyetinin arttığı ifade edilmektedir (Ptacek ve Dodge, 1995; Wunderer ve Schneewind, 2008). Engelli çocuğa sahip ebeveynler örnekleminde ise ebeveynlerin kullandıkları çift başa çıkma davranışlarının artmasının ilişki doyumlarını arttırdığı bilinmektedir (Brown, 2012). Araştırmacılar, yaşanan stresi ortaklarla birlikte ilişki bir çerçevede yönetmenin önemini vurgulayarak başa çıkmanın ilişki bir bağlamda ele alınması gerektiğini belirtmektedirler (Berg vd., 2009; Bodenmann vd., 2004, Bodenmann, 2005). Papp ve Witt (2010) APKBM aracılığıyla çiftlerin, bireysel başa çıkma, çift başa çıkma ve ilişki süreçlerini incelemiş ve çift başa çıkmanın, bireysel başa çıkmaya karşı eşlerin ilişki memnuniyetleri ile daha güçlü bir ilişkiliye sahip olduğunu bulmuşlardır. Çift başa çıkma, özellikle dezavantajlı ailelerde (Ör., hamilelik, hastalıklarla uğraşan aileler, engelli çocuğa sahip aileler) çiftlerin psikososyal, ilişki ve sağlıkla ilgili sonuçları açısından oldukça önemli bir yordayıcıdır (Berg ve Upchurch, 2007). Brandão ve arkadaşları (2020) gebelik sürecindeki çiftlerde çift başa çıkma ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkide kadın ve erkekler için anlamlı aktör partner etkileri elde etmişlerdir. Engelli çocuğa sahip olmanın getirdiği stres yaşantısı ile benzer olarak hamilelik süreci de eşler üzerinde stres oluşturan bir dönemdir. Evlilikteki stresli yaşantılara karşı eşlerin birlikte baş etme mekanizmaları geliştirmelerini bireylerin yaşamına olumlu katkı

sunmaktadır. Çiftlerin birlikte başa çıkma süreçleri üzerine yaptığı çalışmasında Herzberg (2013) evlilik doyumunu, çift başa çıkma süreçlerinin, bireysel başa çıkma süreçlerinden daha fazla yordadığını bulmuştur. Alanyazında çift başa çıkma süreçleri ile evlilikteki kaliteyi ilişkilendiren ve aktör-partner ilişkilerine odaklanan az sayıda çalışma bulunmaktadır (Bodenmann vd., 2006; Papp ve Witt, 2010; Stoneman ve Gavidia-Payne, 2006). Bodenmann ve arkadaşları (2006) çift başa çıkma ile evlilik kalitesi arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaları sonucunda, kadınlar için çift başa çıkma süreçleri ve evlilik kaliteleri arasında anlamlı aktör ve partner etkileri bulurken, erkekler için sadece kendi çift başa çıkmalarının, kendi evlilik kalitelerinin belirleyicisi olduğunu bulmuşlardır. Bodenmann ve arkadaşlarının (2006) çalışmasından farklı olarak bu çalışmada partner etkilerinin hem kadınlar hem erkekler için anlamlı olduğu bulunmuş ve bu bulgu ile ilgili alanyazına katkı sunulmuştur. Stoneman ve Gavidia-Payne (2006) engelli çocuğa sahip ailelerin evlilik uyumları ve problem odaklı başa çıkma ve günlük stres yaşantıları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışma sonucunda anlamlı aktör ve partner etkileri elde etmiştir. Günlük stres ve zorluklar daha yüksek olduğunda hem kadın hem de erkekler evliliklerini daha olumsuz olarak gördüğünü bildirmişlerdir (aktör ve partner etkileri). Problem odaklı başa çıkma stratejilerini daha fazla kullanan erkeklerin evlilikleri konusunda daha olumlu görüş bildirdikleri görülmüş olup çalışma sonucunda kadınlarda anlamlı bir partner etkisi yani eşleri daha fazla problem odaklı başa çıkma stratejileri kullandıklarında evlilik uyumlarının arttığı görülürken, erkekler için anlamlı bir partner etkisi elde edilememiştir.

Özetle, karşılıklı-bağımlılık yaklaşımını temel alarak çiftlerin başa çıkma süreçlerinin evlilik uyumundaki rolünün incelendiği bu modelde alanyazınla tutarlı olarak çift başa çıkma ve evlilik uyumu arasında aktör etkileri bir kere daha ortaya çıkarılmış, alanyazındaki partner etkilerinin anlamlı bulunmadığı çalışmalardan farklı olarak kadın ve erkekler için anlamlı partner etkileri ortaya çıkarılmıştır. Buna bağlı olarak çalışmanın ilk iki hipotezlerinin (H1 ve H2) doğrulandığı görülmektedir. Ayrıca bu çalışma ile çift başa çıkma süreçlerine odaklanılırken diğer birçok çalışmadan farklı olarak çift başa çıkma kavramı pozitif ve negatif çift başa çıkma olarak ele alınmıştır. Evli çiftlerin engelli çocuğa sahip olma durumunun ortaya koyduğu stres verici durumla olumlu ya da olumsuz çift başa çıkma davranışları ile ele aldıklarında ortaya çıkacak farklı senaryoları daha açık bir şekilde açıklayabilmek açısından pozitif ve negatif çift başa çıkma şeklinde analiz edilmiş ve bu yönüyle de alana katkı sunulması amaçlanmıştır.

5.2. Pozitif Çift Başa Çıkmanın Evlilik Uyumu Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulgular

Pozitif çift başa çıkma yaklaşımı eşlerin stresli durumlarda birbirine sağladığı destekleyici davranışları, işbirliği ve ortaklığı, benimseyicilik ve fedakârlığı içermektedir. Eşlerden biri diğerinin başa çıkma çabalarına destek verdiğiğinde görülen destekleyici yaklaşım, günlük görevlerde yardımcı olma, pratik öneriler sağlama, empatik olma, durumu farklı bir bakış açısıyla görmeye yardımcı olma, partnerin yeteneklerine olan inancı ifade etme ve dayanışma gibi olumlu çabaları içermektedir. Yaşanan sorunla ilgili olarak birlikte bilgi toplama, problem çözme, duyguları paylaşma, birlikte rahatlama gibi stratejileri kullanarak eşler durumu birlikte yönetmeye çalışırlar. Partnerlerden birinin diğerinin stresini azaltmak için yardım etmesi, eşinin yaptığı işlerin bir kısmını üstlenmesi gibi olumlu ve aktif başa çıkma davranışları pozitif çift başa çıkma yaklaşımının göstergesidir (Bodenmann, 2005). Ayrıca alanyazında yukarıda bahsedilen pozitif çift başa çıkma yaklaşımlarından birçoğunun “problem odaklı başa çıkma”, “aktif başa çıkma”, “olumlu başa çıkma”, “yapıcı başa çıkma”, “işlevsel başa çıkma davranışları” gibi sınıflandırmaların içine dahil edilebildiği de görülmüştür.

Bu çalışmada test edilen ikinci modelde, engelli çocuğa sahip çiftlerin sergilemiş olduğu pozitif çift başa çıkma davranışlarının evlilik uyumlarına etkileri açısından elde edilen bulgulara göre, kadın ve erkeklerin pozitif çift başa çıkma yaklaşımlarının hem kendi evlilik uyumları üzerinde hem de partnerlerinin evlilik uyumları üzerinde anlamlı yordayıcı etkilere sahip olduğu bulunmuştur. Bir başka ifadeyle kadın ve erkeğin pozitif çift başa çıkma yaklaşımları arttıkça her ikisinin de evlilik uyumları artmaktadır. Bu bulgunun çalışmanın üçüncü ve dördüncü (H3 ve H4) hipotezlerini doğruladığı görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde çiftlerde ikili (çift) başa çıkmaya tek başlıkta odaklanıldığı, pozitif çift başa çıkma davranışlarının çoğunlukla bireysel düzeyde açıklandığı, her iki eşin de çalışmaya katıldığı ve özellikle aktör-partner etkilerinin incelendiği araştırma sayısının oldukça az olduğu görülmektedir.

Çiftlerin gösterdiği aktif katılım, yapıcı problem çözme, iyimserlik, olumlu sözlü anlatımın daha işlevsel başa çıkma davranışları arasında bulunmaktadır ve çiftlerin bu yaklaşımları ilişki memnuniyeti ve kalitesini yükseltmektedir (Birditt vd., 2009; Ptacek ve Dodge, 1995). Bélanger ve arkadaşları (2012), evli çiftlerde erkeklerde eşi destekleme, onayını alma, aktif problem çözme gibi davranışların evlilik uyumu ile pozitif anlamda ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Bouchard ve arkadaşları (1998) aktif başa çıkma stratejilerinin evlilik uyumunu olumlu etkilediğini, Bıykoğlu (2012), Bouchard ve Theriault (2003) problem

odaklı ve aktif başa çıkma biçimine sahip kişilerin evlilik uyumlarının daha yüksek olduğunu, Yılmaz (2018) ise evli bireylerin problem odaklı başa çıkma stratejilerinden olan aktif başa çıkma ve plan yapma tutumu sergilemelerinin evlilik uyumunu pozitif yönde etkilediğini tespit etmiştir.

Engelli çocuğa sahip aileler örneğinde yapılan çalışmalar incelendiğinde de araştırmanın aktör-partner bulgularının alanyazınla paralellik gösterdiği tespit edilmiştir. Çalışmalar, stresle başa çıkma sürecinde problem odaklı başa çıkma yaklaşımlarının kullanılmasının; engelli çocuğa sahip annelerin (Miller vd., 1992) ve zihinsel yetersizliğe sahip çocukların annelerinin (Essex vd., 1999) stres düzeyini düşürdüğünü, otizmlili çocukların annelerinin (Smith vd., 2008) ve zihinsel yetersizliğe sahip çocukların annelerinin (Essex vd., 1999) iyi oluşlarını arttırdığını göstermektedir. Bununla birlikte bulgular engelli çocuğa sahip ebeveynlerde problem odaklı başa çıkma yaklaşımlarının kullanılmasının evlilikteki uyumu daha fazla arttırdığını bulan araştırmalar tarafından da desteklenmektedir (Bélanger ve arkadaşları, 2014; Glidden ve Natcher, 2009). Watts ve arkadaşları (2011), olguyu bireysel düzeyde ele almasına karşın eşlerinin başa çıkma yaklaşımlarının kadınların evlilik uyumuna etkisini ortaya koyması itibariyle bu çalışmadaki anlamlı partner etkisi ile örtüşmektedir. Stoneman ve Gavidia-Payne (2006), engelli çocuğa sahip ailelerin evlilik uyumları ve problem odaklı başa çıkma ve günlük stres yaşantıları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve anlamlı aktör ve partner etkileri elde edilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre erkeklerin problem odaklı başa çıkma biçimini daha fazla uygulamaları hem kendilerinin (aktör etkisi) hem de eşlerinin (partner etkisi) evlilik uyumlarına olumlu etki yapmaktadır. Ancak kadınların problem odaklı başa çıkma biçimini daha fazla uygulamaları sonucunda herhangi anlamlı bir aktör ya da partner etkisine ulaşılamamıştır. Alanyazındaki mevcut çalışmada kadınların kullandığı yaklaşım herhangi bir doğrudan etki ortaya çıkarmazken, yapılan çalışmada hem erkeklere hem de kadınlara ait anlamlı etkiler ortaya konulmuştur.

5.3. Negatif Çift Başa Çıkmanın Evlilik Uyumu Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulgular

Negatif çift başa çıkma biçimleri arasında genel olarak kızgınlık, gönülsüzlük, kararsızlık içeren davranışlar yer alır. Stresli durumlarla baş etme sürecinde eş tarafından sunulan bu destek samimi-yetsiz ve yapaydır ve öfke, suçlama, alaycılık, eleştiri, iğneleme, diğerinin stresini küçümseme ve ciddiye almama, uzaklaşma gibi sözel ya da sözel olmayan düşmanca unsurlar içerir. Bir eşin diğerini isteksiz ve gönülsüz bir şekilde desteklemesi,

empatiden yoksun bir şekilde ve gerçekten dinlemeden konuşması gibi olumsuz, pasif davranışlar negatif çift başa çıkma yaklaşımlarının göstergesidir (Bodenmann, 2005). Alanyazın incelendiğinde pozitif çift başa çıkmaya benzer şekilde, yukarıda bahsedilen negatif çift başa çıkma yaklaşımlarından birçoğunun “duygu odaklı başa çıkma”, “pasif başa çıkma”, “olumsuz başa çıkma”, “yıkıcı başa çıkma”, “işlevsel olmayan başa çıkma davranışları” gibi başlıkların içine dahil edilebildiği görülmüştür.

Engelli çocuğa sahip çiftlerin sergilemiş olduğu negatif çift başa çıkma yaklaşımlarının evlilik uyumlarına etkileri açısından elde edilen bulgulara göre, kadın ve erkeklerin negatif çift başa çıkma yaklaşımları kendi evlilik uyumları üzerinde anlamlı ve negatif yordayıcı etkilere sahiptir. Ancak kadın ve erkeklerin negatif çift başa çıkma yaklaşımlarının partnerlerinin evlilik uyumuna anlamlı bir etkisi bulunmadığı görülmüştür. Bir başka ifadeyle kadın ve erkeğin gösterdiği negatif çift başa çıkma yaklaşımlarının artması kendi evlilik uyumlarını azaltmakta ancak partnerlerinin evlilik uyumlarını anlamlı bir şekilde etkilememektedir. Bu bağlamda, çalışmanın aktör etkileri çerçevesindeki hipotezi (H5) doğrulanırken, partner etkilerine odaklanan hipotezinin (H6) doğrulanmadığı görülmektedir.

Bouchard ve arkadaşları (1998) yaptıkları çalışmada evli bireylerde pasif başa çıkma stratejilerinin kullanılmasının, Bélanger ve arkadaşları (2012) eşlerin eleştirilerde bulunmalarının, geri çekilme ve görmezden gelme davranışlarının, Yılmaz (2018) ise davranışsal olarak boş verme yaklaşımının evlilik uyumunu olumsuz etkilediğini bulmuşlardır. Birditt ve arkadaşları (2009) da ilişkilerde kullanılan kaçınan ve yıkıcı stratejilerin ilişki kalitesini olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, stresle negatif çift başa çıkma davranışlarının evlilik uyumu için olumsuz bir etkiye sahip olduğu açıktır.

Engelli çocuğa sahip aileler örnekleminde yapılan çalışmalar incelendiğinde ise stresle duygu odaklı başa çıkma yaklaşımları ile baş edilmesinin engelli çocuğa sahip annelerin (Miller vd., 1992) ve zihinsel yetersizliğe sahip çocukların annelerinin (Essex vd., 1999) stres düzeyini arttırdığını, otizmlili çocukların annelerinin (Smith vd., 2008) ve zihinsel yetersizliğe sahip çocukların annelerinin (Essex vd., 1999) iyi oluşlarını düşürdüğünü göstermektedir. Sarıkaya (2011) zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma sürecinde kaçınma stratejisini kullanmalarının yaşam doyumlarını negatif anlamda etkilediğini bulmuşlardır. Benzer bir şekilde, engelli çocuğa sahip ebeveynlerdeki uyumun duygu odaklı başa çıkma stratejilerinin kullanılmasındansa problem odaklı başa çıkma stratejilerinin kullanması ile daha çok arttırdığı bulunmuştur (Glidden ve Natcher, 2009). Öztürk (2017) ise zihinsel

engelli ve yaygın gelişimsel bozukluk tanısı bulunan çocuk ve ergenlerin ebeveynlerinin kullandıkları işlevsel olmayan başa çıkma tutumları ile evlilik uyumu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki elde etmiştir. Mevcut araştırma bulgularının bu çalışmadaki anlamlı aktör etkileri ile paralellik gösterdiği görülmektedir.

Çalışma dahilinde test edilen partner etkileri incelendiğinde ise eşlerin negatif çift başa çıkma yaklaşımlarının partnerlerinin evlilik uyumu üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmadığı görülmüştür. Bu durumun katılımcılara ait negatif çift başa çıkma puanlarının düşük olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan bu durumun katılımcı grubundaki engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşlarının (kadın yaş ortalaması = 40.03, erkek yaş ortalaması = 42.90) ve çocukların yaşlarının (çocuk yaş ortalaması = 13.53) yüksek oluşu ile birlikte çocukların uzun yıllardır engele sahip olmasından (Ortalama engellilik süresi = 12.09) kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Alanyazında yer alan araştırmalar zihinsel engelli çocuğu bulunan annelerin yaşları ilerledikçe stres düzeylerinde azalma olduğunu (Çan Aslan, 2010) ve engeli olmayan çocuğu bulunan ebeveynlere göre engelli çocuğa sahip ailelerde ebeveynlerin birbirlerini daha güvenilir görmeleri sonucu evlilik uyumlarının arttığını (Özekes vd., 1998) ortaya koymaktadır. Bu noktada, uzun süren evliliklerde partnerin kullandığı negatif çift başa çıkma davranışlarının bireyin sahip olduğu evlilik uyumuna olan olası etkisinde azalan stres ve artan güven gibi diğer faktörlerin aracı bir rol oynayabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte bireylerin partnerlerinin negatif çift başa çıkma davranışlarına karşı zamanla daha kabul edici bir tutum geliştirildiği, bu durumun görmezden gelindiği ve bu nedenle bireyin evlilik uyumunda olumlu ya da olumsuz anlamda bir etkilenmeye yol açmadığı da düşünülmektedir.

Özetle, çiftler engelli çocuğa sahip olma durumunun yarattığı stresle mücadele ederken birbirlerine destek olur, bazen partnerleri adına sorumluluk alıp onların iş yüklerini azaltır, işbirliği yapar, belirleyecekleri ortak aktivitelerle streslerini yönetmeye çalıştıklarında hem kendi hem de eşlerinin evlilik uyumları artmaktadır. Diğer taraftan aynı stres verici durum karşısında bireyler partnerleri ile işbirliği yapamadığında, ortak rahatlama aktiviteleri oluşturamadığında, partnerlerine destek sağlamadığında, partneri adına sorumluluk almaktan kaçtığında, düşmanca ve saldırganca tutumlarla partnerini suçlayarak ve gönülsüz destek sağladığında ise bireylerin kendi uyumları azalmakta ancak partnerlerinin uyumları bu durumdan etkilenmemektedir. Bu sonuç evli çiftlerin stres yaratıcı durumlarda negatif çift başa çıkma davranışlarına başvurmasının kendi ilişki doyumlarını olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, partnerinin negatif çift başa çıkma davranışlarının kendi ilişki

uyumlarını etkilememesi partnerinin olumsuz tutum ve davranışlarını dikkate almadığı ya da bu olumsuz durumun ilişkiye yansımadağı şeklinde yorumlanabilir.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde engelli çocuğa sahip çiftlerin, stresle başa çıkma davranışlarının, evlilik uyumlarına etkisinin açıklanmasına yönelik geliştirilen dyadic (ikili) modellere ilişkin elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlara dayalı olarak ileride yapılacak yeni araştırmalara ve uygulamalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

6.1. SONUÇLAR

Araştırma kapsamında üç model testi yapılmış olup her bir modelde iki farklı hipotez (aktör ve partner etkileri) test edilmiştir. Modellere ait sonuçlar şu şekildedir.

1. Engelli çocuğa sahip evli bireylerin çift başa çıkma davranışlarının evlilik uyumları üzerindeki aktör ve partner etkileri anlamlı bulunmuştur.

2. Engelli çocuğa sahip evli bireylerin pozitif çift başa çıkma davranışlarının evlilik uyumları üzerindeki aktör ve partner etkileri anlamlı bulunmuştur.

3. Engelli çocuğa sahip evli bireylerin negatif çift başa çıkma davranışlarının evlilik uyumları üzerindeki aktör etkileri anlamlı bulunurken partner etkileri anlamlı bulunmamıştır.

Ayrıca;

4. Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyum düzeyleri cinsiyet açısından karşılaştırılmış olup erkeklerin evlilik uyumu puanları ortalaması kadınlara göre yüksek olsa da ikisi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

5. Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma yaklaşımlarının cinsiyet açısından karşılaştırılması sonucunda erkeklerin çift başa çıkma ve pozitif çift başa çıkma puan ortalamaları kadınların puan ortalamalarından, kadınların ise negatif çift başa çıkma puan ortalamaları erkeklerin puan ortalamalarından yüksek olmasına rağmen başa çıkma yaklaşımları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Ulusal alanyazında yeni araştırılmaya başlanan bir model olan karşılıklı bağımlılık modeliyle engelli çocuğa sahip çiftlerin stresle çift başa çıkma davranışlarının evlilik uyumuna etkisi incelendiği bu araştırmada engelli çocuğu bulunan çiftlerin stres yaşantılarına yaklaşımlarının kendi evlilik uyumlarına yaptığı etkinin yanında eşlerinin evlilik uyumlarına

da etkisinin bulunduğu ve yaşanan stresin ele alınma tarzının bireylerin evlilik uyumlarını açıklamada önemli olduğu ortaya konulmuştur. Alanyazında çoğunlukla tek başlıkta incelenen çift başa çıkma kavramı bu çalışmada içerdiği pozitif ve negatif çift başa çıkma davranışları açısından ayrı ayrı ele alınmış ve aktör partner etkilerinin incelenmesi ile kadın ve erkek ebeveynlerin stresle başa çıkma davranışlarının kendilerinin ve eşlerinin evlilik uyumları üzerinde nasıl etkili olduğu araştırılmıştır.

6.2. ÖNERİLER

6.2.1. Araştırmacılara Öneriler

Bu çalışmada engel türleri açısından bir kısıtlama yapılmamış ve çocukların engel türleri kontrol edilmemiştir. Ulusal ve uluslararası alanyazında çok uzun bir geçmişe sahip olmayan karşılıklı-bağımlılık modelinin farklı engele sahip çocukların ebeveynlerinin deneyimleri üzerinde spesifik olarak çalışılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Özellikle bazı engel türlerinin (Ör., zihinsel engellilik) diğer engel türlerine (Ör., özgül öğrenme güçlüğü) göre daha fazla ve yoğun stres yaratabileceği düşünüldüğünde bu engel türlerinde çocukları olan ebeveynlerin yaşadıkları stresin ve bu stresin eşlerin evlilik uyumlarına etkisinin ileride yapılacak çalışmalarda karşılaştırmalı olarak incelenebileceği düşünülmektedir. Yine aileler için çocuklarının engellilik durumları ve düzeyleri açısından var olan farklılıklar stresle başa çıkmada önemli bir faktör olabilir ve uyuma etki edebilir. Bu bağlamda, hafif, orta, ağır düzeyde tanılanmış engele sahip çocuğu bulunan aileler arasında yapılacak çalışmalarda bulgular farklılaşabilir.

Bu çalışmada ailelerin engelli bir çocuğa sahip olmalarının doğal bir stresör olduğu varsayılmış ve anne ve babaların stresle başa çıkma becerilerine odaklanılmıştır. İleride yapılacak çalışmalarda aynı örnekleme engelli bir çocuğa sahip olmanın getirdiği stres ile birlikte eşlerin ebeveynlik streslerinin de değerlendirilmesinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında verilerin neredeyse tamamı Gaziantep ve çevresinde bulunan illerdeki (Hatay, Kilis) engelli çocuğa sahip ailelerden toplanmıştır. Bu sınırlılık düşünülerek Türkiye'yi daha iyi temsil edecek bir örneklemeden veri toplanmasının fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Böylece araştırmaya katılacak çiftlerin demografik özellikleri ve çocukların engel türleri de çeşitlenmiş olacaktır. Ayrıca, bu çalışmanın katılımcıları daha çok ilkokul ve ortaokul mezunu ebeveynlerden oluşmaktadır. Stresörlerle baş etme mekanizmalarının farklı sosyo-ekonomik düzeyi temsil ediyor olmaktan etkilenebileceği düşünüldüğünden, farklı sosyo-ekonomik özelliğe sahip aileleri temsil eden örneklemlerde ya da sosyo-ekonomik değişkenlerin kontrol edildiği benzer çalışmaların yapılmasının ilgili alanyazına katkı sunacağı düşünülmektedir.

6.2.2. Uygulayıcılara Öneriler

Bu çalışmanın bulguları göz önünde bulundurulduğunda, engelli çocuğa sahip ailelerin evlilik uyumlarının hem kendi ve eşlerinin bireysel başa çıkma davranışlarından hem de çift olarak başa çıkma davranışlarından etkilendiği açıktır. Buna göre, engelli bir çocuğa sahip olmanın getirdiği stresle baş eden ebeveynleri gerek bireysel gerek çift olarak desteklemek, yeni ve etkili başa çıkma davranışları öğrenmelerine yardımcı olmak önemli görülmektedir. Bu bağlamda, evlilik ve aile danışmanlığı hizmeti veren uygulayıcılar başta olmak üzere, psikolojik danışmanlar, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları gibi profesyoneller ailelerle çalışırken stresle pozitif anlamda başa çıkabilmenin çiftlerin uyumu için önemini göz önünde bulundurmalıdır. Bu bağlamda engelli çocuğa sahip ebeveynlerle yapılacak hem önleyici hem de müdahale edici uygulamaların etkili olacağı düşünülmektedir.

Özellikle Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde çalışan psikolojik danışmanların engelli çocuğa sahip olan ailelerin sıkıntılarıyla sıklıkla karşı karşıya geldikleri ve onlara rehberlik ettikleri bilinmektedir. Bu ebeveynlerle çalışırken negatif çift başa çıkmanın kendi evlilik uyumları üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekilebilir; öte yandan pozitif çift başa çıkma ve çift başa çıkmanın önemine dikkat verilebilir. Düzenlenecek seminerler, aile akran desteği programları, grup rehberliği ya da grupla psikolojik danışma oturumları aracılığı ile partnerlere pozitif çift başa çıkma stratejilerinin öğretilmesi ve ailelere bilgi ve beceri kazandırılması planlanabilir. Ayrıca yapılan önleyici ve geliştirici grup rehberliği programlarına stresle başa çıkma ve bununla birlikte stresle çift olarak olumlu anlamda başa çıkmanın önemine ilişkin içerikler dahil edilebilir. Bu kapsamda çalışma yapan diğer tüm paydaşların (akademisyenler, eğitimciler, psikolojik danışmanlar, politika yapımcılar) ailelerle ya da profesyonellerle yaptıkları ilgili çalışmalarda ailelerin evlilik uyumlarını olumlu ve olumsuz anlamda etkileyen faktörler olarak etkili başa çıkma davranışlarına da yer vermesinin, bu konuda aileleri bilgilendirici el kitapçıkları, broşürler, bilgi notları hazırlanmasının, programlar geliştirilmesinin ve uygulamalar yapılmasının fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akandere, M., Acar, M. ve Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 23-32.
- Akkök, F., Aşkak, P. ve Karancı, A. N. (1992). Özürlü bir çocuğa sahip anne-babalardaki stresin yordanması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1(02), 8-12.
- Akkök, F. (2005). *Farklı Özelliğe Sahip Çocuk Aileleri Ve Ailelerle Yapılan Çalışmalar: Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Aktaş, S. (2009). *Eşlerden birini kaygı düzeyi ile evlilik uyumu arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Aldwin, C. M. and Brustrom, J. (1997). *Theories of coping with chronic stress*. In *Coping with chronic stress* (pp. 75-103). Springer, Boston, MA.
- Anderson, S.A., Russel W.R. and Schumm, J. (1983). Perceived marital quality and family life-cycle categories: a further analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 45(2), 127-139.
- Ar, Ö. F. (2014). *Normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynler ile otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumu ve anksiyete düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydoğan, D. (2014). *Çiftlerde İlişkisel Yılmazlığın Ebeveynlik Stresi, İlişkisel Yardım Arama ve İlişkisel Başa Çıkma ile İlişkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bailey Jr., D. B., Golden, R. N., Roberts, J. and Ford, A. (2007). Maternal depression and developmental disability: Research critique. *Mental retardation and developmental disabilities research reviews*, 13(4), 321-329.
- Baltaş, A. (1986). *Stres ve Başa Çıkma Yolları*. (22.Basım). Remzi Kitabevi. İstanbul.

- Baumgartner, H. and Homburg, C. (1996). Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review. *International Journal of Research in Marketing*, 13(2), 139-161.
- Bayraktaroğlu, H. T. ve Çakıcı E. T. (2017). Psychometric properties of Revised form Dyadic Adjustment Scale in a sample from North Cyprus. *International Journal of Educational Science*, 19(2,3), 113-119.
- Bayraktaroğlu, H. ve Çakıcı, E. (2013). Evlilik Uyumuyla İlişkili Faktörler. *Eurasian Journal of Educational Research*, 53(A), 297-312.
- Be, D., Whisman, M. A. And Uebelacker, L. A. (2013). Prospective associations between marital adjustment and life satisfaction. *Personal Relationships*, 20(4), 728-739.
- Bentler, P. M. and Bonett, D. G. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88(3), 588-606.
- Bélanger, C., Sabourin, S. and El-Baalbaki, G. (2012). Behavioral correlates of coping strategies in close relationships. *Europe's Journal of Psychology*. 8(3), 449-60.
- Bélanger, C., Di Schiavi, M. F., Sabourin, S., Dugal, C., El Baalbaki, G. and Lussier, Y. (2014). Self-esteem, coping efforts and marital adjustment. *Europe's Journal of Psychology*, 10(4), 660-671.
- Berg, C. A., Meegan, S. P. and Deviney, F. P. (1998). A social-contextual model of coping with everyday problems across the lifespan. *International Journal of Behavioral Development*, 22(2), 239-261.
- Berg, C. A. and Upchurch, R. (2007). A developmental-contextual model of couples coping with chronic illness across the adult life span. *Psychological Bulletin*, 133(6), 920-954.
- Berg, C. A., Skinner, M., Ko, K., Butler, J. M., Palmer, D. L., Butner, J. and Wiebe, D. J. (2009). The fit between stress appraisal and dyadic coping in understanding perceived coping effectiveness for adolescents with type 1 diabetes. *Journal of Family Psychology*, 23(4), 521.

- Bıykoğlu, E. B. (2012). *Evlilik uyumunun mükemmeliyetçilik özellikleri, stresle başa çıkma stratejileri ve cinsiyet açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Billings, A. G. and Moos, R. H. (1984). Coping, stress, and social resources among adults with unipolar depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(4), 877–891.
- Birditt, K. S., Rott, L. M. and Fingerman, K. L. (2009). “If you can’t say something nice, don’t say anything at all”: Coping with interpersonal tensions in the parent–child relationship during adulthood. *Journal of Family Psychology*, 23(6), 769.
- Birleşmiş Milletler, (1971). Engelli Hakları Bildirgesi.
- Bouchard, G., Sabourin, S., Lussier, Y., Wright, J. and Richer, C. (1998). Predictive validity of coping strategies on marital satisfaction: Cross-sectional and longitudinal evidence. *Journal of Family Psychology*, 12(1), 112-131.
- Bouchard, G. and Theriault, V. J. (2003). Defense mechanisms and coping strategies in conjugal relationships: An integration. *International Journal of Psychology*, 38(2), 79-90.
- Bradbury, T. N., Fincham, F. D. and Beach, S. R. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 964-980.
- Bristol, M. M., Gallagher, J. J. and Schopler, E. (1988). Mothers and fathers of young developmentally disabled and nondisabled boys: Adaptation and spousal support. *Developmental Psychology*, 24(3), 441–451.
- Browne, M.W. and Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In: Bollen, K.A. and Long, J.S. (Eds.), *Testing structural equation models* (pp. 136-162). Beverly Hills, CA: Sage.
- Buluş, M. ve Bağcı, B. (2016). Evlilik doyumu: Aile yılmazlığı ve etkili iletişim becerilerinin rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(40), 136-152.

- Busby, D. M., Christensen, C., Crane, R. D. and Larson, J. H. (1995). A revision of the dyadic adjustment scale for use with distressed and non-distressed couples: Construct hierarchy and multidimensional scales. *Journal of Marital Family Therapy*, 21, 289-98.
- Büyükbayraktar, Ç. G. ve Kesici, Ş. (2015). *Evli çiftlerin evlilikteki bağlılıkları ve bağlanma stillerinin çift uyumunu yordaması*. Doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Bodenmann, G. (1995). A systemic-transactional conceptualization of stress and coping in couples. *Swiss Journal of Psychology / Schweizerische Zeitschrift für Psychologie / Revue Suisse de Psychologie*, 54(1), 34-49.
- Bodenmann, G. (1997). Dyadic coping-a systematic-transactional view of stress and coping among couples: Theory and empirical findings. *European Review of Applied Psychology*, 47, 137-140.
- Bodenmann, G. (2000). *Stress und Coping bei Paaren [stress and coping in couples]*. Göttingen (Germany): Hogrefe.
- Bodenmann, G. and Cina, A. (2000). Stress und Coping als Prädiktoren für Scheidung: Eine prospektive Fünf-Jahre-Längsschnittstudie. *Zeitschrift für Familienforschung*, 12(2), 5-20.
- Bodenmann, G., Charvoz, L., Widmer, K. and Bradbury, T. N. (2004). Differences in individual and dyadic coping among low and high depressed, partially remitted, and nondepressed persons. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 26(2), 75-85.
- Bodenmann, G. (2005). Dyadic coping and its significance for marital functioning. In T. Revenson, K. Kayser and G. Bodenmann (Ed.) *Coping in couples* (pp. 33-46). Washington, DC: American Psychological Association.
- Bodenmann, G., Pihet, S. and Kayser, K. (2006). The relationship between dyadic coping

- and marital quality: a 2-year longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, 20(3), 485-492.
- Bodenmann, G. (2008). *Dyadisches Coping Inventar: Test manual* [Dyadic Coping Inventory: Testmanual]. Bern, Switzerland: Huber.
- Bodur, N. E., oşar, B. ve Erdem, M. (2013). İnfertil çiftlerde evlilik uyumunun demografik ve klinik değişkenlerle ilişkisi. *Cukurova Medical Journal*, 38(1), 51-62.
- Braithwaite, J. and Mont, D. (2009). Disability and poverty: A survey of World Bank poverty assessments and implications. *ALTER - European Journal of Disability Research*, 3(3), 219–232.
- Burgess, E. W. and Cottrell Jr, L. S. (1939). *Predicting success or failure in marriage*. New York: Prentice Hall.
- Carr, D., Freedman, V. A., Cornman, J. C. and Schwarz, N. (2014). Happy marriage, happy life? Marital quality and subjective well-being in later life. *Journal of Marriage and Family*, 76(5), 930-948.
- Carver, C. S., Scheier, M. F. and Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 267-283.
- Cavkaytar, A. (2010). Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Aileler. Tülin Güler (Ed.), *Anne Baba Eğitimi* (ss. 73-89). Ankara: PEGEM.
- Cesur Altıntaş, M. (2015). *Eşi alkol bağımlısı olan ve olmayan kadınların evlilik uyumu: eş bağımlılık, algılanan güç, depresyon, anksiyete ve stres açısından bir inceleme*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2. ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Coyne, J. C. and Smith, D. A. (1991). Couples coping with a myocardial infarction: a contextual perspective on wives' distress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(3), 404-412.

- Crane, D. R., Middleton, K. C. and Bean, R. A. (2000). Establishing criterion scores for the Kansas marital satisfaction scale and the revised dyadic adjustment scale. *American Journal of Family Therapy*, 28(1), 53-60.
- Çağ, P. ve Yıldırım, İ. (2016). Evlilik doyumunu yordayan ilişkisel ve kişisel değişkenler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 13-23.
- Çan Aslan, Ç. (2010). *Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların psikolojik belirtileri, sosyal destek algıları ve stresle başa çıkma tarzlarının karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Çapa, B. (2009). *Zihin engelli ve otistik çocuğa sahip ailelerin toplumsal hayata katılmada yaşadıkları güçlüklerin karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Çelik, E., (2015). Evlilik Doyumu. Ahmet Akın-Eyüp Çelik (Ed.) *Psikolojide Güncel Kavramlar III: Aile-Evlilik* (ss. 24-26). Ankara: Nobel Yayınları.
- Çelik, M. (2006). *Evlilik doyum ölçeği geliştirme çalışması*. Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Çıtışlı Turgut, M. K. (2018). *Evlilik çatışması ve evlilik doyumu arasındaki ilişkide affetmenin aracı rolü*. Yüksek lisans tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep.
- Çitil, M. (2012). *Yasalar ve Özel Eğitim*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Davidson, B. (1984). A test of equity theory for marital adjustment. *Social Psychology Quarterly*, 47(1) 36-42.
- Davis, N. O. and Carter, A. S. (2008). Parenting stress in mothers and fathers of toddlers with autism spectrum disorders: Associations with child characteristics. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(7), 1278-1291.

- Dehle, C. ve Weiss, R. L. (2002). Associations between anxiety and marital adjustment. *The Journal of Psychology*, 136(3), 328-338.
- Demiray, Ö. (2006). *Evlilikte uyumun demografik özelliklere göre incelenmesi*. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Diyarbakır.
- Dereli, F. ve Okur, S. (2008). Engelli çocuğa sahip olan ailelerin depresyon durumunun belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, 25, 164-168.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, (2002). Türkiye Özürlüler Araştırması. Ankara.
- Dilmaç, B. ve Bakırcıoğlu, A. (2019). Evli bireylerin sahip oldukları değerler, iletişim becerileri ve evlilik uyumu arasındaki yordayıcı ilişki. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 110-124.
- Doğru, S. S. Y. ve Arslan, E. (2008). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyi ile durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 543-553.
- Doman, L. C. H. and Roux, A. (2010). The causes of loneliness and the factors that contribute to wards it: A literature review. *The Journal of Humanities*, 50(2), 216-228.
- Duygun, T. ve Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 37 -52.
- Dünya Engelliler Vakfı, 2010. Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu. (Çevrimiçi) https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/9259/mod_resource/content/0/engelsiz%C5%9Fehirplanlama%20raporu.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2019). s.5.
- Dünya Sağlık Örgütü, (2011). Dünya Engellilik Raporu.
- Dünya Sağlık Örgütü, (2018). Disability and Health. (Çevrimiçi) <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health> (Erişim Tarihi: 17.12.2019).

- Dyson, L. L. (1997). Fathers and mothers of school-age children with developmental disabilities: Parental stress, family functioning, and social support. *American Journal On Mental Retardation*, 102(3), 267-279.
- Eker, E. (2019). *Romantik çiftlerde öznel partner affediciliğinin ilişki istikrarına etkisi*. Yüksek lisans tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Ende İnce Z. ve Güdücü Tüfekçi, F. (2015). Engelli çocuğu olan ebeveynlerde evlilik uyumu ve yaşam doyumunun değerlendirilmesi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 102-112.
- Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N. ve Alpan, R. L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 18(1), 39-47.
- Eripek, S. (2012). *Zihin Yetersizliği Olan Bireyler ve Eğitimleri*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Essex, E. L., Seltzer, M. M. and Krauss, M. W. (1999). Differences in coping effectiveness and well-being among aging mothers and fathers of adults with mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 104(6), 545-563.
- Feldman, M. A., Varghese, J., Ramsay, J. and Rajska, D. (2002). Abstract. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 15(4), 314-323.
- Fıfıloğlu, H. (1992). Lisansüstü öğrencilerin evlilik uyumu. *Psikoloji Dergisi*, 7(28), 16-22.
- Fıfıloğlu, H. ve Demir, A. (2000). Applicability of the dyadic adjustment scale for measurement of marital quality with turkish couples. *European Journal of Psychological Assessment*, 16(3), 214-218.
- Fidanoğlu, O. (2007). *Evlilik uyumu ile eşlerin somatizasyon düzeyleri arasındaki ilişki ve diğer sosyodemografik değişkenler açısından karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Fincham, F. D. (2003). Marital conflict: Correlates, structure, and context. *Current Directions in Psychological Science*, 12(1), 23-27.

- Florian, V. and Findler, L. (2001). Mental health and marital adaptation among mothers of children with cerebral palsy. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71(3), 358-367.
- Folkman, S. and Lazarus, R. S. (1980). An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 21, 219-239.
- Folkman, S. and Lazarus, R. S. (1985). If it changes it must be a process: study of emotion and coping during three stages of a college examination. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(1), 150-170.
- Folkman, S., Lazarus, R. S., Gruen, R. J. and DeLongis, A. (1986). Appraisal, coping, health status, and psychological symptoms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(3), 571-579.
- Gallagher, S., Phillips, A. C., Oliver, C. and Carroll, D. (2008). Predictors of psychological morbidity in parents of children with intellectual disabilities. *Journal of Pediatric Psychology*, 33(10), 1129-1136.
- Gargiulo, R. M. (1985). *Working With Parents Of Exceptional Children: A Guide For Professionals*. (pp 22-30). Boston: Houghton Mifflin.
- Gargiulo, R. M. and Bouck, E. C. (2019). *Special education in contemporary society: An introduction to exceptionality*. (pp. 121-123). Sage Publications, Incorporated.
- Genç, Y. (2017). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi: Sakarya Örneği. *International Congress on Politic, Economic and Social Studies*, 3, 245-253.
- Gladding, S. T. (2012). *Aile Terapisi: Tarih Kuram ve Uygulamaları*, (Çev.) İ. Keklik ve İ. Yıldırım, Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Glenn, N. D. (1990). Quantitative research on marital quality in the 1980s: A critical review. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 818-831.
- Glidden, L. M. and Natcher, A. L. (2009). Coping strategy use, personality, and adjustment of parents rearing children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(12), 998-1013.

- Gottman, J. M. and Levenson, R. W. (1992). Marital processes predictive of later dissolution: behavior, physiology, and health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(2), 221-233.
- Grych, J. H., Seid, M. and Fincham, F. D. (1992). Assessing marital conflict from the child's perspective: the children's perception of interparental conflict scale. *Child Development*, 63, 558-572.
- Greeff, A. P. and De Bruyne, T. (2000). Conflict management style and marital satisfaction. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 26, 321-334.
- Gupta, V. B. (2007). Comparison of parenting stress in different developmental disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 19(4), 417-425.
- Guralnick, M. J., Hammond, M. A., Neville, B. ve Connor, R. T. (2008). The relationship between sources and functions of social support and dimensions of child-and parent-related stress. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52(12), 1138-1154.
- Güleç, G. (2012). *Aile ve evlilik. Aile yapısı ve ilişkileri* (1.Basım) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset tesisleri.
- Gülsün, M., Ak, M. ve Bozkurt, A. (2009). Psikiyatrik açıdan evlilik ve cinsellik. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(1), 68-79.
- Gümüşdaş, M. ve Apay, S. E. (2016). Gebelikte evlilik uyumu ve sosyal destek arasındaki ilişki. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 1-8.
- Gündoğdu, A. (2007). *Relationships between self-construals and marital quality*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Grosse, S. D., Flores, A. L., Ouyang, L., Robbins, J. M. and Tilford, J. M. (2009). Impact of spina bifida on parental caregivers: Findings from a survey of arkansas families. *Journal of Child and Family Studies*, 18(5), 574-581.
- Hamilton, G. V. (1929). *A research in marriage*. Newyork: Boni.

- Hamilton, S. and Fagot, B. I. (1988). Chronic stress and coping styles: a comparison of male and female undergraduates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(5), 819.
- Halford, W. K., Kelly, A. and Markman, H. J. (1997). *The concept of a healthy marriage. Clinical handbook of marriage and couples intervention*, 3-11.
- Hastings, R. P. and Beck, A. (2004). Practitioner review: Stress intervention for parents of children with intellectual disabilities. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 45(8), 1338-1349.
- Hayes, S. A. and Watson, S. L. (2013). The impact of parenting stress: A meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder. *Journal Of Autism And Developmental Disorders*, 43(3), 629-642.
- Heaman, D. J. (1995). Perceived stressors and coping strategies of parents who have children with developmental disabilities: a comparison of mothers with fathers. *Journal Of Pediatric Nursing*, 10(5), 311-320.
- Hodge, D., Hoffman, C. D. and Sweeney, D. P. (2011). Increased psychopathology in parents of children with autism: Genetic liability or burden of caregiving?. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 23(3), 227-239.
- Hunsley, J., Best, M., Lefebvre, M. and Vito, D. (2001). The seven-item short form of the Dyadic Adjustment Scale: Further evidence for construct validity. *American Journal Of Family Therapy*, 29(4), 325-335.
- Işıkhan, V. (2005). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin psiko-sosyal ve sosyoekonomik sorunları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16(2), 35-52.
- İçmeli, C., Ataoğlu, A., Canan, F. ve Özçetin, A. (2008). Zihinsel özürlü çocukları olan ebeveynler ile sağlıklı çocuklara sahip ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının karşılaştırılması. *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi*, 10(3), 21-28.
- İdiz, Z. (2009). *Evlilik uyumu, evlilik yatırımı, aile içi şiddet ve intihar girişimi arasındaki bağlantıların sosyal psikolojik açıdan incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Ankara

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Sosyal Psikoloji) Anabilim Dalı.
Ankara.

- Jenhaug, L. and Askheim, O. P. (2018). Empowering parents as co-producers: Personal assistance for families with disabled children. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 20(1), 266-276.
- Jerskey, B. A., Panizzon, M. S., Jacobson, K. C., Neale, M. C., Grant, M. D., Schultz, M., Eisen, S. A., Tsuang, M. T. and Lyons, M. J. (2010). Marriage and divorce: a genetic perspective. *Personality and Individual Differences*, 49(5), 473-478.
- Kalkan, M. ve Ersanlı, E. (2008). Bilişsel-davranışçı yaklaşıma dayalı evlilik ilişkisini geliştirme programının evli bireylerin evlilik uyumuna etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8(3), 963-986.
- Karadağ, G. (2014). Özel Gereksinimi Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşadığı Zorluklar ve Çözüm Önerileri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 13(6), 491-494.
- Karadağ, Ş. (2015). *Evlilik uyumu ilişkisinde aile içi iletişimin rolü: Konya örneği*. Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Karakuş, Ö. ve Kırılıoğlu, M. (2019). Engelli bir çocuğa sahip olmanın getirdiği yaşam deneyimleri: Anneler üzerinden nitel araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 96-112.
- Karpat, D. (2011). *Yaygın gelişimsel bozukluk tanısı alan çocukların ebeveynlerinin yaşadığı yas tepkilerinin, evlilik uyumlarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Karpat, D. ve Girli, A. (2012). Yaygın gelişimsel bozukluk tanılı çocukların anne-babalarının yas tepkilerinin, evlilik uyumlarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 13(02), 69-89.
- Kavak, A. K. (2018). *Evlilik birliğinin korunması*. Yüksek lisans tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çankaya.

- Kaytez, N., Durualp, E. ve Kadan, G. (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197-214.
- Kazak, A. E. and Marvin, R. S. (1984). Differences, difficulties and adaptation: Stress and social networks in families with a handicapped child. *Family Relations*, 33, 67-77.
- Kearney, P. M. ve Griffin, T. (2001). Between joy and sorrow: Being a parent of a child with developmental disability. *Journal of advanced nursing*, 34(5), 582-592.
- Kenny, D. A., Kashy, D. A. and Cook, W. L. (2006). *Dyadic data analysis*. New York: Guilford Press.
- Khatun, M. N., Deebea, F. and Tushar, T. A. (2019). Psychometric properties of Lock-Wallace short marital adjustment scale (LWSMAT) for Bangladeshi couples. Dhaka University *Journal of Biological Sciences*, 28(2), 159-165.
- Kiecolt-Glaser, J. K. and Newton, T. L. (2001). Marriage and health: his and hers. *Psychological Bulletin*, 127(4), 472-503.
- Kiecolt-Glaser, J. K., Newton, T., Cacioppo, J. T., MacCallum, R. C., Glaser, R. And Malarkey, W. B. (1996). Marital conflict and endocrine function: Are men really more physiologically affected than women?. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(2), 324.
- Kinnunen, U. and Feldt, T. (2004). Economic stress and marital adjustment among couples: Analyses at the dyadic level. *European Journal of Social Psychology*, 34(5), 519-532.
- Koydemir, S., Selışık, Z. E. S. ve Tezer, E. (2016). Evlilik uyumu ve mükemmeliyetçilik boyutları arasındaki ilişkiler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(23), 65-75.
- Köksal, G. ve Kabasakal, Z. (2012). Zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 71-91.

- Kurdek, L.A. (1995). Predicting change in marital satisfaction from husbands' and wives' conflict resolution styles. *Journal of Marriage and Family*, 57(1), 153-161.
- Kurt, A. S., Tekin, A., Koçak, V., Kaya, Y., Özpulat, Ö. ve Önat, H. (2008). Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların karşılaştıkları güçlükler. *Türkiye Klinikleri Journal of Pediatrics*, 17(3), 158-163.
- Lach, L. M., Kohen, D. E., Garner, R. E., Brehaut, J. C., Miller, A. R., Klassen, A. F. and Rosenbaum, P. L. (2009). The health and psychosocial functioning of caregivers of children with neurodevelopmental disorders. *Disability and Rehabilitation: An International, Multidisciplinary Journal*, 31(8), 607-618.
- Lavner, J. A., Karney, B. R. and Bradbury, T. N. (2016). Does couples' communication predict marital satisfaction or does marital satisfaction predict communication?. *Journal of Marriage and Family*, 78(3), 680-694.
- Lazarus, R. S. and Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer Publishing Company.
- Ledermann, T., Macho, S. and Kenny, D. A. (2011). Assessing mediation in dyadic data using the actor-partner interdependence model. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 18(4), 595-612.
- Leonardi, M., Bickenbach, J., Ustun, T. B., Kostanjsek, N. and Chatterji, S. (2006). The definition of disability: what is in a name?. *The Lancet*, 368(9543), 1219-1221.
- Locke, H. J. (1947). Predicting marital adjustment by comparing a divorced and a happily married group. *American Sociological Review*, 12(2), 187-191.
- Locke, H. J. and Wallace, K. M. (1959). Short marital-adjustment and prediction tests: Their reliability and validity. *Marriage And Family Living*, 21(3), 251-255.
- Lopez, J. L., Riggs, S. A., Pollard, S. E. and Hook, J. N. (2011). Religious commitment, adult attachment, and marital adjustment in newly married couples. *Journal of Family Psychology*, 25(2), 301-309.
- Lopez, V., Clifford, T., Minnes, P. and Ouellette-Kuntz, H. (2008). Parental stress and

- coping in families of children with and without developmental delays. *Journal on Developmental Disabilities*, 14(2), 99-104.
- Lovell, B., Moss, M. and Wetherell, M. A. (2015). The psychophysiological and health corollaries of child problem behaviours in caregivers of children with autism and ADHD. *Journal of Intellectual Disability Research*, 59(2), 150-157.
- Lussier, Y., Sabourin, S. and Turgeon, C. (1997). Coping strategies as moderators of the relationship between attachment and marital adjustment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 14(6), 777-791.
- Lye, D.N. and Biblarz, T. J. (1993). The effects of attitudes to ward family life and gender roles on marital satisfaction. *Journal of Family Issues*, 14(2), 157-188.
- Malkoç, B. (2001). *The relationship between communication patterns and marital adjustment*. The Degree of Master, Middle East Technical University Social Sciences, Ankara.
- Malkoç, G. ve Güren, A. S. (2018). Evli ve çocuk sahibi çiftlerin evlilik uyumu, evlilik çatışması, yakın ilişki düzeyi ve yalnızlık düzeylerinin çocuk yetiştirme tutumları ile ilişkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(1), 225-239.
- Marsh, H. W., Hau, K. T., Artelt, C., Baumert, J. and Peschar, J. L. (2006). OECD's brief self-report measure of educational psychology's most useful affective constructs: Cross-cultural, psychometric comparisons across 25 countries. *International Journal of Testing*, 6(4), 311-360.
- McLaughlin, M., Cormier, L. S. and Cormier, W. H. (1988). Relation between coping strategies and distress, stress, and marital adjustment of multiple-role women. *Journal of Counseling Psychology*, 35(2), 187-193.
- Meral, B. F. (2011). *Gelişimsel yetersizliği olan çocuk annelerinin aile yaşam kalitesi algılarının incelenmesi*. Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Metin., E. N. (2012). Özel gereksinimli çocuğun aileye katılımı. E.N. Metin (Ed.). Özel gereksinimli çocuklar (ss.11-28). Ankara: Maya Akademi Yayınevi.

- Miller, A. C., Gordon, R. M., Daniele, R. J. and Diller, L. (1992). Stress, appraisal, and coping in mothers of disabled and nondisabled children. *Journal of Pediatric Psychology*, 17(5), 587-605.
- Muke, S. S., Ghanawat, G. M., Chaudhury, S., Mishra, S. K., Verma, A. N. ve Singh, A. R. (2014). Marital adjustment of patients with substance dependence, schizophrenia and bipolar affective disorder. *Medical Journal of Dr. DY Patil University*, 7(2), 133-138.
- Naz, N. (2019). *Otizimli Çocuğu Olan Anne-Babaların Evlilik Uyumu ve Duygu Düzenleme Güçlükleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Olsson, M. B. and Hwang, C. P. (2001). Depression in mothers and fathers of children with intellectual disability. *Journal of intellectual disability research*, 45(6), 535-543.
- O'Leary, S. G. and Vidair, H. B. (2005). Marital adjustment, child-rearing disagreements, and overreactive parenting: predicting child behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 19(2), 208-216.
- Öksüz, Z. (2008). *Otistik ve normal çocuk sahibi anne babaların bazı psikiyatrik ve psikolojik özelliklerinin karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Ömeroğlu, F. (2019). *Engelli çocuğu olan annelerin evlilik uyumlarını etkileyen psikolojik ve sosyodemografik faktörlerin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Lefkoşa.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2006). Resmi Gazete: 26184.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2018). Resmi Gazete: 30471.
- Özğüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özkaya, C. (2010). *Türkiye'de Aile*. İstanbul: Sekam Yayınları.
- Özmen, D. ve Çetinkaya, A. (2012). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı sorunlar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 28(3), 35-49.

- Özokçu, O. ve Canpolat, M. (2013). Grup rehberliği programının zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin stres düzeylerine etkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(24), 181-196.
- Parkes, K. R. (1984). Locus of control, cognitive appraisal, and coping in stressful episodes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(3), 655-668.
- Pelchat, D., Lefebvre, H. and Perreault, M. (2003). Differences and similarities between mothers' and fathers' experiences of parenting a child with a disability. *Journal of Child Health Care*, 7(4), 231-247.
- Pottie, C. G. and Ingram, K. M. (2008). Daily stress, coping, and well-being in parents of children with autism: A multilevel modeling approach. *Journal of Family Psychology*, 22(6), 855-864.
- Ptacek, J. T., and Dodge, K. L. (1995). Coping strategies and relationship satisfaction in couples. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(1), 76-84.
- Revenson, T. A. (1994). Social support and marital coping with chronic illness. *Annals of Behavioral Medicine*, 16(2), 122-130.
- Richman, D. M., Belmont, J. M., Kim, M., Slavin, C. B. And Hayner, A. K. (2009). Parenting stress in families of children with Cornelia de Lange syndrome and Down syndrome. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 21(6), 537-553.
- Roach, A. J., Frazier, L. P. and Bowden, S. R. (1981). The marital satisfaction scale: Development of a measure for intervention research. *Journal of Marriage and the Family*, 43(3), 537-546.
- Rosario, M., Shinn, M., Mørch, H. And Huckabee, C. B. (1988). Gender differences in coping and social supports: Testing socialization and role constraint theories. *Journal of Community Psychology*, 16(1), 55-69.
- Rusbult, C. E., Johnson, D. J. and Morrow, G. D. (1986). Predicting satisfaction and commitment in adult romantic involvements: An assessment of the generalizability of the investment model. *Social Psychology Quarterly*, 49(1) 81-89.

- Sabatelli, R. M. (1988). Measurement issues in marital research: A review and critique of contemporary survey instruments. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 891-915.
- Sarıkaya, S. (2011). *Zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin stresle başa çıkma düzeylerinin ve yaşam doyumlarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Schermelleh-Engel, K. and Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Selye, H. (2013). *Stress in health and disease*. Butterworth-Heinemann.
- Sharaievska, I., Kim, J. and Stodolska, M. (2013). Leisure and marital satisfaction in intercultural marriages. *Journal of Leisure Research*, 45(4), 445-465.
- Shek, D. T. and Cheung, C. K. (2008). Dimensionality of the Chinese Dyadic Adjustment Scale based on confirmatory factor analyses. *Social Indicators Research*, 86(2), 201-212.
- Sivrikaya, T. ve Tekinarslan, İ. Ç. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(02), 17-31.
- Smith, L. E., Seltzer, M. M., Tager-Flusberg, H., Greenberg, J. S. and Carter, A. S. (2008). A comparative analysis of well-being and coping among mothers of toddlers and mothers of adolescents with ASD. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(5), 876-889.
- Smith, T. B., Oliver, M. N. and Innocenti, M. S. (2001). Parenting stress in families of children with disabilities. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71(2), 257-261.
- Sood, P. (2020). *Stress and coping in parents of children with developmental disabilities and the development of a brief coping intervention*. Doctoral dissertation, University of Wales Trinity Saint David. UK.
- Soylu, Y. ve Kağnıcı, D. Y. (2015). Evlilik uyumunun empatik eğilim, iletişim ve çatışma çözme stillerine göre yordanması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik*

Dergisi, 5(43), 44-54.

Spangenberg, J. J. and Theron, J. C. (1999). Stress and coping strategies in spouses of depressed patients. *The Journal of Psychology*, 133(3), 253-262.

Spanier, G. B. (1972). Romanticism and marital adjustment. *Journal of Marriage and The Family*, 34(3), 481-487.

Spanier, G. B. (1976). Measuring dyadic adjustment: A new scales for assessing the quality of marriage and similar dyads. *Journal of Marriage and the Family*, 38(1), 15-28.

Spanier, G. B. and Lewis B. A, (1980). Marital quality: a review of the seventies, *Journal of Marriage and the Family*. 42(4), 825-830.

Sporakowski, M. J. and Hughston, G. A. (1978). Prescriptions for a happy marriage: Adjustments and satisfactions of couples married for 50 or more years. *The Family Coordinator*, 27(4), 321-327.

Sprey, J. (1979). *Conflict theory and the study of marriage and the family*. W.R Burr, R Hill, R.I Nye, I.L Reiss (Eds.), Contemporary theories about the family, The Free Press, New York, 130-159.

Stanley, S. M., Ragan, E. P., Rhoades, G. K. and Markman, H. J. (2012). Examining changes in relationship adjustment and life satisfaction in marriage. *Journal of Family Psychology*, 26(1), 165-170.

Stone, A. A. and Neale, J. M. (1984). New measure of daily coping: development and preliminary results. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(4), 892-906.

Stoneman, Z. and Gavidia-Payne, S. (2006). Marital adjustment in families of young children with disabilities: Associations with daily hassles and problem-focused coping. *American Journal on Mental Retardation*, 111(1), 1-14.

Strachan, J.W. (2005). *Fathers of children with educational disabilities: The role of stress in life satisfaction*. Doctoral thesis, College Of Human Sciences, The Florida State University, Tallahassee.

- Şendil, G. ve Korkut, Y. (2008). Evli çiftlerdeki çift uyumu ve evlilik çatışmasının demografik özellikler açısından incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 28(1), 15-34.
- Şener, A. ve Terzioğlu, G. (2008). Bazı sosyo-ekonomik ve demografik değişkenler ile iletişimin eşler arası uyuma etkisinin araştırılması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 13(13), 7-20.
- Şengül, S. ve Baykan, H. (2013). Zihinsel engelli çocukların annelerinde depresyon, anksiyete ve stresle başa çıkma tutumları. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 14(1), 30-39.
- Tezer, E. (1994). Evlilik ve iş doyumu ilişkisi. İkili çatışmalar ve bazı demografik değişkenlerin rolü. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(1), 1-12.
- Tezer, E. (1986). *Evli eşler arasındaki çatışma davranışları: algılama ve doyum*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- The International Classification of Functioning (ICF), (2001). *Disability and Health*. Geneva, World Health Organization.
- Tomar, İ. H. (2014). *Kaynak kaybı ile evlilik uyumu arasındaki ilişkide başa çıkma stratejilerinin diyadik analizi*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Trabzon İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2014. Engelliliğin Nedenleri ve Önlenmesi. (Çevrimiçi) <https://docplayer.biz.tr/5190783-Engelliligin-nedenleri-ve-onlenmesi.html> (Erişim Tarihi: 08.12.2019), ss. 4-8.
- Troupe, F. (2008). *Marital conflict: A longitudinal study*. Florida State University. Collage Of Human Sciences.
- Trute, B. (1990). Child and parent predictors of family adjustment in households containing young developmentally disabled children. *Family Relations*, 39(3), 292-297.
- Tuncay, B. ve Polat, S. (2019). Zihinsel Engelli Çocukların Sağlıklı Kardeşlerinin Benlik Saygısı ve Okul Başarısının Belirlenmesi. *SDÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(3), 284-288.

- Tunç, S. (2019). *Üniversite öğrencilerinin aile aidiyeti, evlilik beklentileri ve evlilik tutumları arasındaki ilişki*. Yüksek lisans tezi, Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tutarel-Kışlak, Ş. (1999). Evlilikte Uyum Ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. 3P Psikiyatri, Psikoloji, *Psikofarmakoloji Dergisi*, 7(1), 55-65.
- Tutarel-Kışlak, Ş. ve Çabukça, F. (2002). Empati ve demografik değişkenlerin evlilik uyumu ile ilişkisi. *Aile ve Toplum*, 2(5), 35-42.
- Tutarel-Kışlak, Ş. ve Göztepe, I. (2017). Duygu dışavurumu, empati, depresyon ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 27-46.
- Tüfekçi Hoşgör, E. (2013). *Evli çiftlerin öfke ifade tarzları ile evlilik uyumunun incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2011). Nüfus ve Konut Araştırması (NKA). Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=276.
- Üstün, V. (2018). *Engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal sorunlarının değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Waite, L. J., Luo, Y. ve Lewin, A. C. (2009). Marital happiness and marital stability: Consequences for psychological well-being. *Social Science Research*, 38(1), 201-212.
- Watts, K. J., Sherman, K. A., Mireskandari, S., Meiser, B., Taylor, A. and Tucker, K. (2011). Predictors of relationship adjustment among couples coping with a high risk of developing breast/ovarian cancer. *Psychology & Health*, 26 (sup1), 21-39.
- Wunderer, E. and Schneewind, K. A. (2008). The relationship between marital standards, dyadic coping and marital satisfaction. *European Journal of Social Psychology*, 38(3), 462-476.
- Yalçın, H. (2014). Evlilik uyumu ile sosyodemografik özellikler arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 250-261.

- Yavuz, S. (2016). *Normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynler ile zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumu ve yaşam doyumu düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Yavuzer, H. (2011). *Çocuk Psikolojisi*. 33. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşiltepe, S. S. ve Çelik, M. (2014). Öğretmenlerin evlilik uyumlarının psikolojik iyi olma ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Elementary Education Online*, 13(3), 992-1013.
- Yıldırım, İ. (1993). Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki evli bireylerin uyum düzeyleri. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1(4), 23-29.
- Yılmazçoban, M. (2011). Evlilikte çiftleri etkileyen unsurlar ve arkadaşlık ilkeleri. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 178-195.
- Zaidi, A. and Burchardt, T. (2005). Comparing incomes when needs differ: equalization for the extra costs of disability in the UK. *Review of Income and Wealth*, 51, 89-114.
- Zamani, Z. A., Nasir, R., Hashim, R. S. and Yusof, N. M. (2012). Effects of demographic variables on marital satisfaction. *Asian Social Science*, 8(9), 46-49.
- Zarnaghash, M., Zarnaghash, M. and Shahni, R. (2013). The influence of family therapy on marital conflicts. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84, 1838-1844.
- Zeren, F. ve Gürsoy, E. (2019). İnfertil çiftlerde çift uyumu ve yaşam kalitesinin önemi. *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi (HEAD)*, 16(1), 68-72.

EKLER

EK 1: Etik Kurul İzin Formu

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ETİK KURUL KARARI

Tarih:19.04.2019

No: 2019/37

Çalışmanın Türü:	Yüksek Lisans Tezi
Konu:	Anket Uygulama
Başlık:	"Engelli Çocuğa Sahip Çiftlerin Başa Çıkma Süreçleri, Umut Düzeyleri ve Evlilik Uyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi"
Yürütücü / Danışman:	Dr. Öğr. Üyesi Büşra AKÇABOZAN KAYABOL
Yazar:	Mehmet GÖKTAŞ
Karar:	Olumlu

Prof. Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK
Eğitim Fak./Etik Kurul Başkanı

Prof. Dr. Ömer ÖZKAN
Hukuk Fak. / Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Yaşar ÖZBAY
Eğitim Fak. / Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Osman Tolga ARICAK
İİSB Fak. / Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Mazlum ÇELİK
İİSB Fak. / Etik Kurul Üyesi

Doç. Dr. Şaziye Senem BAŞGÜL
İİSB Fak. / Etik Kurul Üyesi

Doç. Dr. Ahmet KESER
İİSB Fak. / Etik Kurul Üyesi

EK 2: Çift Başa Çıkma Envanteri İzin Formu

Sevgili Mehmet Merhaba,

Yüksek lisans tez çalışmanız kapsamında "Çift Başa Çıkma Envanteri" nin kullanımına ilişkin 19.06.2018 tarihli izin talebiniz memnuniyetle karşılanmış ve kabul edilmiştir. ÇBE'nin soru formu, puanlama biçimi ve psikometrik özelliklerine ilişkin bilgilerin yer aldığı belgeleri gönderiyorum. Süreçte ölçekle ilgili sormak istediğiniz sorulara açık olduğumu bildirir, iyi çalışmalar dilerim.

24.06.2018

Dr. İsmail Hakkı TOMAR

Adres ve İletişim Bilgileri

Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı
Havaalanı Yolu Üzeri 8.km Gaziantep
e-posta: ismail.tomar@hku.edu.tr
İş Tel: +90342 211 80 80 Dahili: 1107

EK 3: Yenilenmiş Çift Uyum Ölçeği İzin Formu

aylin gündoğdu <aylin@aylingundogdu.com>

Alıcı: ben ▾

Merhaba Mehmet Bey,

Öncelikle ilginiz ve çalışmanız için teşekkür ederim. Ölçeği elbette kullanabilirsiniz.

Bulgularınızı benimle paylaşırsanız yeni yapılan çalışmalar hakkında bilgi edinmiş olurum.

İyi çalışmalar diliyorum,

www.aylingundogdu.com

EK 4: Kişisel Bilgi Formu

Değerli katılımcı,

Bu araştırmada engelli çocuğa sahip çiftlerin karşılaştıkları bazı durumların incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada kişisel bilgilerinizi (ad-soyad) belirtmeniz **gerekmeyecektir**. Araştırmaya eşinizle birlikte katılımınız gerekmektedir. Bu yüzden öncelikle eşinizle **ORTAK BİR RUMUZ** (örneğin; çiçek, yağmur ya da bir simge gibi) belirleyip aşağıda belirlenen alana **aynı RUMUZU** yazmanız önem taşımaktadır. Sizin ve eşinizin ölçekleri birbirinizden etkilenmeden ayrı ayrı doldurmanız istenmektedir. Cevaplarınız gizli tutulacak ve sadece bilimsel çalışma için kullanılacaktır. Lütfen tüm soruları içtenlikle ve eksiksiz olarak doldurunuz. Katılımcı olarak içtenliğiniz ve sağlayacağınız katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

RUMUZ: _____

Arş. Gör. Mehmet GÖKTAŞ
Hasan Kalyoncu Üniversitesi Eğitim Fakültesi
mehmet.goktas@hku.edu.tr

Cinsiyetiniz : Kadın Erkek
Yaşınız :
Eğitim Düzeyiniz : İlkokul Ortaokul Lise
 Ön lisans Üniversite Lisansüstü
Kaç yıldır evlisiniz? :
Kaç çocuğunuz var? : çocuğum var.
Kaç çocuğunuzun bir engeli var? : çocuğumun engeli var.
Çift olarak engelli çocuğunuzun durumuna ilişkin bir eğitim aldınız mı? : Evet Hayır

ENGELLİ ÇOCUĞUNUZ İLE İLGİLİ BİLGİLER

Bu bölümde sizden engelli çocuğunuzla ilgili bilgiler istenmektedir. Eğer birden fazla engelli çocuğunuz varsa, her çocuğunuza ait bilgileri ayrı ayrı doldurunuz. Sadece bir engelli çocuğunuz varsa 2. çocuk kısmını boş bırakınız.

1.ÇOCUK

2.ÇOCUK

Çocuğunuzun;

Cinsiyeti : Kız Erkek
Yaşı :
Ne zamandan beri engeli var? : Doğumundan beri vardı.
 Sonradan meydana geldi.
Tanılanma yaşı :
Engellilik süresi : _____ Yıl | _____ Ay
Doğum Sırası :'inci/üncü çocuk
Engel türü :
 Zihinsel Yetersizlik İşitme Yetersizliği
 Görme Yetersizliği Ortopedik Yetersizlik
 Dil ve Konuşma Güçlüğü Özel Öğrenme Güçlüğü
 Üstün Zekâ ve Özel Yetenek
 Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
 Otizm Spektrum Bozukluğu (Yaygın Gelişimsel Bozukluk, Asperger, Atipik Otizm)
 Duygusal, Davranışsal ve Sosyal Uyum Güçlüğü Yaşama
 Diğer (Belirtiniz) :
Engel derecesi : Hafif Düzey Orta Düzey Ağır Düzey
Çocuğunuz okul dışındaki herhangi bir kurum/uzmandan eğitim ya da destek alıyor mu? : Evet Hayır

Çocuğunuzun;

Cinsiyeti : Kız Erkek
Yaşı :
Ne zamandan beri engeli var? : Doğumundan beri vardı.
 Sonradan meydana geldi.
Tanılanma yaşı :
Engellilik süresi : _____ Yıl | _____ Ay
Doğum Sırası :'inci/üncü çocuk
Engel türü :
 Zihinsel Yetersizlik İşitme Yetersizliği
 Görme Yetersizliği Ortopedik Yetersizlik
 Dil ve Konuşma Güçlüğü Özel Öğrenme Güçlüğü
 Üstün Zekâ ve Özel Yetenek
 Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
 Otizm Spektrum Bozukluğu (Yaygın Gelişimsel Bozukluk, Asperger, Atipik Otizm)
 Duygusal, Davranışsal ve Sosyal Uyum Güçlüğü Yaşama
 Diğer (Belirtiniz) :
Engel derecesi : Hafif Düzey Orta Düzey Ağır Düzey
Çocuğunuz okul dışındaki herhangi bir kurum/uzmandan eğitim ya da destek alıyor mu? : Evet Hayır

EK 5: Çift Başa Çıkma Envanteri*

AÇIKLAMA: Aşağıdaki sorular sizin ve eşinizin stresle nasıl başa çıktığınızı belirlemeye yöneliktir. Kafanızda bazı problemleri somutlaştırarak bunlar üzerinde bir süre odaklanıp cevaplamalarınızı somut durumlara yönelik olarak gerçekleştiriniz. Lütfen aşağıdaki ifadeleri dikkatli bir şekilde okuyarak aklınıza ilk gelen, uygun olduğunu düşündüğünüz cevabı aşağıda verilen derecelemeyi kullanarak uygun olan seçeneği işaretleyiniz. Lütfen tüm soruları cevaplayınız. 0= Hiçbir zaman 1= Nadiren 2= Bazen 3= Sık sık 4= Her zaman	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sık sık	Her zaman
BU BÖLÜM STRESİNİZİ EŞİNİZLE NE KADAR PAYLAŞTIĞINIZLA İLGİLİDİR.					
1. Eşimin bana olan destek ve yardımından memnun olduğumu ona söylerim.	0	1	2	3	4
BU BÖLÜM STRESLİ OLDUĞUNUZDA EŞİNİZİN NE YAPTIĞIYLA İLGİLİDİR.					
5. Eşim bana empati ve anlayış gösterir.	0	1	2	3	4
BU BÖLÜM EŞİNİZ STRESLİ OLDUĞUNDA STRESİNİ SİZİNLE NE KADAR PAYLAŞTIĞIYLA İLGİLİDİR.					
19. Eşim açık olarak ne hissettiğini ve benim ona olan desteğimi takdir ettiğini söyler.	0	1	2	3	4
BU BÖLÜM EŞİNİZ STRESİNİ DİLE GETİRDİĞİNDE SİZİN NE YAPTIĞINIZLA İLGİLİDİR.					
28. Eşime yardım etmek için genelde onun yaptığı işleri üstlenirim.	0	1	2	3	4
BU BÖLÜM SİZ VE EŞİNİZ BİRLİKTE STRESLİ OLDUĞUNUZDA NE YAPTIĞINIZLA İLGİLİDİR.					
33. Problemi birlikte ele alarak farklı bir bakış açısıyla görmek için birbirimize yardım ederiz	0	1	2	3	4

*Envanterin örnek beş maddesi sunulmuştur.

EK 6: Yenilenmiş Çift Uyum Ölçeği**

Aşağıdaki konularda eşinizle anlaşıp anlaşımadığınızı ilgili kutucuğa (X) işareti koyarak belirtiniz.	Hiç bir Zaman Anlaşamayız	Nadiren Anlaşırız	Bazen Anlaşırız	Oldukça Sık Anlaşırız	Çoğu Zaman Anlaşırız
1. Temel Kararların alınması	1	2	3	4	5
2. Mesleki kararlar	1	2	3	4	5
Aşağıda eşinizle ve evliliğinizle ilgili bazı ifadeler yer almaktadır. Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuyup size ne derece uygun olduğunu ilgili kutucuğa (X) işareti koyarak belirtiniz.	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Oldukça Sık	Çoğu Zaman
3. Evlendiğiniz için pişmanlık duyar mısınız?	1	2	3	4	5
4. Siz ve eşiniz ev dışı etkinliklerinizin ne kadarına birlikte katılırsınız?	1	2	3	4	5
5. Ne sıklıkla bir iş üzerinde birlikte çalışırsınız?	1	2	3	4	5

**Ölçeğin örnek beş maddesi sunulmuştur.